

**Fredagen den 3 december**

Kl. 10.00

§ 1 Justerades protokollet för den 25 november.

## § 2 Ändringar i lagen om allmän folk- och bostadsräkning

Föredrogs skatteutskottets betänkande nr 62 i anledning av skrivelse från riksdagens ombudsmän angående ändringar i lagen om allmän folk- och bostadsräkning jämte motion.

I detta betänkande behandlades

skrivelse från riksdagens ombudsmän, vari hemställts att riksdagen skulle till övervägande ta upp frågan om vidtagande av sådana ändringar i lagen (1970:74) om allmän folk- och bostadsräkning att i lagen tydligt angavs omfattningen av den uppgiftsskyldighet som lagen ålade de enskilda, ävensom frågan om vidtagande av åtgärder för att stärka sekretessen under insamlingsskedet för lämnade uppgifter samt

motionen 1971:1183 av fru Anér m. fl. (fp), vari hemställts

1. att riksdagen förelades en rapport angående 1970 års folk- och bostadsräkning, där omfattningen och orsakerna till vägran att medverka analyserades och förslag till förbättringar av frågeutformning, sekretesskydd och information vid nästa räkning framlades,

2. att en rådgivande grupp med parlamentarisk förankring på ett tidigt stadium knöts till nästa folk- och bostadsräkning.

Utskottet hemställde

1. att skrivelsen från riksdagens ombudsmän icke föranledde någon riksdagens åtgärd,

2. att riksdagen skulle avslå motionen 1971:1183.

Reservation hade avgivits av herrar Larsson i Umeå (fp) och Hörberg (fp), vilka ansett att utskottet under punkten 2 bort hemställa,

att riksdagen med anledning av motionen 1971:1183 i skrivelse till Kungl. Maj:t begärde att en rådgivande grupp med parlamentarisk sammansättning knöts till nästa folk- och bostadsräkning.

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! I detta betänkande från skatteutskottet behandlas dels en framställning från riksdagens ombudsmän, dels en motion av fru Anér m. fl. Frågan gäller om man kan få säkrare och bättre regler för sekretessen vid folk- och bostadsräkning. Människor var och är fortfarande oroliga för att uppgifter från den senaste folk- och bostadsräkningen kan ha sipprat ut och kommit till obehörigas kännedom. Huruvida det funnits grund för detta håller på att undersökas, och vi får väl så

Fredagen den  
3 december 1971

*Ändringar i lagen  
om allmän folk-  
och bostadsräkning*

Fredagen den  
3 december 1971

*Ändringar i lagen  
om allmän folk-  
och bostadsräkning*

småningom besked på den punkten.

Utskottet har uppmärksammat saken, och dess betänkande andas oro för att sådana här uppgifter skall komma ut. Man får väl också säga att utskottet i anledning av både motionen och skrivelsen från ombudsmännen kommit till den uppfattningen att man bör söka få sådana regler till stånd i framtiden att folk kan känna sig trygga.

Den oro som människor känt i detta sammanhang är inte enbart en svensk förteelse. Man har känt samma oro ute i Europa då uppgifter infordrats till folk- och bostadsräkningar.

Dataåldern har skapat helt nya problem. Uppgifter som tidigare var sekretessbelagda och följaktligen svåra att komma åt för obehöriga har ju kommit att bli så att säga var mans egendom. Det tarvas därför att man bevakar detta problem mycket noga så att folk kan känna trygghet i fråga om sådana uppgifter som de själva bedömer vara en enskild angelägenhet.

Nu väntas en rapport från den senaste folk- och bostadsräkningen, och med de erfarenheter man därigenom får bör det bli möjligt att åstadkomma ett mera tillfredsställande förfarande nästa gång. I den delen är utskottet helt enigt. Vi vill ha en bättre ordning, och vi vet att det finns fog för den oro som människor har känt.

I motionen begär man emellertid något som utskottsmajoriteten däremot inte gått med på, nämligen att en rådgivande grupp med parlamentarisk förankring skall knytas till nästa folk- och bostadsräkning. Motionärerna vill att man genom en sådan grupp skall få insyn i denna verksamhet och kunna lägga fram synpunkter i god tid innan blanketter görs upp och frågorna ställs samt över huvud taget se över hela förfarandet.

Utskottsmajoriteten ställer sig inte direkt avvisande till tanken men avslår motionen i denna del med hänvisning till att frågan är för tidigt väckt. Det förvånar oss reservanter en hel del, särskilt som statistiska centralbyrån i sina petita för 1972/73, alltså nästa budgetår, begär anslag för utredningsarbete innan nästa folk- och bostadsräkning igångsätts. Byrån ligger med andra ord redan i startgroparna för att förbereda något som utskottet anser ligger så långt borta att man nu inte behöver titta på det.

Är det så att den ansvariga myndigheten anser att förberedelserna för nästa folk- och bostadsräkning bör sättas i gång redan nästa år, kan vi reservanter inte finna någon som helst anledning att skjuta upp ett beslut om en sådan parlamentarisk grupp som har begärts i motionen.

Det gäller nu inte att välja ledamöter till nämnden utan att riksdagen som sin mening skall ge till känna att sådan nämnd skall knytas till nästa folk- och bostadsräkning. Jag tror att det skulle kännas betryggande för människorna att veta att det finns en nämnd, som har möjlighet att framföra synpunkter på denna fråga. Det blir då inte enbart ämbetsverken som medverkar vid uppgörandet av frågeformulären och intagandet av uppgifterna utan en granskning skall i förväg ske genom parlamentarer.

Med det anförda, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den reservation som är fogad vid utskottets betänkande.

Herr ENGBVIST (s):

Herr talman! Det ärende som vi nu behandlar har, som herr Larsson i Umeå redan sagt, i den allmänna debatten väckt rätt stor uppmärksamhet. Kritiska synpunkter har framförts emot en del av den senaste folk- och bostadsräkningens utformning. I den del av skatteutskottets betänkande som behandlar skrivelsen från riksdagens ombudsmän framkommer också viss betänksamhet inför framför allt de knapphändiga föreskrifter som uppgiftslämnandet omgärdats med. Emellertid redovisar utskottet också att en översyn av frågan nu sker i två olika utredningar. Samtidigt pågår en prövning av erfarenheterna från den senaste folk- och bostadsräkningen genom en arbetsgrupp inom statistiska centralbyrån. Utskottet anser det inte påkallat att i detta läge förorda någon speciell åtgärd. Det måste vara riktigt att avvakta resultatet av utredningarna och av nämnda arbetsgrupps utvärdering av erfarenheterna från 1970 års räkning.

Reservanterna har nära nog fullständigt anslutit sig till utskottets uppfattning när det gäller första delen av den motion som väckts i frågan. Av det som anförs i reservationen är det egentligen endast orden "kommer att offentliggöras" som inte återfinns i utskottets skrivning. Innehållet i reservationen torde dock väl täckas av den sista meningen före utskottets hemställan på s. 6 i betänkandet. Det heter där: "Enligt utskottets mening bör resultatet av arbetet såväl inom statistiska centralbyrån som inom övriga nu pågående utredningar i frågan avvaktas innan ställning tas till detta spörsmål." Det förhållandet att resultatet av detta arbete skall avvaktas bör väl också innebära att det kommer att bli föremål för offentlig prövning.

I motionens andra punkt föreligger den verkliga skillnaden mellan utskottet och reservanterna. I reservationen yrkas att riksdagen nu skulle förorda att en rådgivande grupp med parlamentarisk sammansättning knyts till nästa folk- och bostadsräkning. Reservanterna har motiverat detta yrkande med en kort hänvisning till motionen. Utskottet hävdar emellertid att det är för tidigt att redan nu ta ställning till denna fråga och att vi, som vi brukar göra i riksdagen, bör avvakta pågående utredningsarbete.

Herr talman! Med denna korta motivering ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

#### *Punkten 1*

Utskottets hemställan bifölls.

#### *Punkten 2*

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herrar Larsson i Umeå och Hörberg, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Larsson i Umeå begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Nr 138

Fredagen den  
3 december 1971

*Ändringar i lagen  
om allmän folk-  
och bostadsräkning*

Fredagen den  
3 december 1971

*Beskattningen av  
marköverföring vid  
fastighetsreglering,  
m. m.*

Den som vill att kammaren bifaller skatteutskottets hemställan i betänkandet nr 62 punkten 2 röstar ja, den det ej vill röstar nej.  
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herrar Larsson i Umeå och Hörberg.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Larsson i Umeå begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

|        |   |     |
|--------|---|-----|
| Ja     | - | 213 |
| Nej    | - | 48  |
| Avstår | - | 1   |

**§ 3 Beskattningen av marköverföring vid fastighetsreglering, m. m.**

Föredrogs skatteutskottets betänkande nr 64 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370) m. m. jämte motion.

Kungl. Maj:t hade i proposition 1971:135 under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för den 24 september 1971 föreslagit riksdagen att anta vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370),
- 2) lag om ändring i förordningen (1968:276) om uppskov i vissa fall med beskattning av realisationsvinst,
- 3) lag om ändring i förordningen (1967:752) om avdrag vid inkomst-taxeringen för avsättning till fond för återanskaffning av fastighet.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

”I propositionen föreslås ändrade bestämmelser om beskattningen av marköverföring vid fastighetsreglering enligt den nya fastighetsbildningslagen, som fr. o. m. den 1.1.1972 skall ersätta den nuvarande jorddelningslagen. Vidare föreslås ändrade bestämmelser om uppskov med realisationsvinstbeskattningen i vissa fall. Förslaget innebär bl. a. att möjlighet ges att erhålla sådant uppskov även i fall då ersättningsfastighet anskaffats före den realisationsvinstgrundande avyttringen.”

I samband med propositionen hade behandlats motionen 1971:1525 av herr Magnusson i Borås m. fl. (m), vari hemställts att riksdagen skulle anta i motionen framfört förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370), innebärande bl. a. rätt till uppskov med beskattning av realisationsvinst i fall då försäljningar av en- och tvåfamiljsfastigheter var föranledda av säljarens flyttning från en ort till en annan i samband med arbetsbyte.

Utskottet hemställde,

att riksdagen

A. med bifall till proposition 1971:135 skulle anta de vid propositionen fogade förslagen till

1. lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370),
2. lag om ändring i förordningen (1968:276) om uppskov i vissa fall med beskattning av realisationsvinst,
3. lag om ändring i förordningen (1967:752) om avdrag vid inkomst-taxeringen för avsättning till fond för återanskaffning av fastighet;

B. skulle avslå motionen 1971:1525.

Reservation hade avgivits av herrar Magnusson i Borås (m), Eriksson i Bäckmora (c), Josefson i Arrie (c), Larsson i Umeå (fp), Sundkvist (c), Hörberg (fp) och Andersson i Ljung (m), vilka ansett att utskottet under punkten B bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1971:1525 skulle anta det vid motionen fogade förslaget till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370).

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! I det här betänkandet från skatteutskottet behandlas en fråga som har varit uppe ett antal gånger tidigare i riksdagen. Det gäller realisationsvinstbeskattningen och möjligheten att i vissa fall få uppskov med skatten. Det är inte fråga om någon skattelindring. Vad det gäller är att en person, som tvingas att flytta från ort och därvid avhänder sig sin bostad och skaffar sig en likartad bostad på den nya bostadsorten, skall kunna få uppskov med beskattningen av den realisationsvinst som faller på den ursprungliga fastigheten, tills han hinner köpa en ny fastighet. Man skall sålunda kunna få en bedömning av beskattningen på vinsten först efter det att den transaktionen är genomförd.

Vi har här i riksdagen diskuterat bl. a. frågan om utflyttning av de statliga verken. Vi vet dessutom att näringslivet flyttar sina anläggningar och verksamheter, varjämte det sker rationaliseringar m. m. som leder till att människorna måste flytta. I och med att man flyttar ut en verksamhet, om den är statlig eller om den är privat är fullständigt egalt, vill folk som arbetar i respektive företag få en likartad bostad på den nya bosättningsorten. Har man en villa eller mindre fastighet vill man kanske ha samma bostadsform på den nya orten. Det är då man får problem. De säljer sin gamla villa och skaffar sig en ny, och på så sätt kan de få en vinst som egentligen bara är på papperet och som i verkligheten alltså inte finns.

Genom denna beskattning hindrar man rörligheten vid flyttning av företag och verksamheter, om alltså själva flyttningen för dem som drabbas blir en ekonomisk belastning, ty det är något som folk tar hänsyn till. Det är ingen verklig vinst som vederbörande gör. Man avhänder sig en fastighet och köper en likadan för exakt samma pengar, men man kan ändå få betala skatt enligt nu gällande regler. Att med en gång köpa en fastighet på den nya bostadsorten är inte alltid så lätt, och därför vill vi ge möjlighet till uppskov.

Fredagen den  
3 december 1971

*Beskattningen av  
marköverföring vid  
fastighetsreglering,  
m. m.*

Det strider mot vedertagna regler att man skall betala skatt på inkomst som faktiskt inte finns. Här är det ju egentligen bara fråga om ett rent byte av fastighet. Dessutom har man en prövning av hur denna transaktion skett, men ändå tar man bara fiskaliskt ut pengar av människor för en inkomst som de aldrig haft.

Vi begär här ett uppskov med beskattningen. Om vederbörande inte skaffar sig en ersättningsfastighet, skall realisationsvinsten naturligtvis beskattas i vanlig ordning. Men man bör kunna ge vederbörande andrum för att skaffa sig en ny bostad, och man bör inte orättvist skattebelägga en vinst som uppkommit i de fall då ersättningsbostad ordnas. Det kan över huvud taget inte bli tal om någon skatteflykt, då alla sådana här uppskofsfrågor skall behandlas och prövas av skattemyndigheterna.

Nej, herr talman, det gäller en mycket viktigare sak, det gäller en rättvisesak, en skatterättvisa, ty man skall inte ta ut en skatt på en inkomst som aldrig funnits.

Jag ber att få yrka bifall till den reservation som är fogad till skatteutskottets betänkande.

Herr SÖDERSTRÖM (m):

Herr talman! Det är ganska märkligt att skatteutskottets betänkande nr 64 har måst kompletteras med en reservation från de borgerliga ledamöterna i utskottet. Om vi bara går tillbaka till värriksdagen och erinrar oss den debatt som vi hade i samband med propositionen om den statliga utlokaliseringen, kan vi konstatera att det då framfördes farhågor som gällde de berörda tjänstemännen, bl. a. flyttningstvångets konsekvenser för dem som har egnahem. Men dessa farhågor bemöttes då från regeringspartiets sida med att man skulle ta all möjlig hänsyn till vederbörandes önskemål. Ingen skulle bli lidande på en förflyttning.

I samband med behandlingen av propositionen nr 135 har vi fått ett konkret exempel på hur regeringen i praktiken avsett att handla när ett realisationsvinstproblem blir aktuellt. Propositionen 135 har föranlett en motion nr 1525 av herr Magnusson i Borås m. fl. Av denna framgår att moderata samlingspartiet hävdar och hävdar att rätt till uppskov med realisationsvinstbeskattning bör föreligga när en person av sysselsättnings-skäl flyttar till annan ort. Orsaken är som regel av tvångskaraktär, vare sig det gäller en av arbetsgivaren beordrad förflyttning av tjänst eller om ett helt verk eller företag flyttar till annan ort, liksom om någon mist sin anställning på grund av personalinskränkning eller företagsnedläggelse eller om annat arbete inte kan erhållas på orten. Det förekommer ju även att omflyttningar föranstaltas av AMS.

Vi anser dessutom att det inte skall vara någon principiell skillnad mellan frivillig förflyttning och förflyttning av tvångskaraktär när det gäller avdrag för flyttningsskostnader. Även om man nu har sparat en viss välvillighet från utskottsmajoriteten har man dock avstyrkt denna motion. Motivet har varit att spörsmålet kommer att prövas av realisationsvinstkommittén. Man säger i betänkandet att om kommittén anser rätten till uppskov motiverad kan det förutsättas att den kommer att lägga fram förslag till erforderliga undantagsbestämmelser. Vem vill åta sig att förklara att en tvångsförflyttning inte skulle motivera ett uppskov?

Fredagen den  
3 december 1971

*Beskattningen av  
marköverföring vid  
fastighetsreglering,  
m. m.*

I reservationen redovisas vad minoriteten ansåg i samband med skatteutskottets betänkande nr 64. Den som ändå är tveksam bör noggrant studera sista stycket i den föreliggande reservationen, där det heter att vi "vill avslutningsvis erinra om att rätten till uppskov förutsätter särskild ansökan till skatterätt, som har att avgöra om villkoren för uppskov är uppfyllda. Det finns därför enligt vår mening ringa anledning anta att uppskovsrätten med den av oss förordade utvidgningen skulle kunna missbrukas."

Kanske förhållandet snarare är det att vi förhindrar ett missbruk genom att bifalla reservationen.

Herr talman! Jag ber med detta att få yrka bifall till reservationen.

Herr JOSEFSON i Arrie (c):

Herr talman! I skatteutskottets betänkande nr 64 behandlas propositionen 135, i vilken bl. a. föreslås ändrade bestämmelser om beskattningen av marköverföring vid fastighetsreglering. Vidare föreslås ändrade bestämmelser om uppskov med realisationsvinstbeskattningen i vissa fall. Förslaget innebär bl. a. att möjlighet ges att erhålla sådant uppskov även i det fall då ersättningsfastighet har anskaffats före den realisationsvinstgrundande avyttringen.

Den sistnämnda frågan har behandlats tidigare i riksdagen, och det är med tillfredsställelse som jag tillstyrker den föreslagna ändringen. Genom den utvidgning av begreppet ersättningsfastighet som föreslås i propositionen och genom den extra besvärsmätt som föreslås kommer denna fråga enligt min uppfattning att lösas fullt tillfredsställande.

Det var särskilt i samband med beslutet om att förlägga en ny flygplats till Sturup som problemet om ersättningsfastighet aktualiserades. Ett stort antal fastighetsägare blev tvingade att sälja sina fastigheter. De uppmanades bl. a. av myndigheterna att snarast köpa en annan fastighet, en s. k. ersättningsfastighet. För en del lyckades detta nästan omedelbart — ja, redan innan försäljningen av innehavd fastighet var avslutad. Först en tid därefter upptäcktes att lagtextens utformning var sådan att ersättningsfastigheten fick anskaffas först efter det att tvångsförsäljning av tidigare innehavd fastighet hade ägt rum. I och med att uppskavsregeln inte fick tillämpas ställdes berörda fastighetsägare i ett mycket bekymmersamt läge. Genom den nu föreslagna ändringen och den extra besvärsmätten, som innebär att man kan gå tillbaka ända till lagens tillkomst, finns möjlighet för alla som drabbas av dessa bestämmelser att nu få rättelse.

Jag vill med detta, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan under punkten A.

Under punkten B behandlas frågan om tillämpning av uppskavsregeln också vid försäljning av en- eller tvåfamiljsfastigheter som är föranledda av säljarens flyttning från en ort till annan i samband med arbetsbyte. Frågan har ventilerats här i dag, och den har också diskuterats tidigare i riksdagen. Jag skall därför inte upprepa några argument utan yrkar bara bifall till den under punkten B avgivna reservationen.

Fredagen den  
3 december 1971

*Beskattningen av  
marköverföring vid  
fastighetsreglering,  
m. m.*

Herr BRANDT (s):

Herr talman! Som tidigare har sagts behandlades denna fråga i mars månad, och riksdagen avslog då ett liknande yrkande i sak. Den här gången ställer reservanterna ett yrkande i en ren lagtext.

Med hänsyn till att vi alltså har debatterat frågan tidigare i år skall jag inte ta upp en diskussion i sak utan hänvisar endast till att en realisationsvinstutredning pågår. Den kommitté som utreder realisationsvinstbeskattningen har meddelat utskottet att den kommer att ta upp den här frågan till prövning. När det föreligger ett sådant faktum brukar ju inte riksdagen fatta beslut och föregripa en utredning.

Men det finns en annan sak också som talar härför. Man framställer ett yrkande om ändring i en lagtext, och ledamöterna av riksdagen kan omöjligt överblicka vad den skulle få för konsekvenser.

Dessa två omständigheter borde ändå, tycker jag, ha lugnat oppositionens företrädare i utskottet. Det föreligger ju en utredning. Om man hade nöjt sig med ett särskilt yttrande kunde jag ha förstått det, men att under dessa förhållanden framställa ett yrkande om ändring i lagtext finner jag ganska orimligt.

Vi har ju skrivit välvilligt i utskottet. Vi har inte uttalat oss om hur man skall förfara i den här kommittén, men vi förutsätter alltså att den kommer att behandla frågan.

Herr talman! Jag nöjer mig med det här och tar inte upp någon längre diskussion, eftersom jag inte anser det nödvändigt när vi har diskuterat frågan tidigare i år. Jag ber därför att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! Det är riktigt som herr Brandt säger att en utredning möjligtvis kan titta på den här saken. Det är också riktigt att utskottet rent allmänt är välvilligt. Men de här människorna är inte hjälpta med att man uttalar sig välvilligt, om de ändå får betala skatten. Vi har en rent orimlig bestämmelse på detta område, och det är därför vi vill ha en ändring.

Dessutom ges ju den garantin att myndigheterna skall pröva varje uppskovsärende, och det är alltså ingen risk för att det kan bli någon skatteflykt. Här rör det sig bara om ett envist fasthållande vid att man skall fortsätta att ta ut en skatt som måste bedömas som rent orimlig, en skatt som icke tas ut på en förtjänst eller inkomst utan helt enkelt därför att folk måste flytta.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till reservationen av herr Magnusson i Borås m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Larsson i Umeå begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller skatteutskottets hemställan i betänkandet nr 64 röstar ja,  
den det ej vill röstar nej.  
Vinner nej har kammaren bifallit utskottets hemställan med den ändring däri som föranledes av bifall till reservationen av herr Magnusson i Borås m. fl.

Nr 138

Fredagen den  
3 december 1971

*En översyn av  
vapenfrilagens till-  
lämpning m. m.*

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Larsson i Umeå begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 145  
Nej — 134

#### § 4 Föredrogs skatteutskottets betänkanden:

Nr 65 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal mellan Sverige och Norge för undvikande av dubbelbeskattning beträffande skatter på inkomst och förmögenhet

Nr 70 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370), m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

#### § 5 En översyn av vapenfrilagens tillämpning m. m.

Föredrogs försvarsutskottets betänkande nr 20 med anledning av motioner om en översyn av vapenfrilagens tillämpning m. m.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Den motion som jag och några medmotionärer har väckt har, kan man säga, behandlats i utskottet med en viss välvilja, och jag kommer inte att ställa något yrkande. Men jag tror att det finns anledning för såväl Kungl. Maj:t och riksdagen som andra instanser att pröva de principer som ligger till grund för lagstiftningen på det här området.

Det är märkligt att den vapenfrisökande som — det får man utgå från — har en ärlig uppfattning och en personlig övertygelse skall utsättas för en, som jag ser det, i viss mån personligt kränkande behandling. Det är märkligt att en som tvingas in i en viss tjänstgöring även skall kunna utsättas för straff och att hans övertygelse skall kränkas av samhället på ett speciellt brutalt sätt.

Människorna har ju dels en civil, dels en militär uppfattning om rättigheten att döda. Det är självklart att ungdomar i den ålder som man är i när man skall gå in i militärtjänst utsätts för en mycket stor påfrestning härvidlag — det är någonting nästan omänskligt som krävs av ungdomarna, det ställs krav på att de skall ha en livsåskådning och kunna motivera ting som vi äldre saknar möjlighet att motivera. Det är över huvud taget märkligt att det på ungdomarna ställs sådana krav att den

Fredagen den  
3 december 1971

*En översyn av  
vapenfrilagens till-  
lämpning m. m.*

personliga integriteten och jämväl familjens och anhörigas integritet åtsidosätts, därför att man kräver motiveringar som helt enkelt är, tycker jag, orimliga.

Jag finner det orimligt att någon som sitter i en nämnd och är utomstående skall kunna avgöra vad som är eller inte är en verklig personlig övertygelse. Det finns religiösa skäl, det finns politiska, etiska och andra skäl. Den som inte är religiös kan självfallet ha svårt att förstå motiven bakom det hela, men i en demokrati och ett kulturland förutsätts att hänsyn skall tas till dessa uppfattningar. Har man en personlig övertygelse är det givet att hänsyn bör tas även i detta sammanhang.

Jag upprepar att vapenfrinämndens bedömning helt enkelt måste vara en orimlig uppgift. Jag förstår över huvud taget inte att någon med lätt hjärta skulle kunna ställa sig till förfogande för en sådan uppgift, för man åtar sig ju egentligen att pejla djupet hos en medmänniska på ett sätt som ingen kan. Vägrarna underkastas nästan en andlig tortyr. Man skall berätta om skolgång och intressen. Man skall beskriva sin levnadsstig — och låt vara att man kanske inte har varit med om så mycket när man är 18–19 år, men inte vill man väl gärna lämna ut allt det personliga till en sådan här nämnd eller undersökare. Man skall tala om släktingar och deras inställning till värnplikten m. m. Man skall redogöra för religiös organisationstillhörighet, för övergrepp av olika slag och tala om hur man skulle handla om hustru och barn utsattes för våldshandlingar osv. Jag ställer mig frågan: Kan det vara rimligt att samhället, när unga människor tas ut till tvångstjänstgöring i det militära, gör en sådan ingående analys av vederbörandes person, familj och omgivning? Jag tycker att den personliga integriteten då ställs ut till allmänt beskådande, och det skulle jag personligen aldrig kunna finna mig i. Men man kräver att ungdomarna skall klara det.

Resultatet av denna undersökning skall sedan ligga till grund för bedömningen av fallet. Men hur skall en ung religiös människa kunna motivera och redogöra för alla de tankar och funderingar som ligger bakom hans religiösa övertygelse? Hur skall en ungdom på 18 eller 19 år kunna förklara, att bakom hans ställningstagande ligger de och de politiska motiven, att hans inställning till dödandet av människor sammanfaller med vad som gäller inom civilrätten och med den uppfattning som råder bland människor ute i det dagliga livet, att dödandet strider mot den åsikt han har och att han därför inte kan vara med om att utbilda sig för att bära vapen och att döda?

När man i detta sammanhang talar om brott, för vilket straff kan utdömas, så är det ett uttryck för en primitiv rättsuppfattning, och det märkligaste är att om någon vägrar att handla mot sin egen uppfattning i detta fall kan han straffas för det. Och det är givet att även föräldrarna får vidkännas ekonomiska och andra påfrestningar som en följd härav. Jag hoppas verkligen att denna särslagstiftning försvinner fortast möjligt och att de människor det här rör sig om sedan behandlas på ett mer humant sätt. Vi straffas ju annars inte för att vi har olika uppfattningar. Vi får vara högermän, socialdemokrater, folkpartister, centerpartister eller kommunister. Det är helt rimligt att vi i det fallet får ha den

uppfattning vi vill. Men när det gäller militärtjänsten får man inte ha någon uppfattning; vi vet vad som fordras om man över huvud taget skall bli respekterad.

På den tiden människorna i stor utsträckning saknade utbildning och kunnighet var det väl förståeligt att man kunde ha sådana tänkesätt, men ju längre utbildningen fortskrider här i landet, desto mer kommer ungdomen att reagera mot detta förfarande. När dagens ungdom i sin känsligaste period får uppleva följderna av militarism och krig är det bara helt naturligt att de unga reagerar.

Jag hoppas innerligt att den nämnd vi här talar om skall visa större förståelse för det rent mänskliga och att man frångår de nuvarande förhörsmetoderna, som är helt orimliga.

Jag tror inte heller att vi skall ha en övervakare eller utredare som tränger in i den kanske ömtåligaste delen av en människas tanke- och känsloliv. Om man har ett militärt synsätt så borde man inte få syssla med de här tingen. Jag tycker verkligen att det vore på tiden att hela denna fråga omprövades.

När nämnden behandlar ett sådant här ärende kan nämndens ledamöter komma till olika uppfattningar, och reservationer kan föreläggas. Man borde då icke kunna utdöma straff eller föreläggande. Då nämndens ledamöter själva har olika uppfattningar borde nämnden godta de motiv som ligger bakom önskan att slippa undan militärtjänst. Det är också en ekonomisk fråga. Sverige har i dag kanhända de svåraste fienderna inom landet. Man har alla de militära rättigheterna när det råder krig, men i fred ställs vi utanför dem. Vi har t. ex. ingen möjlighet att beträda den mark som enskilda har rätt att bruka på ett visst sätt och avstånga huvuddelen av människorna från. Även i det sammanhanget borde man då tänka på hur denna lagstiftning verkar och utöver det rent mänskliga se till de konsekvenser som samhällsutvecklingen genom en koncentration av makten har medfört för medborgarna.

Herr talman! Jag hoppas innerligt att Kungl. Maj:t och andra myndigheter skall pröva denna fråga och anlägga mera moderna och humana betraktelsesätt. Om så blir förhållandet har motionen ändå kunnat sätta i gång en undersökning och kanske också en tankemässig prövning i olika instanser.

Fru ÅSBRINK (s):

Herr talman! De synpunkter herr Lundberg har framfört delar jag helt.

I motion nr 700 har jag och några medmotionärer föreslagit att man skulle företa åtminstone den ändringen att ansökan om vapenfri tjänst inte skall behandlas av en enda utredningsman. Det är, som herr Lundberg också framhållit, en ytterst känslig sak att utreda en sökandes karaktär och innersta motiv. Vad denne kan begära är att hans ansökan blir föremål för en granskning som präglas av största möjliga objektivitet. Det kan knappast, ens med aldrig så god vilja från en utredningsmans sida, anses tillfredsställande att det står en person mot en person i ett sådant här ärende. Utskottet hänvisar till att den sökande alltid skall få yttra sig. Även om det är den allmänna regeln – det finns dock, vilket

Nr 138

Fredagen den  
3 december 1971

*En översyn av  
vapenfrilagens till-  
lämpning m. m.*

många i vårt land kan intyga, tyvärr alltför många undantag från den regeln – kan man invända: Vems ord väger tyngst, utredningsmannens eller den sökandes? Vi kan aldrig komma ifrån att subjektiva faktorer spelar in, kanske en personligt upplevd antipati mot en viss människotyp. Detta borde balanseras av att utredningen företas av tre personer, så att man får en utslagsröst.

Hur tolkas för övrigt en helt uppriktig skildring – herr Lundberg erinrade här om att den sökande måste redovisa sitt liv in i detalj? Den som har med ungdomar att göra får ganska snart uppleva groteska exempel på att ett pojkestreck kan skildras som om det vore fråga om kriminalitet. En ungdom har i ögonblickets yra t. ex. hållt blåfärg i en fontän. Det betraktas naturligtvis som förargelseväckande beteende i våra dagar då studentupptägen med rätta bedöms på samma sätt som alla andra liknande företeelser i samhället. Men när man sedan läser rapporten finner man, att detta framställs som om det vore fråga om ren kriminalitet. Då blir man ängslig. Hur tolkas den uppriktighet med vilken en ungdom skildrar sitt liv? Uppfattas den som ett tecken på förhärdelse eller något liknande? Man kan inte undgå att göra den reflexionen när man läser dessa rapporter.

Dessutom tillställs den sökande inte alltid utredningsmannens yttrande. Försvarsutskottet hänvisar i sitt betänkande till denna rättighet. Men det står också på s. 2: ”Dessa åtgärder behöver dock inte vidtagas om de uppenbarligen saknar betydelse.” Vem avgör det? I varje fall inte den sökande!

När en ungdom i samvetsnöd inte åberopar direkt religiösa skäl utan allmänt humanitära skäl – han är rädd för att ta de stora orden om religiös övertygelse i sin mun – bedöms det som ytligare skäl. Det borde vi i vår tid komma ifrån!

Då en person vid inkallelse lämnar in en förnyad ansökan om vapenfri tjänst – han vägrar alltså inte att göra vapenfri tjänst utan bara att bära vapen – får han ett avslag, utan att han blivit kallad till något samtal, med motiveringen: Ingenting nytt har i ärendet framkommit. Det måste anses vara ytterst otillfredsställande. Man måste ha känslan av – det kräver ett demokratiskt samhälle – att han får göra sig hörd på nytt. Han kan ha mognat i sin övertygelse och kan framlägga nya skäl som kanske skulle anses som mera tungt vägande.

Herr talman! Mot ett enhälligt utskott är inte mycket att göra – det vet vi här i riksdagen – och jag ställer därför inget yrkande. Men jag uttalar den övertygelsen att dessa frågor för växande skaror av ungdomar i vårt land är av sådan betydelse att opinionen och allmänheten inom en snar framtid kommer att framtinga ändringar i nu rådande ordning.

Herr JOHANSSON i Skärstad (c):

Herr talman! Den första december förra året hade vi en ganska lång debatt om den fråga som nu behandlas. Med anledning härav och då de föregående talarna här har sagt det som också jag hade tänkt att säga, skall jag fatta mig ganska kort.

De ungdomar som söker vapenfri tjänst reagerar mot flera saker, bl. a. sättet på vilket utredaren har behandlat dem, de många avslagen trots att

man kan motivera en djup samvetsnöd samt den långa väntan på besked. Jag träffade häromdagen en yngling, som var 23 år och som var mycket bekymrad över att han inte fått det slutliga beskedet. Han hade ju sina studier och förberedelser för livet att tänka på.

Jag satt med i andra lagutskottet, när vi behandlade och tillstyrkte förslaget till den nya vapenfrilagen. När vi alltså övergav den gamla lagen var vi i utskottet överens om att de korsförhör som hade tillämpats skulle försvinna. Då man nu läser utredningsprotokollen, finner man att korsförhören har blivit ännu svårare. Det har blandats in mer än bibliska frågor i sammanhanget. Jag har studerat flera sådana där protokoll, och i några fall har jag fått ett intryck av att man snarare söker efter falska bevekelsegrunder än syftar till en objektiv undersökning av sökandens allvarliga personliga övertygelse.

I ett annat fall förbiser man att en viss politisk inställning kan vara förenlig med en uppriktig övertygelse om det orätta i att bruka vapen. Där har vakenhet och samhällsintresse bedömts som negativ samhällskritik. Man har också talat om att vederbörande "inte har tänkt färdigt". Hur mycket kan man för övrigt begära av en 19-åringens förmåga att redovisa och argumentera beträffande sin uppfattning i en sådan svår fråga? Borde inte utredningsmannen mera ha tagit hänsyn till den sökandes kanske intuitiva övertygelse än bristfälliga redovisning av svåra teologiska frågor eller samhällsproblem.

Sedan förekommer flera fall, där man har konstaterat samvetsnöd men inte funnit den tillräckligt djup. Det är svårt att mäta en sådan sak som samvetsnöd. När vi förut hade denna fråga uppe, svarade försvarsministern på en interpellation som jag framställt. Han sade då det som är citerat i utskottets betänkande. "I formuleringen allvarlig personlig övertygelse ligger ett uttryck för att det väsentliga är övertygelsen i sig själv. På vilket sätt den värnpliktige har nått fram till denna övertygelse spelar en underordnad roll." Jag tycker att utredarna och de som söker vapenfri tjänst skulle ha detta försvarsministerns uttalande i åtanke när man diskuterar frågorna.

Jag anser det angeläget att den hårdnande attityden gentemot vapenfri tjänst omprövas, så att inställningen kommer att överensstämma med lagstiftarnas intentioner. Det är en ganska utbredd uppfattning – även hos dem som skrev denna lag, tror jag – att den av utredarna inte har tillämpats så som det var tänkt.

Dessa unga människor, som stöder sig på sin övertygelse, får ändå avslag, och de har inget att välja på utan måste gå i fängelse. Då står den stora frågan kvar. Lagen ger möjlighet till vapenfri tjänst åt den som har samvetsnöd, men man får avslag på sin ansökan, och så måste man gå i fängelse. Vad blir nästa steg?

Jag ville bara ha framfört detta. Jag har inget yrkande.

Herr LINDKVIST (s):

Herr talman! Av och till har innebörden av riksdagsbeslutet 1966 angående vapenfrilagen diskuterats och krav på en utvidgning av lagens tillämpning har rests. Begreppet djup samvetsnöd har ansetts vara en konstruktion, omöjlig att tillämpa, och hård och frän kritik har riktats

mot vapenfrinämnden för, som det litet tillspetsat heter, godtycke. Men det har i allmänhet varit de stora svepande linjernas kritik, och denna har accelererat när nämndens sammanställningar över behandlade och avgjorda ärenden visat en växande avslagsprocent.

På senare tid har mera konkreta krav framförts på en omrevidering av lagbestämmelserna, så att en ökad andel av de sökande kan erhålla vapenfritjänst.

Såsom framgår av motionen 95 och det ytterligare förtydligandet av herr Lundberg i Uppsala i dagens debatt kräver de socialdemokratiska ledamöterna från Uppsala bl. a. en översyn av vapenfrinämndens praktiska handläggning av inkomna ärenden. Jag tycker att denna motion har fångat upp ett av de teman som återkommer i den mera kritiska debatten, nämligen att vapenfrinämnden skulle sakna såväl insikt i som kapacitet för ärendehandläggningen och att detta i sig innebär nackdelar av rättslig karaktär för den enskilde sökanden.

Jag har, herr talman, följt verksamheten i nämnden alltsedan den tillkom den 1 oktober 1966, och jag påstår att debatten är oerhört överdriven. Vapenfrinämnden har ingen annan ambition än att ge varje sökande en korrekt behandling och se till att besluten står i överensstämmelse med 1966 års vapenfrilag. Att nämnden skulle ha något som helst intresse av att hantera ärendena på annat sätt är fullständigt gripet ur luften. Det är möjligt att vapenfrinämnden har haft en för hög ambitionsgrad. Man skall då erinra sig att uppgiften är svår. Det finns inga exakta gränser på detta område; motiveringar av de mest skilda slag flyter ihop och den sökandes slutsatser är inte alltid förståeliga eller lätta att ge den rätta lösningen på. Det blir precis som utskottet har formulerat det, en helhetsbedömning av ärendet som nämnden har att pröva, i vilken bedömning det måste ingå en godtagbar dokumentation av den sökandes djupa samvetsnöd. Just svårigheten av ärendehanteringens innebär självfallet risk för missbedömningar. Där förlitar vi oss på att vederbörande överklagar nämndens beslut hos Kungl. Maj:t, som vid skilda tillfällen givit de klagande rätt gentemot nämnden. I enstaka fall har det inträffat att nämnden medverkat till rättelse av ärenden som varit föremål för prövning i högsta instans.

Det ger mig anledning att säga till herr Lundberg att vapenfrinämnden icke kan göra något annat av sin uppgift än att få besluten att stå i överensstämmelse med den gällande lagen om vapenfri tjänst. Det är vår uppgift. Ändras lagen, görs den mera liberal eller vidgas, skall också bedömningarna rättas efter lagstiftningen.

Herr Lundberg anser att den personliga integriteten åsidosätts inte bara för den sökande utan också för hans familjemedlemmar och att detta är fullständigt orimligt. Det är möjligt, herr Lundberg – jag bestrider inte detta – att i enstaka utredningar kan ha förekommit händelser som inte borde ha inträffat, men kom ihåg att vapenfrinämnden har byggt upp sin praxis under några korta år. Det är klart att allt som då skett vid ärendehanteringens kanske inte varit fullständigt korrekt.

Den beskrivning herr Lundberg ger av utredningarna – delvis med instämmande av fru Åsbrink – är emellertid irrelevant av det skälet att utredningsmännen numera arbetar från helt andra utgångspunkter med

ledning av de erfarenheter som man gjort under årens lopp. Jag tror dessutom att det är ett misstag att framställa de ungdomar som söker vapenfri tjänst som om dessa inte hade väl reda på sig i sina önskemål därvidlag. De har väl reda på sig. Det är vanligen en elit av mycket duktiga ungdomar, som hör av sig till vapenfrinämnden. De har också möjligheter att få sina önskemål förmedlade till vapenfrinämnden som ledning för dess beslut.

Det är klart att det finns andra osäkerhetsfaktorer vid bedömningen av vapenfri tjänst. På senare år har inte bara antalet ansökningar ökat kraftigt utan också antalet återkallade ansökningar och avskrivningar. Under november månad i år då nämnden avgjorde 192 ansökningar återkallade 20 personer sina ansökningar, medan summan 33 utgör både återkallade ansökningar och avskrivna ärenden. För november månad blir denna procentsats 16. Om vi gör samma jämförelse under årets tre första kvartal, blir avskrivningsprocenten nära 23. Var femte som söker vapenfri tjänst antingen återkallar sin ansökan eller får den av andra skäl avskriven.

Vi bör uppmärksamma att det är en hög siffra, och det är dessutom en siffra som är ett uttryck för den osäkerhet och den många gånger ogenomtänkta mening som ungdomarna haft om lagens krav om vapenfri tjänst. Av denna siffra kan man alltså utläsa den osäkerhet och kanske än mer oklarhet som för flera sökandes del råder i deras kontakt med vapenfrinämnden.

Vad som ändå skall noteras är de ökade resurser som nämnden numera har i sitt arbete. Dessa resurser har betytt en personell och administrativ förstärkning av kansliet och en vidgad rekrytering av utredare. Vi är självfallet inom nämnden helt medvetna om vilken central betydelse för ärendehanteringens tillgången på kvalificerade utredare har. Inom nämnden har utarbetats ett program med ett ökat antal sammanträden och en breddad rekrytering av utredare för att komma till rätta med balansen. Denna är som bekant i dag långt ifrån tillfredsställande.

JO har också besökt nämnden och dess kansli vid några tillfällen och även berört denna fråga i sin berättelse. Nämnden har ju inte bara att klara av nya ansökningar — det rör sig om drygt 3 000 varje år — utan också att avgöra hittills icke avslutade ansökningsärenden. På denna punkt förmodar jag att det inte föreligger några motsättningar. Det är helt självklart att den som söker vapenfri tjänst har rätt att kräva och också skall erhålla en snabbare handläggning av sin ansökan.

I motionen 692 har herr Johansson i Skärstad m. fl. framfört i huvudsak samma krav som förekommer i motionen 95. Herr Johansson har ju på senare år etablerat sig som en trogen kritiker av vapenfrinämndens arbete från den utgångspunkten att sökande med religiös anknytning skall ha råkat alldeles särskilt illa ut vid nämndens ärendehantering. Det är ungefär samma språk som förs ifrån de icke-religiösa grupperna.

Dessa invändningar kräver en liten förklaring, nämligen den att vapenfrilagen är en ren undantagslag från den allmänna värnpliktslagens tvingande regler. Att vara religiös är inte ett tillräckligt skäl för att erhålla vapenfri tjänst, såvida inte vederbörande tillhör Jehovas vittnen. De flesta religiöst verksamma ungdomarna gör sin värnplikt. Jag menar därför att

Fredagen den  
3 december 1971

*En översyn av  
vapenfrilagens till-  
lämpning m. m.*

alla sökande skall behandlas efter samma bedömningsgrunder. Alla skall bedömas lika inför lagen och vid lagens praktiska tillämpning.

Visst kan man plocka fram enskildheter i olika ärenden och mena att nämnden har förfarit felaktigt. Fru Åsbrink har relaterat ett fall. Jag fick av hennes redogörelse den uppfattningen att en sökande, som i ungdomlig yra hade hållt bläck i en vattenfontän, skulle ha fått detta inregistrerat till sin nackdel vid bedömningen av rätt till vapenfri tjänst. Så är, fru Åsbrink, icke förhållandet. Vi ser inom nämnden inte till enskildheter utan till helheten vid ärendebedömningen. Jag kan försäkra att i de fall, som dras upp i debatten här och som förekommer i debatten utanför riksdagen, är det inte enskildheterna som spelar någon avgörande roll vid bedömningen, utan det är helheten i den sökandes argumentation och hans sätt att lägga fram och få förmedlade sina synpunkter.

Jag har därmed sagt att svårigheterna vid nämndens granskning i och för sig kan ge utrymme för högst oavsiktliga missbedömningar. Men nämnden kan inte fatta sina avgöranden enbart på grundval av en sökandes medlemskap i en religiös församling. Det kan därför ha sitt intresse att påpeka att när nämnden kritiseras från andra intresseriktningar så heter det att nämnden i sitt arbete favoriserar just den religiöst verksamma ungdomen.

Vad beträffar motionen om två medborgarvittnen, som bland andra fru Åsbrink har väckt, så bör hon och hennes medmotionärer vara nöjda med det förhållandet att den sökande numera får ta del av utredarens rapport. Han har därvid möjligheter att göra sina invändningar och han får till yttermera visso i ett senare skede direkt till nämnden inkomma med sina synpunkter.

Fru Åsbrink menade att det inte var tillräckligt, att i så fall två uppfattningar står emot varandra. Hon uttrycker det så: Vems åsikt kommer att ha det största inflytandet? Jag vet inte om jag lyckats övertyga fru Åsbrink, men nämnden har att väga in i precis lika hög grad de invändningar som görs från den sökande som de som kommer från utredaren. Därför har vi ansett att just tillkomsten av möjligheten för den sökande att göra sin röst hörd är av mycket stort värde för att ärendenas handläggning skall bli så korrekt som möjligt.

För övrigt, herr talman, tycker jag att den dialog som förs om vapenfrinämnden och om vapenfrilagen är nyttig. Den är i växande grad saklig och seriös och av mycket stort allmänintresse.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! När man talar om högsta objektivitet då det gäller människornas olika uppfattningar i etiska ting så vill jag bara konstatera att det finns ingen som kan säga vad det är.

Herr Lindkvist talar om djup samvetsnöd. Vem kan avgöra en sådan fråga?

Vapenfrinämnden har utsatts för kritik. Anledningen härtill är att vapenfrinämndens uppgift är orimlig. Den har gett sig i kast med att söka finna det väsentliga hos en människa och ge utslag efter en sådan bedömning.

Jag är givetvis på det klara med att tillämpningen av lagen blir det

väsentliga ty människorna är så olika. Därför är det orimligt att kanske en enda person skall göra personundersökningar beträffande låt oss säga 100 eller 200 människor under ett år och schablonmässigt pröva hur den eller den ungdomen reagerar.

Nu säger herr Lindkvist att det skall vara en godtagbar dokumentation för avslag på en ansökan om vapenfri tjänst och om man inte accepterar det kan man överklaga hos Kungl. Maj:t. Men detta löser ju inte själva huvudfrågan. Det innebär bara en tidsutdräkt som blir ytterligare tyngande för den sökande – ingenting annat.

Nu talas det om att ungdomen har väl reda på sig. Ja, det är tack vare utbildning, politisk och annan skolning som ungdomarna i dag reagerar när de är övertygade om att den prövning de består i viss mån är mycket underlig.

Att många återkallar sin ansökan om vapenfri tjänst för tanken till den gamla satsen: I som här inträden, låten hoppet fara! Man kan ingenting göra.

Jag menar att man, oavsett om vederbörandes ställningstagande är grundat på religiösa, politiska eller andra skäl – det må vara en anhängare av Jehovas vittnen eller någon annan – bör visa respekt för och ta hänsyn till vederbörandes inställning.

Fru ÅSBRINK (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lindkvist säger att den sökande inte bedöms efter enskildheter utan efter helheten. Men det är ju utredningsmannens sätt att skildra enskildheter som ger helhetsbilden. Om man har bara en enda utredningsman föreligger uppenbarligen risk för att också helhetsintrycket förskjuts.

Ingen sätter i fråga att vapenfrinämnden inte skulle handskas med den största omsorg med sina ärenden, men jag skulle på det förberedande stadiet vilja få till stånd en förbättrad granskning. Tre par ögon ser ändock mer än ett par, och under sådana förhållanden skulle man kunna eliminera eventuella personliga dissonanser i uppfattningen genom flera utredningsmän som befinner sig på olika våglängder. Jag tycker att herr Lindkvists framställning belägger värdet av att redan i den första utredningen låta tre personer avge ett omdöme.

Herr JOHANSSON i Skärstad (c) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lindkvist påstår att jag på ett alldeles särskilt sätt givit mig in i denna fråga. Jag skall bara lämna den upplysningen att jag en gång i tiden har gjort min värnplikt. Jag har emellertid den uppfattningen att det är riktigt att föra fram synpunkter från väljare vid behandlingen av frågor som berör dessa, om de ber oss att göra det. Om herr Lindkvist har en annan uppfattning, får han gärna stå för den, och han bör också tala om det för sina väljare.

Jag tycker vidare att det är skada att försvarsministern inte är närvarande vid detta tillfälle. Jag tror att han har en något annan uppfattning om vad som förekommit i dessa sammanhang. När försvarsministern svarade på interpellationen den 1 december förra året tog ju herr Lindkvist strax vid och förde hela interpellationsdebatten. Då man

Nr 138

Fredagen den  
3 december 1971

*En översyn av  
vapenfrilagens till-  
lämpning m. m.*

jämförde försvarsministerns svar med de synpunkter som herr Lindkvist framförde fann man att det förelåg stor distans däremellan.

Jag skulle vilja beskriva läget så att vapenfrinämndens beslut i stort sett följer utredningsmännens rekommendationer. Detta prövningsförfarande kan i viss mån liknas vid en domstol med en åklagare men utan försvarsadvokat. Resultatet av nuvarande tillämpning av vapenfrilagen blir antingen att våra fängelser börjar fyllas av ungdom — en elit, som herr Lindkvist sade — eller att de unga tvingas att delta i ett militärt system som strider mot deras samvete, förnuft och religiösa eller moraliska uppfattning.

Det förhållandet att så många ungdomar återkallar sin ansökan är vidare en oerhört allvarlig företeelse. Jag har hört ungdomar resonera på följande sätt: "Jag kanske ändå klarar av vapentjänsten — jag måste fortsätta min utbildning och får väl då försöka klara vapentjänsten, även om det strider mot mitt samvete." Vi vet att det är många som sedan inte orkar med detta utan kollapsar. Jag tycker att det är allvarligt att vägra människor som har djup samvetsnöd vapenfri tjänst. Följderna av en sådan vägran kommer igen på olika sätt.

Herr LINDKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Vapenfrinämnden vägrar inte ungdomar med djup samvetsnöd vapenfri tjänst. Det är dessa frågor vapenfrinämnden har till uppgift att bedöma. Jag sade i mitt anförande här att även vapenfrinämnden kan göra omedvetna misstag, eftersom uppgiften är besvärlig, men ambitionen att ge ungdomarna en korrekt behandling kan väl inte herr Johansson i Skärstad fränkänna vapenfrinämnden.

Man skall nog läsa ganska illa innantill i riksdagsprotokollet om man kan finna någon distans mellan mig och försvarsministern i inställningen till vapenfrifrågorna från debatten den 1 december 1970 i dåvarande andra kammaren. Tvärtom är det en utomordentligt stor samstämmighet i våra uppfattningar om vapenfrinämndens arbete.

Till fru Åsbrink vill jag säga att det naturligtvis är riktigt att enskildheterna i en utredning vävs in i det sammanlagda mönstret, men vi tar inte hänsyn till enskildheter av det innehåll som fru Åsbrink antydde i sitt anförande här i dag i riksdagen. När nämnden går över till att undersöka och ta ställning till djupet av samvetsnöden gör vi det ifrån de mera personligt lagda deklARATIONERNA och den redovisade konfliktsituationen. Det är det som är avgörande för nämndens ställningstagande.

Herr Lundberg menar att det är omöjligt att uppnå högsta objektivitet och att det är omöjligt att beskriva begreppet "djup samvetsnöd". Han frågar: Vem skall avgöra den frågan? Han har kommit fram till att det kan ingen göra. Uppgiften är orimlig, för att citera herr Lundberg.

Jag påstår, herr talman, att uppgiften inte är orimlig, men att den är i åtskilliga ärenden besvärlig. Vi har ju att rätta oss efter den lag som beslutats av riksdagen 1966. Ändras lagen, herr Lundberg, skall vapenfrinämnden också ändra sin praxis. Det är alldeles självklart.

Jag vill slutligen säga både till herr Lundberg och till herr Johansson i Skärstad att jag tog upp procentsatsen för återkallade ärenden av ett enda skäl, nämligen därför att jag hade förhoppningen att någon av herrarna

skulle fråga efter orsaken till att de blivit återkallade. Jag har varit mycket noga med att ta reda på att åtskilliga av de som återkallar sina ansökningar gör det med motiveringen att de skall göra sin värnplikt, att de har tänkt om, att de inte vidhåller sin uppfattning i ansökningen utan är beredda att fullgöra sin värnplikt. Det är alltså inte så, som herr Lundberg säger, att de har resignerat under den stolta devisen "I som här inträden, låten hoppet fara" utan det är helt enkelt så, att de har under mellantiden ändrat mening, och det skall väl i varje fall inte vapenfri-nämnden lastas för.

Nr 138

Fredagen den  
3 december 1971

*En översyn av  
vapenfri lagens till-  
ämpning m. m.*

Herr JOHANSSON i Skärstad (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte ta upp debatt om distansen mellan försvarsministrarnas och herr Lindkvists synpunkter. Det kan vi göra en annan gång.

Men jag skulle vilja säga att herr Lindkvist måste ändå förstå att man ju, när man avslår en ansökan, driver ungdomar till att kanske ändra uppfattning för att kunna fortsätta sin utbildning osv., fastän de innerst inne inte har ändrat inställning. Detta kan bli ganska allvarligt, när de sedan skall göra sin militärtjänst och tvingas göra saker emot sitt samvete.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lindkvist säger att nämnden har en ambition att göra det som den anser vara rätt. Det har jag aldrig betvivlat, men den har en uppgift som jag anser vara orimlig. Herr Lindkvist säger här att han skall ta ställning till djupet av samvetsnöden och att det inte är orimligt att göra det men att det är besvärligt. Jag vill säga: Att kunna pejla djupet av samvetsnöden tror jag övergår även nämndens möjligheter, när man skall bedöma det genom skriftliga utredningar.

Med anledning av vad herr Lindkvist yttrade om lagen vill jag säga: Att kunna fästa i lag etiska ting som det gäller att tillämpa och bedöma anser jag vara en lika orimlig uppgift, därför att här träder man in på ett område som är annorlunda.

Vad beträffar orsaken till att man tar tillbaka sin ansökan skall jag inte diskutera den. Men herr Lindkvist borde väl ändå veta att man, när man är ung, kanhända i en viss situation mera av tvång än av fri vilja bestämmer sig för den väg man skall gå.

Jag vill därför bara uttala den förhoppningen att man skall finna möjligheter att på detta område söka sig fram på andra vägar och att man skall respektera en fråga som gäller ställningstagandet till liv eller död.

Man kan ha olika känslomässiga skäl för ställningstagandet. Jag anser dock att det finns anledning att respektera och ta hänsyn till dem oavsett om det är av religiösa, politiska eller andra orsaker som dessa unga, som befinner sig i sin mest känsliga ålder, söker vapenfri tjänst. Man skall möta ställningstagandet med allvar och respekt och man skall komma ihåg att det är oerhört farligt att tänka i schabloner på detta område.

Herr LINDKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är naturligtvis inte särskilt tillfredsställande om nämnden i sina utslag begår misstag. Jag tror att om detta inträffar, och

Fredagen den  
3 december 1971

*En översyn av  
vapenfrilagens till-  
ämpning m. m.*

det måste naturligtvis ha inträffat, är nämnden den första att beklaga en sådan felbedömning. Jag vågar dessutom påstå att nämnden som grundsyn har en generös inställning till de ansökningshandlingar som kommer in.

Vad jag vill säga till herr Johansson i Skärstad är att det inte förhåller sig så att alla dessa återkallelser beror på att vederbörande gett upp -- flera av återkallelserna görs innan ärendena blivit utredda av någon utredningsman. Där föreligger således en klar dokumentation av den osäkerhet som många ungdomar upplever när det gäller sin inställning till vapenfri tjänst.

Jag har inte mycket mera att säga till herr Lundberg i denna fråga. Han har återkommit och menat att uppgiften är, som han ofta uttrycker det, orimlig. Jag medger att den är svår, men den skall handläggas någonstans. Någon måste ta ställning till ansökningshandlingarna, och uppgiften är inte av det slaget att det inte är möjligt att göra en avläsning av de sökandes övertygelse med hänsyn till kravet på djup samvetsnöd.

Vad jag skulle vilja säga är att det inte är fråga om att hos dem som söker vapenfri tjänst skilja mellan olika grader av samvetskval och samvetsnöd, ty jag utgår ifrån att alla svenska ungdomar är avogt inställda till att en gång behöva bruka våld. Det är andra skäl vi tar hänsyn till, men den personliga konfliktsituationen, den som vi så att säga skall avläsa när det gäller att avgöra om man kan begagna våld i händelse av ett krig, det är den som går under begreppet "djup samvetsnöd", och det är där den svåra uppgiften för vapenfrinämnden ligger. Därför måste vi ha tillgång till mycket duktiga utredare som kan ge oss ett seriöst underlagsmaterial, som sätter oss i stånd att göra en så rättvis bedömning av ärendena som möjligt.

Herr PETERSSON i Gäddvik (m):

Herr talman! Jag vill först uttala min tillfredsställelse över att debatten i dessa svåra frågor förts i en så lugn och saklig ton. Då ingen talare har yrkat avslag på utskottets hemställan och herr Lindkvist på ett enligt min uppfattning klart sätt har replikerat herrar Lundberg och Johansson i Skärstad och fru Åsbrink, skall jag begränsa mitt anförande till att ge bakgrunden till utskottets enhälliga ställningstagande.

Lagen om vapenfri tjänst antogs av 1966 års riksdag. I lagens första paragraf anges villkoren för medgivande av vapenfri tjänst på följande sätt:

"Värnpliktig äger enligt denna lag erhålla tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst i stället för värnpliktstjänstgöring, om bruk av vapen mot annan icke är förenligt med den värnpliktiges allvarliga personliga övertygelse och skulle medföra djup samvetsnöd för honom."

En av de viktigaste uppgifterna för vapenfrilagstiftningen är att på ett för både samhället och den enskilde tillfredsställande sätt ge uttryck åt de krav som måste uppfyllas för tillstånd till vapenfri tjänst. Det förtjänar också att nämnas att vapenfrilagstiftningen är en undantagslagstiftning, betingad av respekten för individens djupgående betänkligheter mot värnpliktstjänstgöringens yttersta konsekvenser, dvs. bruket av vapen mot annan.

Det svenska militära försvaret bygger ju på allmän värnplikt. Den allmänna värnpliktens bärande idé är att försvaret utgör hela folkets angelägenhet och att försvarsbördan skall fördelas om möjligt likformigt och i övrigt rättvist. I vapenfrilagens formulering om den värnpliktiges "allvarliga personliga övertygelse" ligger att det väsentliga är övertygelsen i sig själv. På vilket sätt den värnpliktige har nått fram till den övertygelsen spelar en underordnad roll. Övertygelsen måste vara riktad mot tvånget att bruka vapen mot annan människa. Vapenbruk skall helt stå i strid med den värnpliktiges natur, personliga läggning och karaktär i övrigt, så att en svårartad inre konfliktsituation skulle uppkomma om han ställdes inför tvånget att bruka vapen. Med uttrycket "djup samvetsnöd" har statsmakterna understrukt djupet av den konfliktsituation som vapenbruk skulle medföra för den värnpliktige.

Riksdagens justitieombudsman Gunnar Thyresson har under år 1971 inspekterat vapenfrinämnden. Med anledning av den inspektionen har JO i skrivelse till Kungl. Maj:t den 16 november i år redovisat vissa synpunkter och förslag rörande vapenfrinämndens verksamhet. I skrivelsen framhåller JO att han har "bibringats den uppfattningen att nämnden vinnlagt sig om stor noggrannhet vid prövning av ansökningarna". Jag hoppas att herr Lundberg, herr Johansson i Skärstad och fru Åsbrink tar del av JO:s yttrande om vapenfrinämndens verksamhet.

Ett enigt utskott har också funnit att vapenfrinämnden efter bästa förmåga prövar ansökningarna om vapenfri tjänst i enlighet med vapenfrilagen.

Det främsta underlaget för vapenfrinämndens bedömning utgörs av redogörelser från särskilda utredningsmän. För det utredningsarbetet finns det för närvarande tolv på olika platser i landet bosatta heltidsanställda utredare och omkring 200 personer som förklarat sig villiga att utföra personutredningar på fritid. De flesta utredningarna görs också på fritid.

Enligt 5 § i vapenfrikungörelsen skall vapenfrinämnden göra den utredning om sökandens personliga förhållanden och övriga omständigheter som behövs för att pröva hans ansökan. Nämnden äger kalla sökande och annan att höras muntligen inför nämnden. Nämnden äger att förordna särskild utredningsman att biträda vid utredningen, och utredningsmannen äger att kalla sökande och annan för samtal.

Det ligger alltså i nämndens bedömning vilken utredning som behövs. Av praktiska skäl förordnas regelmässigt en särskild utredare. Denne är alltså nämndens medel att få tillräcklig utredning i ärendet.

Utredningsmannen kallar sökanden till samtal och tar även kontakt med andra personer, om det behövs. Utredaren sammanfattar i ett utlåtande vad som förekommit under utredningen. Detta innehåller således en redogörelse för samtalen med sökanden och eventuella andra personer som hörts i ärendet.

När utredningen kommit så långt att utredaren skrivit färdig sin redogörelse för samtalet med sökanden skickar han ett exemplar av samtalsredogörelsen till sökanden för att denne skall få tillfälle att granska den och göra eventuella korrigeringar eller tillrättalägganden. Utredaren har således möjlighet att beakta sådana synpunkter från

Fredagen den  
3 december 1971

*En översyn av  
vapenfrilagens till-  
lämpning m. m.*

sökanden innan han gör sitt utlåtande klart. När så utlåtandet är helt färdigt skickas det in till nämnden, och då bifogas även eventuella synpunkter på samtalsredogörelsen som sökanden kan ha lämnat utredaren. Utlåtandet innehåller också som avslutning en sammanfattning och utredarens synpunkter i ärendet. Utredaren har dock ingen skyldighet att lämna ett preciserat förslag. Den saken kan han lämna öppen och gör det ofta.

Sedan utredarens utlåtande kommit in till vapenfrinämndens kansli kommuniceras denna slutliga rapport med sökanden, och han ges viss tid att yttra sig. Sökanden får på detta sätt se samtalsredogörelsen ytterligare en gång. Om innehållet i sökandens yttrande ger anledning till det, kan nämnden i sin tur begära yttrande av utredaren. När så ärendet är färdigt föredras det av en av tjänstemännen hos nämnden. Varje ärende läses dessutom in av ordföranden före sammanträdet.

Vi i utskottet har enhälligt inte funnit anledning att ifrågasätta lämpligheten av organisationen eller förfarandet för utredning. Även JO anser att utredningsorganisationen har en lämplig uppbyggnad.

Vid frågans behandling i utskottet har vi uppmärksammat den fortgående ökningen av antalet icke avgjorda ansökningsärenden vid vapenfrinämnden. Som framgår av bilagan till utskottsbetänkandet var antalet icke avgjorda ansökningsärenden ca 2 200 vid utgången av år 1969, ca 3 600 år 1970 och ca 4 500 den 30 september i år. Utskottet ser liksom JO mycket allvarligt på den ärendebalansen och anser att erforderlig kapacitet bör tillföras nämnden för att den snarast skall komma ifrån den nuvarande fördröjningen i handläggningen.

Vi är medvetna om att det under år 1971 har skett en väsentlig ökning av nämndens kapacitet; det var också herr Lindkvist inne på. Det finns nu tre ersättare till nämndens ordförande. Varje ordförande avser att hålla ett sammanträde varannan vecka. Antalet övriga ledamöter är oförändrat sex. Nämnden disponerar för beredning och föredragning av ärendena förutom kanslichefen två byrådirektörer och en förste byråsekreterare. Även expeditionspersonalen har utökats.

Men även med dessa förstärkningar kommer under lång tid att kvarstå en mycket stor arbetsbalans, om den nuvarande noggrannheten vid prövning av ansökningarna skall kunna fortsätta. Liksom JO anser utskottet att det är av största vikt att noggrannheten i prövningarna inte eftersättes.

Vi förutsätter att Kungl. Maj:t vidtar åtgärder för att tillföra vapenfrinämnden erforderlig kapacitet, så att nämnden utan eftersättande av noggrannheten i prövningen snarast kan inhämta den nuvarande eftersläpningen.

Herr talman! Jag ber till sist att få yrka bifall till försvarsutskottets hemställan i betänkande nr 20.

Herr GUSTAVSSON i Nässjö (s):

Herr talman! I stort sett skulle jag kunna nöja mig med att instämma i herr Lindkvists alldeles utmärkta anförande i kammaren. Jag vill bara ta upp ett par saker.

Det är framför allt vad som har framkommit i motionen 692 av herr

Johansson i Skärstad och vad herr Johansson har sagt från talarstolen som ger mig anledning göra några kommentarer. Han riktar ett angrepp mot utredarna och säger att de inte har tillämpat lagen. Det ankommer i och för sig inte på utredarna att göra detta, utan det är vapenfrinämnden som har att tillämpa lagen. I vapenfrinämnden finns emellertid allmänt den uppfattningen att utredarna gör ett arbete som i allmänhet är en god prestation. Nämnden väljer vidare sådana utredare som den anser har kompetens att klara det hela.

När det gäller utredarna riktar herr Johansson i Skärstad också kritik mot, som det heter i motionen, att utredningsmännen utgörs av i huvudsak i försvarsmakten fast anställd personal. Det är en lösning som har gjorts just för att man skall komma till rätta med den balans som vi tycker är mycket allvarlig — och som jag förmodar att herr Johansson i Skärstad också tycker är allvarlig — och som gör att väntetiden är alltför lång. Men rent allmänt finns det anledning — och det tror jag gott kan sägas från denna talarstol — att eftersträva att försöka få så många utredare som möjligt, som också har en förankring ute i organisationerna, i folkrörelser osv.

Men jag reagerar också mot att herr Johansson i Skärstad säger att utredarna utsätter de sökande för korsförhör, och att man misstänker att utredarna söker efter falska bevekelsegrunder. Jag tycker att detta är en mycket grov anklagelse mot människor, som på bästa sätt försöker fullgöra sina arbetsuppgifter. Utredningsmännen har självfallet inget intresse av att sträva efter att få så många avslag eller bifall som möjligt: deras enda uppgift är att, under det samtal de har att föra med den som söker vapenfri tjänst, försöka kartlägga sökandens motiv i olika avseenden. Därför är det också en självklarhet att de inte på något sätt är ute efter falska bevekelsegrunder utan försöker nå fram till sanningen och ingenting annat. Eftersom jag själv har gjort någon utredning kan jag säga att samtalen inte heller har karaktären av korsförhör, utan i samtalen skall man få sökanden att själv redogöra för hur han uppfattar sin situation — och ingen kan naturligtvis tvinga sökanden att svara på frågor som han inte vill besvara.

Till slut, herr talman, kan man få den uppfattningen att samtalet rör sig om något slags teologisk eller samhällsvetenskaplig disputation — eller kanske en diskussion om en doktorsavhandling eller något annat av den svårighetsgraden — när man hör de inlägg som framför allt herr Johansson i Skärstad har gjort. Det är inte alls fråga om någonting sådant. I stället har kartläggningen i huvudsak *en* uppgift, nämligen att klargöra sökandens inställning till vapenbruket som sådant. Det har i och för sig inte att göra med hans uppfattning om försvaret, hans religiösa, allmänna politiska eller etiska övertygelse, utan det väsentliga är den enskildes samvetsskonflikt inför vapenbruk. Lagen, och dess tillämpning, är sådan att just konfliktsituationen mellan å ena sidan den allvarliga personliga övertygelsen och å andra sidan tvånget att bruka vapen förutsättes. Om man utgår från exempelvis ett politiskt eller religiöst ställningstagande behöver det i och för sig inte leda till en allvarlig personlig konfliktsituation av kategorisk natur. Är ställningstagandet mot bruk av vapen däremot generellt och kategoriskt, så skall den sökande beviljas vapenfri

Nr 138

Fredagen den  
3 december 1971

*En översyn av  
vapenfrilagens till-  
ämpning m. m.*

Fredagen den  
3 december 1971

*En översyn av  
vapenfrilagens till-  
lämpning m. m.*

tjänst. Det är på dessa grunder som vapenfrinämnden har att arbeta och också arbetar.

Herr JOHANSSON i Skärstad (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle bara vilja säga till Åke Gustavsson, att jag tror att han någon gång kritiserat andra människor, och utredarna här är väl inte i någon annan situation än vi övriga, utan de måste också kunna tåla litet kritik. Det är en ganska utbredd uppfattning att man många gånger inte har uppfattat vad lagen menar, och den som fått tillfälle att läsa åtskilliga protokoll har rätt att göra vissa reflexioner.

Herr GUSTAVSSON i Nässjö (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är självklart att dessa utredare liksom andra människor måste tåla kritik. Men när man framför sådana beskyllningar som herr Johansson i Skärstad gör och säger att man får intrycket att utredarna söker efter falska bevekelsegrunder, att de inte tillämpar lagen osv. finns det anledning att reagera — då är det generella angrepp.

Därmed är inte sagt att det i och för sig inte förekommer att nämnden får utredningar som inte är av god kvalitet, men i de fall vi får sådana ser vi också till att skaffa oss andra utredare, för detta är ju någonting som ständigt måste kompletteras.

Jag trodde emellertid att herr Johansson i Skärstad höll sig för god för att göra angrepp på det sätt som han har gjort här i kammaren i dag.

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp):

Herr talman! Det har inte skett någon ändring i vapenfrilagen på de senaste fem åren, men det har skett en skärpning i praxis när det gäller bedömningen av de sökande.

Herr Lindkvist sade att man gärna kommer med svepande argument i detta sammanhang. Jag vill då påpeka att det säkerligen finns många riksdagsmän som kan vittna om att de har haft kontakter med personer i sina valkretsar som har upplevt ett avslag på en sådan här ansökan som en stor personlig olycka, och därför är vi många riksdagsmän som har fått tillfälle att ta del av de ansökningar som har avslagits. Jag har sett sådana ansökningar som för fem år sedan skulle ha bifallits, med den praxis som då var, men som nu har avslagits.

Som sagt: Jag är inte ensam om detta, och jag vill i sammanhanget hänvisa till den skrift som Sveriges frikyrkoråd har ingivit till försvarsutskottet. Jag gör det inte därför att Frikyrkorådet på något sätt skulle bara representera dem som vägrar av religiösa skäl. Tvärtom hävdar Frikyrkorådet att alla sökande bör bedömas efter samma grunder, men Frikyrkorådet har helt naturligt en stor erfarenhet av hur lagen har tillämpats.

Jag ber att få citera ur skrivelsen — det är särskilt nödvändigt med tanke på den mycket kortfattade behandling som skrivelsen har fått i försvarsutskottets betänkande.

”När propositionen om den nuvarande lagen om vapenfri tjänst framlades, hälsades den allmänt som ett betydelsefullt steg på vägen mot humanare förhållanden på vapenfrimrådet. Departementschefen uttala-

de i riksdagsdebatten att det nu hade skapats en ordning, som inte längre skulle tvinga unga människor att gå i fängelse för sin övertygelses skull.

I dag tvingas Rådet konstatera att dessa förhoppningar i långa stycken har kommit på skam. I takt med att antalet ansökningar ökat, har även avslagsfrekvensen växt med åtföljande ökning av antalet domar för totalvägran. Oavsett hur man vill förklara denna utveckling – och i debatten har som bekant mycket skilda orsaker angetts – måste man ändå såväl i relation till intentionerna bakom lagen som till förväntningarna på den, beteckna utvecklingen sedan lagens tillkomst som ett misslyckande. Sveriges Frikyrkoråd delar den oro inför utvecklingen, som kommer till uttryck i de nämnda riksdagsmotionerna.”

Nu finns det vissa tecken som tyder på, och det antydde väl också herr Lindkvist, att det kommer att ske någon liten förändring i vapenfrinämndens praxis. Det finns något eller några beslut av Kungl. Maj:t som går emot vapenfrinämnden och som kanske kan ge grund för en mera human praxis. När nu herr Lindkvist har apostroferats här i debatten vill jag i förbigående säga att jag har haft någon möjlighet att följa hans arbete inifrån, och jag har den största respekt för det personliga engagemang som herr Lindkvist lägger i dagen i behandlingen av dessa ärenden. Jag hoppas också att vi får en mera human praxis, som tar större hänsyn till den djupa samvetsnöd många av dem känt som fått avslag på sin ansökan.

Detta har givetvis också med utredningarna att göra. Jag vill här citera ur Sveriges frikyrkoråds skrivelse, där det sägs att det har skett förbättringar i utredningsförfarandet, men där man sedan tillägger följande: ”Trots dessa förbättringar lämnar utredningsförfarandet enligt Rådets bestämda uppfattning alltjämt mycket övrigt att önska. Man behöver inte ta del av många utredningar förrän man får klart för sig att deras kvalitet kan skifta avsevärt. För att utredningen skall ge en så rättvis bild som möjligt av sökandens motiv, är det önskvärt att utredaren i största möjliga utsträckning är förtrogen med sökandens sociala, kulturella och religiösa bakgrund, så att det därmed finns en naturlig anknytningspunkt för samtalet. Rådet ifrågasätter, om inte dessa fördelar med det tidigare systemet med lekmannautredare hotar att gå förlorade i och med införandet av heltidsanställda utredningsmän, så mycket mera som dessa hämtas från försvarets personalvård. Enligt Rådets mening finns det stora risker, att man med ett sådant system bygger in en sådan distans eller rent av ett motsatsförhållande mellan utredare och sökande att värdet av utredningen blir högst tveklaktigt.”

Jag noterade i det sammanhanget med tillfredsställelse vad herr Gustavsson i Nässjö sade om önskvärdheten av att man får utredare med förankring i de ideella organisationerna.

Sveriges frikyrkoråd avslutar sin skrivelse med följande ord: ”Sveriges Frikyrkoråd vill understryka betydelsen av att statsmakterna tar upp vapenfrifrågorna till förnyad allvarlig prövning. Den avsevärt ökade avslagsfrekvensen ställer ett allt större antal unga människor i en olöslik konfliktsituation: de har att välja mellan att antingen acceptera avslaget och därmed göra våld på sitt samvete, eller att följa sin övertygelse och bli straffade därför. Den ekumeniska arbetsgruppen har på senare tid tagit del av rapporter om flera fall av grava psykiska besvär sedan

ansökningar avslagits. Det ankommer på riksdag och Kungl. Maj:t att vidta de åtgärder, som är nödvändiga för att denna konfliktsituation skall kunna undanröjas.”

Herr talman! Jag vill uttrycka den förhoppningen att vi får en mera human praxis i vapenfrinämnden. I annat fall kommer det att vara riksdagens skyldighet att här ingripa.

I detta anförande, under vilket herr förste vice talmannen övertog ledningen av kammarens förhandlingar, instämde herrar Hamrin (fp) och Westberg i Ljusdal (fp).

Herr PETERSSON i Gäddvik (m) kort genmäle:

Herr talman! Med anledning av anförandet av herr Gustafson i Göteborg vill jag framhålla att utskottet mycket noggrant tagit del av Frikyrkorådets skrivelse. Vi har också haft tillfälle att höra representanter för Frikyrkorådet. Jag anser vidare att herr Gustafson skall erinra sig att JO nyligen granskat nämndens verksamhet och funnit att nämnden utför sitt arbete noggrant. Jag tycker att det är en trygghet för riksdagen.

Jag tror också att man skall erinra sig att nämndens funktioner är av domstolsliknande karaktär. Dess uppgift är begränsad till att pröva ansökningar om vapenfri tjänst, och i den verksamheten har nämnden inget annat rättesnöre än gällande lagstiftning. Det är nämndens uppgift att i varje enskilt fall försöka komma till klarhet i frågan, om sökanden uppfyller de förutsättningar som lagstiftningen anger för tillstånd till vapenfri tjänst. Som jag sade har JO nyligen prövat nämndens arbete och funnit det vara noggrant.

Herr LINDKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill till herr Gustafson i Göteborg säga att jag och de andra ledamöterna i vapenfrinämnden har en utomordentligt stor respekt för den skrivelse som kommit från Sveriges frikyrkoråd. Men rådet har överbetonat och överdrivit sin kritik av vapenfrilagens efterlevnad. Rådet går alltså till mycket kraftiga överdrifter, och det minskar något trovärdigheten i skrivelsen. Det är inte så, som herr Gustafson säger, att det har inträtt en skärpning av praxis i vapenfrinämnden. Här har tidigare använts uttrycket domstolsförfarande. Jag vill använda ett uttryck som är mycket vanligt vid domstolen: Jag bestrider. Jag bestrider att det har inträtt en skärpning av praxis i vapenfrinämnden. Enligt min uppfattning är vapenfrinämnden inne på en mycket human och generös linje när det gäller att ta ställning till vapenfriärendena. Därför kan jag inte acceptera den slutsats som Sveriges frikyrkoråd kommit till, nämligen att lagen skulle vara ett misslyckande. Det är en av överdrifterna i skrivelsen.

I skrivelsen står det vidare talat om att det finns ungdomar som måste gå i fängelse för sin tros skull. Av den lydelsen får man uppfattningen att de som inte får vapenfri tjänst genom vapenfrinämnden totalvägrar och har fängelse som alternativ. Men det är ett ytterst litet antal som genom avslag vid vapenfrinämnden totalvägrar. Huvudparten av den gruppen begär aldrig vapenfri tjänst; de vänder sig direkt till myndigheterna och meddelar att de icke har för avsikt att göra vare sig vapenfri tjänst eller

värnpliktstjänst. De är alltså totalvägrare i ordets egentliga mening.

När det gäller de heltidsanställda utredarna vill jag säga till herr Gustafson i Göteborg att dessa utgör en basorganisation i vapenfrinämnden. Men som herr Åke Gustavsson, som ju sedan några år följer och deltar i vapenfrinämndens arbete, sade är det angeläget att vi kan få till stånd en breddad rekrytering. Vi hoppas att de religiösa organisationerna, fackföreningarna och folkrörelserna hjälper till att få fram duktigt folk som kan göra utredningar och som kan ge oss ett seriöst underlagsmaterial att använda vid ställningstagandet.

Slutligen sade herr Gustafson att många som får avslag hamnar i en olöslig konflikt; han återgav här skrivelsen. Alla som får avslag, herr Gustafson, skulle inte ha haft vapenfri tjänst.

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är självklart att inte alla som ansöker skall ha vapenfri tjänst; det skall ske en prövning. Men jag kan inte vara lika nöjd som herr Petersson i Gäddvik är. Han måste leva i okunnighet om de förhållanden som råder och som skapat så stora konflikter hos många unga människor.

Sedan vill jag till herr Lindkvist säga att jag under hand har erfärut att man efter ett beslut av Kungl. Maj:t, som gick emot vapenfrinämnden i ett visst ärende, i fortsättningen kan vänta sig en något mindre restriktiv inställning från vapenfrinämndens sida. Det tror jag inte att herr Lindkvist vill bestrida.

Herr LINDKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Nej, jag bestrider inte det. Om Kungl. Maj:t anser att vapenfrinämnden skall tillämpa en mer generös praxis skall det lända till efterrättelse och efterlevnad hos vapenfrinämnden. Men det gäller så enstaka ärenden att jag inte tror att man kan tala om en annan praxis. Jag har tidigare hävdut att vapenfrinämnden har en generös grundsyn. Man kan ha delade meningar om enstaka ärenden, men i allmänhet är detta en riktig beskrivning av vapenfrinämndens allmänna inställning.

Herr Gustafson i Göteborg sade i ett tidigare anförande att många riksdagsledamöter kommer i kontakt med sådana här ärenden genom att ungdomar låter höra av sig sedan de fått avslag i vapenfrinämnden. Ja, herr Gustafson, jag kommer också i kontakt med många ärenden. Beträffande några av dessa har jag efteråt ansett att nämnden haft lika nära till bifall som avslag. I de fall då vapenfrinämnden, som jag ser det, har gjort en missbedömning innebär det en motgång inte bara för vapenfrinämnden, utan det upplever jag också som en personlig motgång, ty då har vi i dessa ärenden inte lyckats klara den rättvisebedömning som det är nämndens uppgift att göra. Men det gäller alltså enstaka ärenden, och jag anser inte att dessa utgör underlag för en allmän, svepande kritik mot vapenfrinämndens arbete.

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp) kort genmäle:

Herr talman! Om herr Lindkvist anser att de ärenden, där Kungl. Maj:t kommit till ett annat beslut än vapenfrinämnden, är alltför enstaka

Nr 138

Fredagen den  
3 december 1971

*En översyn av  
vapenfrilagens till-  
lämpning m. m.*

Fredagen den  
3 december 1971

*En översyn av  
vapenfrilagens till-  
lämpning m. m.*

för att de skall sätta något spår i vapenfrinämndens fortsatta handläggning av ärendena, tycker jag att det är ett ganska anmärkningsvärt yttrande. Jag hade hoppats att vapenfrinämnden i fortsättningen skulle se mera till den enskilda människan och hennes djupa samvetsnöd och mindre till de regler och den praxis som hittills i många fall lett till att unga människor med djup samvetsnöd fått avslag på sina ansökningar.

Herr RIMÅS (fp):

Herr talman! Under det senaste halvåret har tre värnpliktiga som med motivet djup samvetsnöd begärt vapenfri tjänst bett mig om hjälp därför att de fått sina ansökningar avslagna. Samtliga dessa tre skulle före 1966 utan tvivel ha fått sina ansökningar bifallna. Nu vill jag inledningsvis säga att alla tre genomgick sitt förhör innan man började tillämpa bestämmelsen om att den sökande har rätt att yttra sig över utredningen.

Jag tror att det var herr Gustavsson i Nässjö som nämnde att ingen tvingar de sökande att svara på frågor som de inte vill besvara. Det låter sig naturligtvis sägas, men vi får komma ihåg att dessa ungdomar inte är garvade riksdagsmän, som vet hur man skall slingra sig ur en krånglig fråga, som man inte vill besvara. Det gäller unga grabbar, som är nervösa för om de över huvud taget skall få sin ansökan bifallen. Denna nervöse grabb står inför en person, som är oerhört tränad genom hundratals förhör och vet precis hur han skall leda förhöret för att få det dit han vill och för att få fram det han finner vara lämpligt.

Detta är i och för sig inte sagt såsom något kritik mot förhørsledarna. Men jag har i de fall som jag har kommit i kontakt med funnit – jag talar nu enbart om dem som vägrar på grund av djup samvetsnöd, eller låt mig för enkelhets skull kalla det religiösa skäl, även om det inte riktigt täcker allt – att man tydligen försöker leda samtalet så att den sökande börjar ge andra motiveringar än de religiösa för sin vägran. Har man lockat in den sökande på en sådan argumentering, kommer alldeles säkert såsom ett brev på posten ett yttrande från utredningsmannen till vapenfrinämnden, där den sökandes ansökan avstyrkes. Den sökande har inte nog samvetsbetänkligheter, eftersom han lät sig lockas in på detta sidospår. Det är någonting som har gått snett i detta.

Möjligheten för den sökande att få yttra sig över utredningen är naturligtvis en stor förbättring. Förut hade vapenfrinämnden, när den fick ärendet, efter vad jag kan begripa, bara utredningsmannens yttrande att gå efter. Det fanns inget annat papper att följa. På grund av eftersläpningen i vapenfrinämnden har nämnden tyvärr rätt många ansökningar kvar, där den sökande inte har fått yttra sig över utredningsmannens utlåtande. Jag har ett så färskt exempel som från förra veckan, när en sökande skrev till sin utredningsman och bad att få veta vad denne hade sagt. Det fick han omedelbart besked om.

Än fungerar tydligen inte förbättringen riktigt. När vi har fått litet mer erfarenhet av hur det kommer att fungera, då de sökande själva får yttra sig över utredningsmannens utlåtande, kan vi avgöra om det fungerar bättre. Annars har jag väldigt stor sympati för fru Åsbrinks yrkande, att *en* utredningsmans yttrande inte skall vara ensamt avgörande. Då står ju, även sedan det nya systemet har kommit i gång, uppgift

mot uppgift, och det finns ingen som har lyssnat till samtalet och vet hur det gick.

Jag ville framföra dessa synpunkter. Ämnet är ju synnerligen aktuellt för mig, eftersom jag har dessa tre ärenden på mitt bord för närvarande.

Herr GUSTAVSSON i Nässjö (s) kort genmäle:

Herr talman! Till herr Rimås vill jag bara säga att jag inte känner igen den beskrivning av hur en utredningsman arbetar som herr Rimås gav och där det antyds att utredningsmannen låter den sökande komma in på sidospår och liknande saker.

Vad som uttryckligen sägs i handledningen för utredningsmannen är att han skall låta den sökande själv utveckla sina synpunkter och berätta vad han spontant kommer in på, hur hans uppfattning om vapenbruk är, hur han upplever sin konfliktsituation osv. Jag vill än en gång understryka, herr talman, att därvidlag är den religiösa, etiska eller politiska uppfattningen av sekundär betydelse. Det som är avgörande är vapenbruket som sådant och ingenting annat.

Herr Rimås antyder att kommunikeringen med den sökande inte fungerar riktigt, på så sätt att den sökande fortfarande ibland inte får tillfälle att yttra sig. Jag vill då helt kort framhålla att ärendena inte avgörs utan att den sökande får yttra sig. Så till vida följer vapenfrinämnden helt och hållet det beslut som Kungl. Maj:t har fattat.

Det kanske är förmätet av mig såsom relativt ung riksdagsman att ge en betydligt äldre riksdagsman ett råd. Men jag vill ändå säga till herr Rimås: Be gärna vapenfrinämnden om att få bli utredningsman själv i ett par ärenden. Jag tror det skulle vara ganska nyttigt för åtskilliga riksdagsledamöter att göra utredningar och på så sätt själva skaffa sig erfarenheter av hur arbetet går till.

Herr RIMÅS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det vore säkert nyttigt för oss alla, bara tiden räckte till för sådant. Sedan vill jag helt kortfattat säga att herr Gustavsson i Nässjö inte känner igen alla utredningsmännen. Bland en så stor kår kan det naturligtvis gå till på många olika sätt. Jag skulle till och med – fastän det kanske inte är riktigt snällt – vilja säga att det väl inte är alldeles säkert att alla utredningsmän är lämpliga för sin uppgift.

Herr GUSTAVSSON i Nässjö (s) kort genmäle:

Herr talman! Nej, detta är säkert riktigt. Att förneka någonting sådant vore att driva en ofelbarhetsdogm, vilket naturligtvis inte alls är fallet. Då vi upptäcker att en utredare gör dåliga utredningar finner självfallet inte heller nämnden någon anledning att bibehålla ifrågavarande utredare i fortsättningen. Nämnden har en mycket stark ambition att få ordentliga utredningar och genomlysningar av problemet – vilket naturligtvis inte hindrar att misstag kan förekomma. I de fall då vi ser att utredningarna är dåligt gjorda avgörs inte heller ärendet, utan då går det oftast ut till en kompletterande utredning eller till en helt ny utredning. På så sätt har man ändå ett visst mått av rättssäkerhet.

Nr 138

Fredagen den  
3 december 1971

*En översyn av  
vapenfrilagens till-  
lämpning m. m.*

Fredagen den  
3 december 1971

*En översyn av  
vapenfrilagens till-  
lämpning m. m.*

Herr ÅBERG (fp):

Herr talman! Jag kan inte underlåta att säga några få ord i det här ärendet. Jag är på det klara med att det är ett mycket svårt område, men så länge vi har det militära systemet med värnplikt måste vi ha normer, och då kan vi inte komma ifrån denna procedur med en prövning av ansökan om värnpliktsbefrielse.

Jag vill genast säga att jag har gjort min värnplikt. Jag hade haft en djup religiös upplevelse innan jag låg inkallad under kriget. Problematiken som sådan har jag således sysslat med en hel del. Det är dock inte utifrån detta som jag vill säga några ord. Jag vill inte heller komma åt eller klandra vapenfrinämnden i dess svåra uppgift.

Jag kan gå med på vad herr Lindkvist sade om att en viss förbättring har skett av ärendenas handläggning genom att den sökande numera efter den verkställda utredningen har möjlighet att vända sig direkt till vapenfrinämnden, varvid också hans inlägg tillmäts en viss betydelse. Men jag kan inte instämma med herr Lindkvists nära nog kategoriska påstående, att utredningsmännen numera arbetar på ett annat sätt än förr. Det är möjligt att många av dem gör det, men jag måste vittna om att alla inte gör det. Jag har för några dagar sedan skickat tillbaka en del handlingar som jag haft till låns från en ung man på den plats där jag bor. Han hade ansökt om vapenfri tjänstgöring och kom till den utredare som hade hand om ärendet. Jag känner den unge mannen. Han arbetar oerhört mycket i den frikyrkoförsamling han tillhör, i narkomanvård och i annat samhällligt arbete, som han offrar hela sin fritid på. När han kom till utredningsmannen — det var bl. a. protokollet därifrån som jag fick ta del av — utsattes han faktiskt för något av ett korsförhör. Det har sagts här i dag att de som ansöker om vapenfri tjänst inte utsätts för korsförhör. Jag måste tyvärr säga att jag i redogörelsen fullständigt saknade den objektivitet som man måste fordra av en utredare. Jag blev mycket förvånad över det sätt som denne utredare hade styrt förhöret på. Man kunde få den uppfattningen att i varje fall hans militära känsla och engagemang var betydligt starkare än hans känsla av att han borde försöka hjälpa den unge mannen att redogöra för sin egen ställning, sina egna samvetsbetänkligheter osv. Det är tyvärr på det sättet att det kan gå till så här. Vi kommer inte ifrån att det såsom fru Åsbrink sade är fel med bara en utredare som står mot den sökande i vapenfrinämnden när ärendet skall avgöras. De som skall avgöra saken har då bara dessa motpoler att ta ställning till.

Den pojke jag nämnde om har inte svårt att uttrycka sig vare sig i tal eller i skrift, varför det är möjligt att han kan få sin ansökan bifallen när vapenfrinämnden får kontakt med honom. Jag kan emellertid inte komma ifrån tanken att hade det gällt någon blyg man av den typ herr Rimås nyss nämnde, hade den mannens situation inför utredaren varit hopplös. Där framställdes frågor på ett sådant sätt att jag tror att även en del av oss riksdagsmän skulle ha haft det svårt att ge sådana entydiga svar som frågaren ville ha. Därför vill jag, herr talman, gärna trycka på att utredningen bör ske på ett annat sätt. Den bör ske på det sätt fru Åsbrink beskrev, eller också bör man gå fram på andra vägar.

Herr Lindkvist sade att de som återkallar sin ansökan säger sig vilja

göra värnplikten i stället. Ja, herr Lindkvist, de har ju inte något val. Om de lämnat in en ansökan och senare förstår att den inte kommer att bifallas, har de ingenting annat att göra. Herr Lindkvist sade att många återkallar sin ansökan redan innan utredningen är gjord. Jag förstår att så sker. Varför? Jag ber om ursäkt att jag återkommer till frikyrkoförsamlingarna, men eftersom jag rör mig i en sådan känner jag till en del fall där. När en sådan pojke som den jag förut omnämnde berättar för sina kamrater att han fått avslag, resignerar dessa. De har ungefär samma uppfattning som han och samma samvetsbetänkligheter. De har sett upp till honom, de vet att han har lätt att uttrycka sig i tal och skrift, men han har ändå fått avslag. De tänker då: Kunde inte han klara saken inför utredningsmannen, hur skall då vi kunna klara den? Så återkallar de sin ansökan hellre än att få ett avslag.

Här måste jag ett ögonblick komma in på vad herr Gustavsson i Nässjö sade. Han sade att det här inte är så svårt. Nej, kanske det inte är svårt för herr Gustavsson, som gått i skola under många år, men det är svårt för många som inte har en lång utbildningstid bakom sig. Det kanske inte heller är svårt för sådana som varit med i föreningslivet och där blivit tränade i att uttrycka sig. Men tyvärr är dessa förhör svåra för många andra.

Jag har här givetvis inte något yrkande, men jag tror i alla fall att det är värdefullt att denna diskussion har förts och att det under denna poängterats att vi måste få en förbättring till stånd beträffande utredningsformen.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Till herr Petersson i Gäddvik skulle jag vilja säga att ingen har betvivlat att vapenfrinämnden försökt göra ett så gott och noggrant arbete som möjligt. Men det förändrar ju inte saken.

Det som herr Gustavsson i Nässjö säger om teologisk doktorsavhandling visar att han inte vet vad vare sig teologi eller doktorsavhandling kräver av en människa. Men det skall jag inte säga något om.

Herr Gustavsson säger att man kan vägra att svara en utredare. Då frågar jag: Vad inträffar om den som sökt om vapenfri tjänstgöring vägrar att svara utredaren? Vad inträffar om han inte vill lämna en levnadsberättelse över sig själv, sin släkt och sin omgivning, uppgift om hans religiösa uppfattning, om vad släkten har för religiös uppfattning? Man måste fråga sig vad det har för värde och varför sådana frågor över huvud taget skall ställas.

I tidningen Freden för september månad refereras ett fall från nämnden, där bl. a. herr Lindkvist var reservant. Utredningar har gjorts, och det har lämnats intyg under tjänsteansvar, men vapenfrinämnden säger: ”Den i ärendet verkställda utredningen ger enligt nämndens mening icke vid handen, att bruk av vapen mot annan skulle strida mot B:s allvarliga personliga övertygelse och för honom medföra djup samvetsnöd.”

Det hedrar herr Lindkvist att han haft en avvikande mening. Detta uttalande är en kränkning av något som är väsentligt, av den mänskliga fri- och rättigheten att skydda något som man inte vill lämna ut till

Fredagen den  
3 december 1971

*En översyn av  
vapenfrilagens till-  
lämpning m. m.*

andra. När olika personer som känner den sökande avger ett så klart utlåtande, frågar man sig hur någon sökande skall ha möjlighet att framföra vad han önskar i det sammanhanget.

Det sägs att det måste anses åligga den som söker vapenfri tjänst att efter bästa förmåga lämna alla upplysningar, som kan vara av betydelse. Är det då av sådan väsentlig betydelse vilken uppfattning den sökande, hans släkt och personer i hans närmaste omgivning har? Måste man lämna ut sig helt och fullt därför att man har en viss inställning till bruk av våld mot annan person? En sådan inställning är orimlig.

Jag tror att den här diskussionen har varit nyttig, och jag hoppas innerligt, att den skall ge till resultat att man finner andra vägar och möjligheter att bedöma dessa frågor, som rör människor med en viss inställning och livsåskådning, så att hänsyn kan tas till de rent mänskliga aspekterna.

Herr Lindkvist säger att nämnden skall ytterligare söka företa en lindring eller humanisering — eller hur man skall tolka hans uttalande. Jag litar på att herr Lindkvist helt och fullt skall se till att den andan kommer mera till uttryck i bedömningarna. Jag tror inte på utredningar i schabloner, utan andra saker måste vara avgörande. Därför har jag en förhoppning om att man skall finna riktigare och bättre former för utredningar.

Herr GUSTAVSSON i Nässjö (s):

Herr talman! Det antydes att jag skulle ha sagt att detta inte är några svåra frågor. Det har jag inte sagt, herr Åberg, utan det är i så fall en missuppfattning. Jag har däremot sagt att det naturligtvis inte får bli fråga om någon disputation i teologiska spörsmål. Man får ha all förståelse för att en enskild sökande kan uppfatta detta som besvärligt och svårt. Det är väl inget tvivel om den saken. Men det avgörande är exempelvis inte om man kan rabbla upp hundra bibelcitater e. d. utan det avgörande är just hur man själv upplever sin personliga konfliktsituation. Den kan i sin tur vara grundad på en religiös övertygelse, en etisk övertygelse eller något annat.

Herr Lundberg frågar vad som händer om man vägrar att svara på någon fråga. Till det vill jag säga att det är klart att det ideala samtalet — vilket man sällan uppnår — är sådant att man i stort sett inte behöver ställa någon fråga, utan sökanden själv utvecklar sina synpunkter.

I ett fall har jag verkligen förståelse för att det kan vara svårt och besvärligt och det är — som herr Åberg påpekar — för människor som kanske inte har så mycket skolning och inte så stor vana att uttrycka sig muntligt. Då förstår jag att det kan vara speciellt besvärligt, och i de fallen har man också anledning att ta särskilda hänsyn.

Det har ifrågasatts om det är lämpligt att ha personer med viss militär anknytning som utredare. Det förekommer ju i vissa fall. Det är alldeles uppenbart. Men jag vill vända på frågan och säga ungefär så, att det är i och för sig ointressant vad utredningsmannen har för personlig uppfattning. Det avgörande för bedömningen huruvida han är en duktig eller en dålig utredningsman är om han har en förmåga att fånga upp och spegla sökandens uppfattningar och åsikter i de enskilda frågorna.

Jag har i andra sammanhang, bl. a. i en artikel i Fredsmissionären som en av mina personliga synpunkter anfört att det vore idé att pröva att låta en del av dem som fått vapenfri tjänst göra sin tjänstgöring som utredningsmän. Jag tycker det är alldeles rimligt och riktigt. De har sin uppfattning klar, och det må vara deras sak lika väl som att någon som kanske är engagerad på försvarssidan har sin uppfattning klar och låter den vara en enskild angelägenhet. Men detta är som sagt i och för sig ointressant. Det avgörande är vilken förmåga man har att få fram det väsentliga ur samtalen.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Till herr Gustavsson i Nässjö skulle jag vilja säga att det är mycket vackert tänkt att man inte skall styra en utredning eller söka påverka svaren. Men vi vet att om man är tillräckligt driven så kan man ställa en fråga så att man får ett visst svar på den. Det är till följd av den praktiska tillämpningen av bestämmelserna i ett aktuellt fall som jag vågar säga att anger man inte sitt livs historia helt och fullt så kommer detta att ligga en till last vid ansökningens behandling.

Om vi kunde räkna med att man i större utsträckning än vad nu är fallet tog hänsyn till att vederbörande i sin ansökan utgått ifrån vissa konkreta fakta skulle ansökningen inte behöva kompletteras med en beskrivning av hela livsödet, från födelsen fram till den dag man lämnar sin ansökan.

Fru ÅSBRINK (s) kort genmäle:

Herr talman! Vi har fått höra här att riksdagsledamöter borde försöka få bli utredningsmän. Jag tror att vi skulle vara många som tvekade på grund av insikt i hur stor psykologisk sakkunskap som erfordras. Det behövs både ålder och livserfarenhet för att kunna få fram det riktiga svaret från den man intervjuar och inte en så stor säkerhet om att man kan använda metoder som är ofelbara. Jag tycker att diskussionen mer och mer ger vid handen att här är faktiskt fara å färde, om man är så övertygad om att en del är absolut felfria.

Att den egna inställningen hos utredaren inte skulle spela någon roll kan man bara påstå om man inte vet något om psykologin i sättet att leda en intervju eller ett förhör. Även det förhållandet att vederbörande har utelämnat svaret på en fråga kommer ju med i rapporten. Det behövs inte stor erfarenhet för att veta hur det skulle kunna tolkas. Också vad man läser ut ur tystnaden i ett sådant fall hör till förhörets psykologi.

Slutligen vill jag peka på att det här har lämnats enligt min mening motsägande uppgifter, nämligen att idealet är att den intervjuade själv berättar om sin inställning samtidigt som man medger att hänsyn behöver tas till dem som är blyga och inte har ordet i sin makt. Detta går inte ihop. Jag finner allt fler belägg för att det är uppenbart otillfredsställande att en enda person utreder dessa frågor utan att få hjälp med belysningen av den personlighet det är fråga om.

Herr ÅBERG (fp):

Herr talman! Jag kan ha förståelse för att man inte kan komma ihåg

Fredagen den  
3 december 1971

*En översyn av  
vapenfrilagens till-  
lämpning m. m.*

vartenda ord man säger när man talar utan manuskript, som både herr Gustavsson i Nässjö och vi andra har gjort i detta sammanhang. Men jag skrev ned vad herr Gustavsson sade, och han uttryckte sig tyvärr så att utredarna inte har något intresse av att försvåra och att det inte heller är fråga om några svåra förhör. Ungefär så föll orden, herr Gustavsson, och det var därför jag reagerade. Jag tänkte genast på hur stor skillnad det kan vara på människor som inte är vana vid sådana sammanhang och sådana som låt oss säga herr Gustavsson, jag själv och andra, som är vana vid att vara tillsammans med människor i olika sammanhang. Detta är svårt för en del medan andra kan tycka att det inte alls är svårt.

Herr GUSTAVSSON i Nässjö (s):

Herr talman! Jag trodde att det hade framgått, och det vill jag säga framför allt till fru Åsbrink, under den diskussion som förevarit att varken jag, Oskar Lindkvist eller någon annan har drivit en ofelbarhetsdogm. Vi håller med om att misstag säkerligen har begåtts, och det är även naturligt, även om det också är ytterst allvarligt att så sker. Någon ofelbarhetsdogm har vi emellertid ingen som helst ambition att tillämpa vare sig på oss själva eller på utredningsmännen.

Herr LINDKVIST (s):

Herr talman! Jag vill gärna säga ett par ord till herr Gustafson i Göteborg som tidigare drog helt felaktiga slutsatser av ett inlägg från mig. Han sade att jag skulle ha påpekat att vapenfrinämnden inte skulle ha brytt sig om utslag från Kungl. Maj:t som går emot vapenfrinämnden. Jag sade att vapenfrinämnden har att rätta sig efter Kungl. Maj:ts utslag och att i princip ta rättelse efter detta utslag vid behandlingen av ärenden i vapenfrinämnden.

Jag vill dessutom göra det tillägget att jag menar att det i vapenfrinämnden finns en allmänt human linje, som gör att det inte finns några motsättningar mellan Kungl. Maj:ts syn på detta och vapenfrinämndens hantering av ärendena. I enskilda ärenden kan det emellertid uppstå olika bedömningar. Jag menar alltså att det inte finns någon delad praxis mellan Kungl. Maj:t och vapenfrinämnden i dessa frågor. Jag tror att samstämmigheten därvidlag är utomordentligt stor.

Herr talman! Ju längre debatten fortskrider, desto mer onyanserade och vårdslösa blir inläggen om vapenfrinämnden och utredningsmännen. När man sitter och lyssnar på debatten får man ett intryck av att de ungdomar som söker vapenfri tjänst har kommit in i den verkliga rättsosäkerheten. Jag förstår inte fru Åsbrinks senaste inlägg, där hon använder uttrycket att det nu är fara på färde och framhåller att hon i diskussionen har kommit fram till att något måste göras.

Både jag och herr Gustavsson i Nässjö har försökt att berätta för riksdagens ledamöter hur vapenfrinämnden arbetar och hur utredningsmaskineriet fungerar samt om våra ambitioner att få fram allt bättre och kunnigare utredningsmän. Vi har sagt att vi vill ha en breddning att omfatta de religiösa grupperna, fackföreningarna och Folkrörelsesverige. Vi har inget annat intresse. Hur kan fru Åsbrink tro att vapenfrinämnden har något annat intresse än att få ett seriöst underlag och att avge riktiga

bedömanden i de olika ärendena?

Jag vill också säga till herr Åberg som ifrågasätter utredningsmannens objektivitet i ett utredningsfall att jag beklagar om det har förekommit. Det skall inte förekomma och får inte förekomma. Vi sätter stort värde på om herr Åberg till vapenfrinämnden vill förmedla de uppgifter om den utredningsmannen som här åberopas, därför att då måste vi gå in och titta på ärendet och verkligen avgöra från vårt utgångsläge huruvida det finns fog för de anmärkningar som herr Åberg har riktat emot honom. Det är ju korrekt att bådas sidor här får komma till tals, så att man får en fullständig bild.

Det är nämligen inte utredningsmannens uppgift att styra åsikterna utan att styra samtalet. Han måste ju till vapenfrinämnden förmedla de skäl som den sökande åberopar för att få vapenfri tjänst. Många av dem som söker vapenfri tjänst är relativt obenägna att gå in på det som är mest avgörande i hela frågeställningen, nämligen en redogörelse för den personliga konfliktsituation som skulle uppkomma i händelse av krigsförvecklingar. De motiven måste vi ha redovisade.

Jag tror därför att det är riktigt att man inte alltför mycket upphöjer enstaka ärenden, hur olyckliga de än kan ha blivit hanterade – jag beklagar om det har förekommit – till något allmänt generellt förekommande i vapenfrinämndens arbete. Hur skulle debatten då föras utanför riksdagen, när den är så pass slingrig och kantig i riksdagen, hur skall de som inte är så kunniga och medvetna som riksdagsmännen kunna föra en debatt ifrån ett sakligt utgångsläge, om inte vi själva kan anstränga oss att finna litet trovärdighet hos åtminstone de två företrädare i vapenfrinämnden som har fem års erfarenhet av vapenfrinämndens arbete?

Jag har velat säga detta, herr talman, för att jag tror att debatten skulle vinna på om vi anstränger oss att göra sådana resursförstärkningar i vapenfrinämndens arbete att vi minskar och helst eliminerar alla risker för missbedömningar och inte lägger ned så stor möda på att berätta vilken rättsosäkerhet som ungdomarna har, för det är en våldsam överdrift när det gäller vapenfrifrågorna.

Fru ÅSBRINK (s) kort genmäle:

Herr talman! Vi samtliga motionärer har, om jag uppfattat denna debatt rätt, utgått ifrån att vapenfrinämnden gör sitt bästa, men den långa debatten i detta ärende ger ju vid handen att allt trots det inte är bra. Vi har inte uppfattat vår uppgift här i riksdagen vara att så länge det finns några fel inte försöka få till stånd ändringar som vi uppfattar som förbättringar.

Det skall inte sägas, att det är bara från motionärernas och deras sympatisörers sida som debatten börjar bli enkelspårig. Här har framträtt efter hand i debatten – jag syftar inte på herr Lindkvist – tendenser att tala om hur väldigt bra utredningsmännen fyller sin uppgift. Hälsan tiger i regel still. Vi är satta här att så att säga föra de sjukas talan, alltså att ta upp de fall där det finns något övrigt att önska.

Nr 138

Fredagen den  
3 december 1971

*En översyn av  
vapenfrilagens till-  
lämpning m. m.*

Fredagen den  
3 december 1971

*En översyn av  
vapenfrilagens till-  
lämpning m. m.*

Herr ÅBERG (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror att jag redan i början av mitt första anförande sade att jag absolut inte är ute efter vapenfrinämnden och dess sätt att arbeta. Jag är övertygad om att den gör sitt allra bästa, och jag är även övertygad om att den har en av de svåraste uppgifter som man kan tänka sig. Men jag måste samtidigt säga att det inte är mer än rätt att vi pekar på enskilda fall, där vi ser att det inte går efter vapenfrinämndens önskan. Jag skall gärna ta kontakt med herr Lindkvist sedan, när det gäller det fall som jag har nämnt. Men det skulle vara fel om vi när denna fråga debatteras bara tyckte att det är bra som det är. Jag tror att det viktigaste vi kan nå fram till här är att själva utredningsförfarandet ändras radikalt, så att man kan sköta utredningen på ett bättre sätt än som nu sker. Jag tror att något av det som fru Åsbrink föreslog, t. ex. en kommitté på tre personer, skulle kunna sköta detta bättre än en ensam person. Det måste vara omöjligt för vapenfrinämnden att gå i god för varenda utredare. Jag begär inte att vapenfrinämnden skall kunna göra det. Det blir ett vågspel som den ger sig in på, när den ger personer i uppdrag att sköta dessa utredningar.

Jag vill, herr talman, säga att detta inte är någon kritik mot vapenfrinämnden. Jag vill hellre säga att vi som kommit med litet smält kritiska röster vill hjälpa till, så att vapenfrinämnden skall få det om möjligt drägligare i sitt arbete än nu.

Herr LINDKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Vi börjar närma oss varandra i debatten här. Den ambition som herr Åberg uttryckte i sitt senaste inlägg och som jag även uppfattade i fru Åsbrinks stämmer utomordentligt väl överens med det inlägg som jag gjorde från talarstolen för en dryg timme sedan. Jag berättade i mitt anförande att allt inte var bra beställt, att vi hade problem i vapenfrinämnden, att vi behövde få ökade resurser och ökad rekrytering för att få ett bättre arbete och att ambitionen inte var annan än att ge de sökande en korrekt och rättvis behandling.

Vi är väl överens om att det är en fullständigt logisk målsättning för att nå upp till den vapenfrilag som instiftades 1966.

Fru Åsbrink säger att allt inte är bra, och vi är alltså överens om detta, fru Åsbrink. Hon gillade inte tendensen i debatten, men jag frikändes i samma mening, och jag bugar mig för det. Fru Åsbrink säger att det finns utredningsmän som inte fyller sin uppgift. Jag tycker att Åke Gustavsson gett en alldeles utomordentligt bra beskrivning av utredningsmännen och deras svårigheter. Han har understrukt — jag uppfattade det så -- att inte han heller har slagit sig till ro med den kapacitet som vi har inom utredningskåren för närvarande. Det kan ingen i vapenfrinämnden göra.

Slutligen säger herr Åberg att han inte är ute efter vapenfrinämnden. Jag skulle ha satt mycket större värde på att han riktat sin kritik mot vapenfrinämnden, detta av det enkla skälet att vapenfrinämnden är ansvarig för sina utredningsmän. Vi skall se till att vi har utredare som kan klara sin uppgift objektivt. Gör vi inte det, skall detta förmedlas till vapenfrinämnden, ty det åligger nämnden både att se till att den har de rätta utredarna och att ta ansvaret för utredarnas arbete. Därför

godkänner jag alltså inte kritiken mot utredningsmännen. Jag flyttar över den på vapenfrinämnden. Den är det ansvariga organet för att vapenfrilagen verkligen skall få den rätta tolkningen.

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp):

Herr talman! Jag tycker att det är värdefullt att det under denna debatt understrukits att det som vapenfrinämnden skall pröva är den djupa samvetsnöden hos den som söker. Det skall inte vara vederbörandes intellektuella färdigheter eller hans möjligheter att uttrycka sig som skall vara avgörande.

Sedan vill jag säga till herr Lindkvist, som ju är vapenfrinämndens flitigaste reservant och som dämed i flera fall har givit till känna att han inte delar den uppfattning som majoriteten har, att om samtliga hans reservationer hade blivit bifallna hade vi kanske kunnat räkna med en mindre restriktiv praxis.

Herr Lindkvist sade att jag hade missuppfattat ett yttrande som han fällt tidigare. Jag är glad att vi nu får tillfälle att klargöra detta. Det är alltså så, att sedan Kungl. Maj:t i några fall har gått emot vapenfrinämndens beslut och alltså beviljat ansökan om vapenfri tjänst, har vi att vänta en mindre restriktiv praxis från vapenfrinämndens sida i fortsättningen. Kan vi vara överens om det, har vi vunnit någonting på denna debatt.

Herr LINDKVIST (s):

Herr talman! Vi har att vänta ett fullföljande av den allmänna humana linje som vapenfrinämnden följer. Där finns det inga motsättningar mellan Kungl. Maj:t och vapenfrinämndens ledning.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 6 Föredrogs försvarsutskottets betänkande nr 21 med anledning av motion om översyn av vapenfrilagens bestämmelser om tjänst för vapenfri tjänstepliktig.

Utskottets hemställan bifölls.

## § 7 Organisation m. m. av försvarets materielverk

Föredrogs försvarsutskottets betänkande nr 22 med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående organisation m. m. av försvarets materielverk jämte motioner.

Herr OLSSON i Kil (fp):

Herr talman! I försvarsutskottets betänkande nr 22 med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 124 behandlas den framtida organisationen av försvarets materielverk.

Försvarets materielverk är ett mycket stort verk; det har i dag ca

Fredagen den  
3 december 1971

*Organisation m. m.  
av försvarets  
materielverk*

4 400 anställda. Det är alltså ett mastodontverk, som ibland litet oegentligt har kallats Sveriges Pentagon. Det är naturligtvis viktigt att ett så stort verk utnyttjar sina personella resurser så effektivt som möjligt.

Riksdagens revisorer har också uppmärksammat detta problem och säger i en rapport från den 23 september i år att "verkets storlek gör det nödvändigt att begränsa personalkadern till vad som är oundgängligen erforderligt och att utnyttja denna kader på mest effektiva sätt. Med hänsyn till att verksamheten varierar till art och omfattning är det ett oavvisligt krav att personalorganisationen hålls elastisk."

Den utredning som ligger till grund för propositionen 124 har också uppmärksammat relationerna mellan personalkostnaderna och de totala materielkostnaderna och framhållit att personalkostnaderna måste ägnas ökad uppmärksamhet och så långt som möjligt minskas utan att kravet på ändamålsenlig materiel ifrågasätts. Utredningen anser att man bör kunna reducera kostnaderna för verkets drift med tio procent under en femårsperiod.

Varken utredningen eller departementschefen har emellertid ansett det möjligt att minska kostnaderna för verkets drift under omorganisationsperioden. I folkpartimotionen 1515 trycker man däremot hårt på att rationaliseringsaspekterna måste tas under övervägande just under ombyggnadsperioden; det är just då som de stora rationaliseringsansträngningarna bör göras.

Det är glädjande, tycker jag, att utskottet har delat motionärernas åsikt och anser att det bör "vara möjligt att utan drastiska åtgärder i form av avskedanden m. m. minimera resursbehovet även under den tid omorganisationen pågår".

Jag noterar detta med tillfredsställelse och ber att få yrka bifall till försvarsutskottets hemställan.

Herr JOHANSSON i Holmgården (c):

Herr talman! Jag kan tyvärr inte i likhet med den föregående talaren vara helt tillfredsställd med utskottets skrivning och förslag. Jag vill ta upp en detalj och hänvisar då till att propositionen syftar till en rationalisering av materielverkets arbete. Jag menar att det i så fall är fel att man inte har nyttjat alla de möjligheter som har kommit fram i remissyttrandena och också i vår motion när det gäller att ordna en rationellare verksamhet.

Försvarets rationaliseringsinstitut ansåg att en samordning av försöksverksamheten i Karlsborg och i Vidsel var en rationell och riktig åtgärd och dessutom lämplig ur miljösynpunkt, då verksamheten i Karlsborg inte var helt tillfredsställande för sin omgivning. Av den anledningen skrev vi Norrbottensledamöter en motion, där vi föreslog att verksamheten i Karlsborg skulle flyttas upp till Vidsel. Vi har fått en rätt positiv skrivning av utskottet, men den har inte lett till att det, åtminstone för närvarande, kan bli aktuellt med en flyttning från Karlsborg till Vidsel.

Utskottet anför som argument för att man inte skall ge sig på den här flyttningen att Karlsborg ligger i närheten av försökscentralen i Malmslätt och att möjligheterna till försök med sjörobotar skulle vara större där. Jag tycker att bägge argumenten är rätt svaga. Möjlighet till försök med

sjörobotar bör kunna ordnas ganska väl, eftersom man har ett skjutfält inte alltför långt från Vidsel nere i Tåme, där dylik verksamhet i dag pågår.

Vi väckte vår motion av den anledningen att vi ville förstärka försöksstationen i Vidsel på grund av dess belägenhet. Om verksamheten där skall kunna uppehållas i fortsättningen och man skall kunna få personal dit, är det utomordentligt angeläget att försöksstationen förstärks. Därmed ökas också möjligheterna att ge den bygden och de människor som skall vara placerade i Vidsel den service som de alldeles självfallet måste ha rättighet att få.

Mot den bakgrunden vill jag, även om jag inte skall framställa något yrkande, mycket kraftigt understryka vad utskottet till slut ändå har kommit fram till, när det "vill som sin mening uttala att försöksplatsen i Vidsel bör ges prioritet vid en eventuell utbyggnad av försöksverksamheten på robotområdet". Jag hoppas att statsrådet skall följa den anvisningen och att det skall kunna ske så snabbt som möjligt.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! När materielverket år 1968 övertog ledningen för intendenturen och tygförvaltningen från armé, marin och flyg skapades ett mastodontverk — det har redan nämnts — som är vårt största ämbetsverk med 4 400 anställda. Den integrering, som man åsyftade, har väl inte nåtts. När man sammanslog det hela, hoppades man väl, att man skulle kunna reducera omfånget av verket och nå större effektivitet. Fortfarande tycks det dock som om försvarsgrenstänkandet fanns kvar och som om det vilade en väl militär anda över detta civila verk, detta trots att många och omfattande utredningar har gjorts: 1964 års tygförvaltningsutredning, 1966 års materielförvaltningsutredning och 1968 års materielanskningsutredning. De har tagit lång tid, och de har kostat 4—5 miljoner kronor, men frågan är, om de har gett särskilt stort resultat.

Den omorganisation, som nu föreslås, motiveras, som det står i utskottsbetänkandet, av att man väntar sig en rationaliseringseffekt, men omorganisationen får inte betraktas som slutgiltig. I propositionen anföres också, att det är svårt att nå särskilt stor effekt på kort tid. Det heter vidare att vissa provisoriska åtgärder bör vidtas inom verket redan innan omorganisationen skall komma till stånd — dvs. den 1 juli nästa år.

Riksdagsrevisorerna har i år i en granskningspromemoria som också nämns i utskottsbetänkandet pekat på behovet av en genomgripande rationalisering inom materielverket med bl. a. nedbantning av personalkadrerna. Med hänsyn till att propositionen skulle komma att läggas fram och med hänsyn till att en utredning nyss hade avslutats, nöjde sig emellertid revisorerna med att överlämna sina synpunkter till Kungl. Maj:t och till den utredning, som hade arbetat med dessa frågor.

Den omorganisation som i dag föreslås är självfallet ett steg i rätt riktning, men den bör inte — som jag tidigare sade — få vara slutgiltig. Propositionen förutsätter också, att verket självt skall intensifiera rationaliseringen för att ge ökad effektivitet och minska utgifterna. Man kan ha olika stora förhoppningar om att det kommer att ske; själv är jag

Nr 138

Fredagen den  
3 december 1971

*Organisation m. m.  
av försvarets  
materielverk*

inte så säker på att verket kommer att ta i särskilt hårt med sig självt, eftersom det förefaller att kunna hushålla länge med rationaliseringen. När Kungl. Maj:t säger, att man unnar verket arbetsro, eftersom man inte vill att personalen skall vara upptagen av utredningar år efter år, är det naturligtvis riktigt; jag hoppas bara, att det inte betyder, att man lämnar materielverket helt i ro.

Revisorerna får säkerligen anledning att återkomma och följa materielverkets utveckling. Jag har därför inget annat yrkande i anledning av den föreliggande propositionen än utskottets – det är väl bara att godta den, men jag ser med en viss misstro på materielverkets möjlighet att minska sig självt och väsentligt ändra på sin struktur. Det ligger i alla fall i dagens beslut att vi väntar detta, och jag yrkar alltså bifall till utskottets hemställan.

Herr HAGNELL (s):

Herr talman! Jag har suttit i det här verket sedan det kom till för 17 år sedan. Då existerade det inte i den här formen, utan det var en samordning som kallades försvarets förvaltningsdirektion, en samordning mellan fyra ämbetsverk, underställda Konungen.

Redan när förvaltningsdirektionen kom till i mitten på 1950-talet var det uppenbart att det inte var en tillfredsställande lösning; det var bara en interimslösning, och det måste gå mot en ytterligare samordning mellan de olika enheterna. En sådan kom sakteliga fram.

Får jag erinra om att det inte är en utveckling som är speciell för förvaltningssidan, utan det finns en likartad utveckling på andra sidor inom försvaret. Under 1930-talet var det knappast möjligt att utan Konungens personliga närvaro hålla en fältövning där olika försvarsgrenar skulle samverka. Det fanns nämligen ingen samordning mellan dem. Den har sakta byggts upp, och på samma sätt har man på förvaltningssidan byggt upp en samordning. I den första etappen bildades förvaltningsdirektionen med befogenheter att sammanjämka och med möjligheter att i vissa fall besluta vilket av de fyra verken som, enligt den s. k. huvudförvaltningsprincipen, skulle vara inköpare av ett visst materiel.

Sedan fördes dessa olika verk ihop, och när man adderar fyra verk blir det nya verket naturligtvis ännu större än vad något av de fyra har varit; det blir lika stort som de andra fyra var tillsammans. Det är precis samma erfarenhet som man får från andra civila verk, exempelvis överstyrelsen för yrkesutbildning och skolöverstyrelsen som slogs ihop. Inte blir det så märkvärdiga nedskärningar som uppkommer. Det kan bli vissa justeringar, och sedan sker en del förändringar under tiden. Likadant blir det på den här sidan; förändringar har inträffat.

Men jag har en grundinvändning mot dessa verks funktion – det gäller alltså inte bara det nu aktuella utan även andra. Den anmärkningen ligger inte på verken utan i viss mån på oss själva i riksdagen och på regeringen. När man föreskriver så noggranna regleringar om hur byråer och avdelningar och allting skall fungera – man föreskriver t. ex. ett handläggningskineseri som är svårt att föreställa sig bara för en så enkel sak som att skriva ut en statlig reseräkning – blir det ett tungarbetat och mycket riktigt, som fru Eriksson i Stockholm säger, onödigt stort verk.

Fredagen den  
3 december 1971

*Organisation m. m.  
av försvarets  
materielverk*

Men ta bort en hel del av de här byråkratiska föreskrifterna som gäller!

Hur skall vi då göra i stället? Ja, jag försökte redan när förvaltningsdirektionen inrättades framföra den meningen – och jag har framfört det till de utredningar som har pågått medan förvaltningsdirektionen satt där, jag har framfört det i samband med att vi försökte fastställa en instruktion för verken, jag har framfört det upprepade gånger under tidernas lopp – att man bör handla på ett annat sätt. När en styrelse i ett företag tillsätts, ge då styrelsen arbetsmöjligheter – och också skyldigheter – att genomföra rationaliseringar successivt. Och då styrelsen får möjligheter att göra förändringar, låt styrelsen få göra sådana – det bör ingå i styrelsens ansvar. Följ sedan upp utifrån om styrelsen sköter sin arbetsuppgift riktigt.

Som det nu är skulle först försvarets förvaltningsdirektion fungera i tio år. Sedan såg man vad som var uppenbart redan i starten, nämligen att detta inte skulle fungera, och så blev det nya utredningar som pågick i åtskilliga år. Därefter kom ett nytt ämbetsverk till stånd, och så skall man hålla på och utreda hur det skall fungera. När man ser att en sak inte fungerar skall man alltså hålla på och utreda det i åtskilliga år, och först efter några år kommer ett förslag som talar om hur verket borde ha sett ut – för några år sedan! Men det talas inte om hur det skall se ut för framtiden, för först skall man köra det nya, och så skall det gå skevt, och så skall man komma med en ny utredning.

Så fungerar byråkratin. Det är otillfredsställande inte bara på det här området utan även på andra. Men en ändring förutsätter ett annat handlag från ägarens sida – kalla det regeringen, kalla det riksdagen, kalla det staten. Då skall man inte låsa arbetsrutiner och organisationer på det sätt som man nu har gjort.

Det här verket kan skäras ner. Ja, det kan skäras ner på många sätt, bl. a. på det sätt som jag nämnde här. Ett annat sätt är, om exempelvis inköp av material skall äga rum, att man skär ned antalet personer som har hand om materialinköpen. Då kan man köpa med färre personer och med hjälp av konsulter utifrån eller med hjälp av det säljande företagets konsulter som tar fram beskrivningar och kvalifikationskrav. Man blir alltså beroende av den man köper av.

Det var för några årtionden sedan möjligt att inom detta verks föregångare göra hela konstruktioner på flygplan, gå ut med de konstruktionerna, beställa in motorutrustning, elektrisk utrustning osv. och samordna det till ett flygplansbygge. Då hade man alltså folk för att fullgöra hela den funktionen. I dag har man inte folk till den funktionen – den är bortkopplad från verket, den är överlagd på privat industri – men den finns där i alla fall. Det betyder att man är beroende av den privata industrin, vare sig den är svensk eller utländsk, när man köper.

Men då kan man i stället bibehålla en funktion inom ett sådant här verk, ha så pass mycket skickligt folk att man kan följa upp det hela och se att det man köper är det riktiga, och så får man bli beroende av dem man köper av i övrigt.

Man kan emellertid skära ned ytterligare och säga: Vi skall inte ens ha folket till det här – vi köper rakt ut, eller vi köper konsulter som vi tror

Fredagen den  
3 december 1971

*Organisation m. m.  
av försvarets  
materielverk*

är oberoende, och så ber vi dem kontrollera åt oss. Då blir det formellt färre i verket, men det man köper blir i motsvarande mån dyrare, för då sitter ju personalen på säljarsidan och belastar försäljningskostnaderna. Då är frågan bara om vi vill att det säljande flygbolaget eller man själv skall ha det folket, om man själv skall ha konsulterna i sin organisation, eller om man skall bli beroende av konsulterna ute på marknaden. I verkligheten blir det en blandning av alla dessa funktioner. Men utvecklingen har gått därhän att man flyttar fler och fler funktioner från verket över till industrin och konsulter. Då blir naturligtvis inte heller tillväxten så stark som den skulle ha blivit om man bibehållit sina gamla funktioner. Men skär i stället ner ytterligare och säg: Köp, men följ inte upp, och gör inga konstruktioner. Köp vad ni får utifrån! Då kan man skära ner ytterligare. Men därmed blir det inte billigare. Där kommer priset på varan in i bilden.

Men den rationalisering som kan genomföras bör också genomföras – och det bör åligga styrelsen att göra det. Och styrelsen bör då ges de möjligheterna. Då skall man inte låsa ett verks organisation så hårt som vi nu gör både i detta och andra fall och samtidigt fordra en rationalisering som det inte är möjligt att genomföra inom verket.

Fru Eriksson i Stockholm önskade att man inom verket skulle kunna genomföra en väsentlig förändring av verkets egen struktur. Ja, men verket får inte genomföra något sådant. Det borde man dock få göra. Där håller jag alltså med fru Eriksson.

Utskottet skriver på s. 6 i sitt betänkande: ”Med utnyttjande av den elasticitet som utmärker personalorganisationen bör det enligt utskottet vara möjligt att utan drastiska åtgärder i form av avskedanden m. m. minimera resursbehovet även under den tid omorganisationen pågår.” Men det är ju inte alltid att de som avgår slutar på rätt ställe. Och då måste man ha rätt att ställa om och flytta samt att lägga ned byråer och avdelningar. Men den rätten har verket inte.

Hur stort är verket? Ja, det har omkring 4 000 anställda. Är det mycket? Vi kan hitta många företag som har det. På AMS-sidan har man t. ex. en stor inrättning. Men vad är stort, och vad är litet? Det beror väl på relationen mellan arbetsuppgiften och antalet människor. Om man i det verk det här gäller köper in materiel för 2 000 miljoner kronor per år – något mer om man lägger till underhållet – så betyder det på 4 000 anställda i genomsnitt en halv miljon kronor per anställd och år. Det är ungefär vad man har inom handeln och i andra stora företag. Och om man ser verksamheten som en lagerskötsel av inköpt materiel och räknar med bara de tio senaste årens inköp om 2 000 miljoner kronor per år, så är det ungefär detsamma som att varje anställd har att hantera ett lager som är värt 5 miljoner kronor.

På det sättet kan man mäta storleken och jämföra med förhållandena i andra företag, som svarar för inköp och underhåll av industriell materiel, planering, konstruktioner, kontroll, uppföljning av vad som händer nationellt och internationellt osv. Det är svårt att göra sådana mätningar när man sitter i styrelsen och försöker få ett grepp om huruvida antalet anställda är stort eller litet och bedöma om man kan rationalisera eller inte, men till slut kommer man ändå fram till att man dess värre inte får

rationalisera. Det finns alltför många byråkratiska föreskrifter. I stället borde det vara en skyldighet för styrelsen att rationalisera, kombinerad med en möjlighet att göra det.

Låt oss använda tiden till att ta bort sådana byråkratiska föreskrifter, fastställda av statsmakterna och gällande för detta och andra verk, så att vi får andra arbetsmöjligheter – smidigare och mera flexibla, som det brukar heta!

Fru ERIKSSON i Stockholm (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag visste inte att vi hade en så framstående rationaliseringsexpert som herr Hagnell i styrelsen för detta verk, och jag anade inte att han på ett så enormt sakkunnigt sätt kunde försvara att man inte rationaliserade.

I propositionen står det att Kungl. Maj:t vill att materielverket skall bidra till att personalkostnaderna och antalet anställda inom försvaret minskar. Där finns det en klar beställning från Kungen, och herr Hagnell har alltså rätt att rationalisera.

Man gör inköp, sade herr Hagnell, och har man inte folk i verket så måste man ha konsulter. Men man har ju konsulter för 40 miljoner redan. Man har tydligen inte valt någon bestämd väg utan prövat bägge möjligheterna. Fråga är väl hur mycket folk man skall ha med när man skall göra en affär och hur många händer ett papper skall passera, och det sammanhänger väl med hur man rationaliserar inom verket. Jag tror inte att Kungl. Maj:t har något emot att man gör det lättare. Men om man anser att en cykel till en sjöman skall inköpas av en marinförvaltning, en cykel till en marksoldat av en annan förvaltning och en cykel till en flygare av en förvaltning med sakkunskap om flygmateriel, då blir det naturligtvis omständligt, och det är väl närmast det man avser att komma ifrån: De prylar som alla skall använda skall inköpas på ett ställe.

Jag tycker det är utmärkt att herr Hagnell sitter i styrelsen för det här verket. Han kan där verkligen få utlopp för sin förmåga att handla emot Kungl. Maj:t om han verkligen vill rationalisera; Kungl. Maj:t ber nu emellertid att få rationaliseringar gjorda.

Herr HAGNELL (s) kort genmäle:

Herr talman! Det kunde väl knappast vara någon överraskning för fru Eriksson att jag sitter med i verket; vi pratade ju om det för en timme sedan.

Rationaliseringar får vi ju tyvärr inte göra genom att ändra om en byrå, ta bort den och bygga ut något annat. Det finns direktiv som säger hur den här organisationen skall se ut, och den får man inte ändra. Ändringarna kommer fram – tyvärr fru Eriksson – genom yttre utredningar som tar tid och alltid kommer i efterhand.

Om det är fråga om inköp av cyklar, så skall de köpas på ett ställe, detsamma gäller helikoptrar. Men om marinen vill ha helikoptrarna utrustade på annat sätt än man vill inom andra områden, då kommer marinen in på den punkten. Jag känner inte till att marinen går direkt till cykelfabrikanterna och köper in cyklar. Min uppfattning är – och den har jag kvar tills jag får verifierat att det går till som fru Eriksson säger –

**Nr 138**

Fredagen den  
3 december 1971

*Organisation m. m.  
av försvarets  
materielverk*

Fredagen den  
3 december 1971

*Organisation m. m.  
av försvarets  
materielverk*

att man samordnar det. Det skall vara strävandena. Om man sedan när det gäller utrustningen har olika behov, skall handläggningen gå isär på den punkten, men det skall ske genom olika avdelningar inom verket som sedan förbereder en samordning innan man går till säljaren. Så sker när det gäller motorcyklarna — jag har i detalj följt både förra köpet från tjeckerna och det nu planerade köpet från ett annat bolag — svenskt den här gången. Jag tror inte att det går så enkelt till som fru Eriksson beskrev.

Herr PETERSSON i Gäddvik (m):

Herr talman! Av talarna i det här ärendet är det bara herr Johansson i Holmgården som har riktat kritik mot utskottets enhälliga betänkande. Jag skall återkomma till det. Även herr Hagnell, ledamot av materielverkets styrelse, anlade en del kritiska synpunkter i sitt anförande, som innehöll många utblickar om materielverkets svårigheter just därför att det är ett ämbetsverk. Men även han slutade utan att ha framställt något eget yrkande.

Vad vi i utskottet haft att ta ställning till är propositionen 124. Vi har gjort rätt mycket för att sätta oss in i frågan. Vi har också haft ordföranden i den utredning som framlagt det förslag som ligger till grund för propositionen, Gunnar Gustafsson, med i utskottet.

Utskottet delar i stort departementschefens uppfattning beträffande verkets organisation och ansluter sig i allt väsentligt till valet av principlösning. Som också framgått av fru Erikssons i Stockholm anförande har den föreslagna omorganisationen motiverats framför allt av den rationaliseringseffekt som kan förväntas. Riksdagens revisorer, där ju fru Eriksson i Stockholm är ordförande, har också nyligen i en granskningsrapport påpekat att verkets storlek gör det angeläget och nödvändigt att begränsa personalkadern till vad som är oundgängligen erforderligt och att utnyttja den kadern på ett effektivt sätt.

Med anledning härav och med anledning av motionen 1515, som herr Olsson i Kil åberopade, har utskottet uttalat att det bör vara möjligt att utan drastiska åtgärder i form av avskedanden minska resursbehovet även under den tid som omorganisationen pågår.

En annan fråga som vi ägnat mycken tid är frågan om sambandsmaterielen. Departementschefen har i propositionen förordat principen att likartad materiel bör anskaffas endast av en enhet inom verket, och han har även utvecklat ett resonemang om fördelningen i detalj mellan olika enheter.

Utskottet har funnit att principen är riktig men att riksdagen inte bör låsa arbetsfördelningen i detalj genom några uttalanden. Utskottet anser att principen så långt möjligt bör tillämpas både av Kungl. Maj:t och materielverket, i den mån sådana frågor delegeras till verket.

Jag vill också återge utskottets uttalande i fråga om utlokaliseringen till Karlstadsområdet:

”I propositionen föreslås att huvudavdelningen för drifttjänst lokaliseras till Karlstadsområdet. Förslaget berör bl. a. livsmedelsbyrån inom den nuvarande intendenturmaterielförvaltningen. Byrån förs över till drifttjänstavdelningen och bildar där en förplägnadsenhet. Intendenturfunk-

tionen i övrigt skall enligt propositionen ingå som en enhet i huvudavdelningen för armémateriel.

Intendenturförvaltningen på central nivå är viktig för försvaret och fungerar enligt samstämmiga uppgifter väl med nuvarande organisation. Mot bakgrund härav och riksdagens beslut om utlokalisering till Karlstad av ca 400 tjänster har utskottet bl. a. övervägt en organisatorisk lösning som skulle innebära att nuvarande enheter för intendenturförvaltning samlat utlokaliseras till Karlstad. Utskottet har emellertid funnit att övervägande skäl talar för en organisatorisk inpassning av intendenturförvaltningen enligt Kungl. Maj:ts förslag. I enlighet med sin grundinställning till värdet av ytterligare rationalisering inom materielverket har utskottet därvid fäst stor vikt vid att förslaget torde medge en besparing av ca 20 tjänster utan att intendenturförvaltningens effekt minskar.

Utskottet har i detta sammanhang också ansett sig böra överväga den sammanfattande benämningen på de enheter som flyttar till Karlstad. Flertalet av dessa enheter kan sägas utöva drifttjänst i någon form. Med hänsyn till de ytterligare omlokaliseringar som enligt propositionen kan komma att beslutas anser utskottet emellertid att man bör välja en mera neutral benämning på huvudenheten i Karlstad. Utskottet föreslår att den tills vidare får ingå i organisationen som materielverkets huvudavdelning i Karlstad.

Det bör enligt utskottets mening få ankomma på Kungl. Maj:t att från fall till fall bedöma lämpligheten av att flytta ut enheter med endast ett mindre antal anställda.

Några kostnadsberäkningar för utlokaliseringen föreligger inte. Riksdagens godkännande av de föreslagna riktlinjerna blir att betrakta som ett principbeslut. Utskottet förutsätter att kostnadsberäkningar kommer att redovisas i samband med förslag till medelsanvisning för beslutets genomförande."

Vi har också genom den motion som herr Johansson i Holmgården nämnde uppmärksammat på frågan om samordning av verksamheten vid de båda robotsförsöksenheterna i Karlsborg och Vidsel. Herr Johansson menade att utskottet inte tillräckligt hade satt sig in i denna fråga och inte hade utnyttjat de rationaliseringsmöjligheter som där finns. Jag hävdar en direkt motsatt mening. Herr Johanssons inlägg i denna fråga tyder på att han inte har satt sig in i vilka möjligheter som finns att flytta hela robotsförsöksverksamheten till Vidsel. Just den skrivning som utskottet här har kommit fram till, nämligen att försöksplatsen i Vidsel skall ges prioritet vid en eventuell utbyggnad av försöksverksamheten på robotområdet, är det realistiska även för motionärerna, varav jag är en.

Herr Sören Norrby har väckt motionen 1516 angående omlokalisering inom Stockholmsområdet. Med anledning av den motionen har utskottet uttalat att en i förhållande till nuläget större koncentration av de enheter som skall vara kvar i Stockholm skulle medföra lägre kostnader för materielverkets verksamhet.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Nr 138

Fredagen den  
3 december 1971

*Organisation m. m.  
av försvarets  
materielverk*

Fredagen den  
3 december 1971

*Organisation m. m.  
av försvarets  
materielverk*

Herr JOHANSSON i Holmgården (c):

Herr talman! Jag måste först och främst få säga att jag inte, som utskottets ordförande vill göra gällande, har sagt att utskottet inte tillräckligt har satt sig in i frågan. Men jag har anfört att utskottet, enligt mitt sätt att se, inte har tagit tillräcklig hänsyn till den sakkunskap som jag har hänvisat till. Jag erkänner mer än gärna att jag inte är sakkunnig i denna fråga, och det är av den anledningen som jag har hänvisat till den sakkunskap som har remissbehandlat ärendet. Den sakkunskapen har ansett det rimligt och möjligt med en förening av dessa två enheter.

I Karlsborg finns två provningsenheter dels den för ammunitionsprovning, dels en försöksplats där flygmateriel provas, liknande den i Vidsele. Enligt mitt sätt att se hade det varit rimligt att förena den senare enheten i Karlsborg med den enhet som nu finns i Vidsele. Det hade i alla fall varit ett steg på vägen.

Herr PETERSSON i Gäddvik (m):

Herr talman! Jag kan vända på stocken och säga att det tydligen är herr Johansson i Holmgården som inte har satt sig in i hela frågan. Han har fastnat för vad *en* remissinstans har tyckt. Så får vi inte göra i utskottet, utan vi måste se frågan som en helhet. Jag anser då att utskottet här har kommit fram med den bästa tänkbara skrivningen även för dem som ömmar för en utökad verksamhet i Vidsele.

Herr NORRBY i Åkersberga (fp):

Herr talman! En av de två motioner som jag har väckt med anledning av denna proposition handlar om en omlokalisering av försvarets materielverks enheter inom Stockholmsregionen.

Vad utskottets ordförande nyss anförde om den motionen och utskottets behandling av den visar att han inte riktigt har uppfattat motionens innebörd. Den handlar inte om rationaliseringseffekter inom försvarets materielverk. Motionen avser inte heller att man skall sprida verksamheten till flera arbetsställen inom Storstockholm, utan man skall fördela de arbetsplatser som ändå måste ligga inom Storstockholmsområdet på ett annat sätt. Detta andra sätt vill jag beskriva så här. Vi måste i Storstockholmsområdet, för att skapa mänskligare förhållanden, sträva efter att lägga arbetsplatserna närmare bostadskoncentrationerna. Det är vad motionen syftar till. Jag tror man måste ta upp den frågan över huvud taget beträffande statlig verksamhet, så att staten kan vara en föregångare när det gäller att bidra till drägliga förhållanden i Storstockholmsregionen för de människor som ändå måste finnas kvar här, trots allt vad som sägs i debatten i dessa dagar.

Det är då intressant att begränsa en av storstadens nackdelar, nämligen den långa restiden från bostaden till arbetsplatsen. Det kan man i princip göra genom att fördela arbetsplatserna på ett annat sätt än i dag. Ett så stort verk som försvarets materielverk betyder därvidlag ganska mycket. Dessutom har verket redan i dag en viss geografisk spridning inom Storstockholmsområdet av sin verksamhet.

Man kan här peka på primära och sekundära funktioner i den statliga verksamheten. Den primära funktionen är i detta fall att bedriva den

verksamhet som är ålagd verket, medan en sekundär funktion är att verket åstadkommer arbetstillfällen inom Storstockholmsregionen. I en sekundär funktion för statlig verksamhet kan ingå att skapa en rimligare arbetsplatsstruktur inom Storstockholmsregionen. Det är dit motionen syftar, liksom andra motioner jag har väckt här i riksdagen med samma syfte.

Herr PETERSSON i Gäddvik (m):

Herr talman! Till det sista som herr Sören Norrby här har sagt vill jag bara framhålla att verket har anfört att man redan har en sådan spridning i Stockholmsregionen att den medför merkostnader för verket. Det är därför som vi delar åsikten att det skulle innebära en kostnadsbesparing, om man kunde få verkets verksamhet i Stockholm mera samlad, som vi har avstyrkt den motion herr Norrby nu talat om.

Herr NORRBY i Åkersberga (fp):

Herr talman! Det jag talar om är inte verkets ekonomi eller rationaliseringsvinster för verket, utan det är om en arbetsplatsstruktur i Storstockholm som ger så stora samhällsekonomiska fördelar och så stora fördelar för de människor som bor i regionen att man av det övergripande skälet måste föredra denna arbetsplatsstruktur, även om den råkar ge något högre kostnader för verket.

Detta står alltså i någon mån i motsats till den typ av "skyggglapps-rationalisering" som ofta förekommer inom statlig verksamhet, en skyggglapps-rationalisering som innebär en inskränkt rationalisering, där bara verkets egna primära funktioner bedöms men där sekundära funktioner, som kanske för samhället som helhet är väsentligare, helt glöms bort. Det är detta jag har velat uppmärksamma i det här sammanhanget. Ett mycket vanligt misstag är att man rationaliserar med hänsyn till den primära funktionen men sedan sätter på sig skyggglappar och glömmer den samhällsekonomiska totaleffekten.

Herr HAGNELL (s):

Herr talman! Får jag, efter den debatt vi haft här och där olika synpunkter tagits upp, knyta an till de önskemål som riksdagens revisorer har framfört, bl. a. genom fru Eriksson i Stockholm, att vi skall få de statliga förvaltningarna — det gäller ju inte bara det här verket, utan det gäller också andra — att fungera smidigt och effektivt och utan onödigt stor personal, så att de kan lösa de arbetsuppgifter som regering och riksdag lägger på dem.

Mot den bakgrunden skulle det vara värdefullt om regeringen med hjälp av riksdagens revisorer och med hjälp av olika departement till riksdagen finge fram förslag på smidigare och bättre, mindre byråkratiska och reglerade arbetsformer än de nuvarande och en smidigare struktur i företagsuppbyggnaden — om vi nu betraktar de statliga förvaltningarna som vilket annat företag som helst som skall lösa en lagringsuppgift och bedriva inköpsverksamhet — med rätt och ansvar för styrelserna att se till att arbetet flyter på bästa möjliga sätt inom de ramar som statsmakterna anger och med befogenhet att successivt och i tid vidta ändringar utan att

Fredagen den  
3 december 1971

*Lagstiftning mot  
könsdiskriminering  
på arbetsmarkna-  
den, m. m.*

avvakta större omställningar vart tionde år, som fallet har varit i det verk som vi har diskuterat.

Om vi på det sättet kunde ägna den närmaste tiden åt olika förslag från riksdagens revisorer och olika departement, skulle vi kunna få fram bättre resultat från de verk och inrättningar som riksdag och regering gemensamt är ansvariga för.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

**§ 8 Lagstiftning mot könsdiskriminering på arbetsmarknaden, m. m.**

Föredrogs inrikesutskottets betänkande nr 35 i anledning av motioner om lagstiftning mot könsdiskriminering på arbetsmarknaden, m. m.

I detta betänkande behandlades

motionen 1971:1117 av herr Helén m. fl. (fp), vari yrkats att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställde om skyndsamt utredning och förslag till lagstiftning mot könsdiskriminering samt

motionen 1971:1146 av herr Wennerfors (m), vari hemställts att riksdagen skulle besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla om en parlamentarisk utredning angående åtgärder för att öka jämställdheten mellan könen.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionerna 1971:1117 och 1971:1146.

Reservation hade avgivits av herrar Eriksson i Arvika (fp), Nordgren (m), Oskarson (m) och Ekinge (fp), som ansett att utskottet bort hemställa,

dels att riksdagen med bifall till motionen 1971:1117 samt i anledning av motionen 1971:1146 i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställde om utredning och förslag angående lagstiftning mot könsdiskriminering på arbetsmarknaden,

dels att riksdagen skulle avslå motionen 1971:1146, i den mån den inte förut behandlats.

Herr NORDGREN (m):

Herr talman! Vårt samhälle har under senare decennier genomgått snabba och djupgående förändringar. De tekniska framstegen har i många avseenden medfört helt andra levnadsvanor. De har också medverkat till att skapa vårt nuvarande välfärdssamhälle. Samtidigt har de medfört att radikala förändringar ägt rum i arbetslivet. Många gamla yrken har försvunnit, nya har kommit till. Arbetsmarknaden har i åtskilliga avseenden förändrats.

Trots all utveckling och alla jämlikhetssträvanden kan vi alltjämt konstatera att den svenska arbetsmarknaden fortfarande i stor utsträck-

ning i praktiken är uppdelad på manliga och kvinnliga yrken. Det betänkliga häri understryks av att de kvinnliga yrkena i regel ger lägre status, lägre lön, mindre inflytande och sämre framtidsmöjligheter. Det är ett hinder i strävandena mot jämställdhet mellan män och kvinnor, som i övrigt präglar reformarbetet i vårt land.

Visst pågår det en viss utveckling mot jämställdhet, men tyvärr råder det alltför stora brister. Detta påpekas bl. a. i motionen 1146 av herr Wennerfors, vilken hemställer om en parlamentarisk utredning om åtgärder för att öka jämställdheten mellan könen. En liknande hemställan framförs i motionen 1117 av herr Helén m. fl. Skillnaden i yrkandena är att herr Wennerfors endast begär utredning om åtgärder för att uppnå jämställdhet mellan könen, medan herr Helén begär en utredning plus förslag om lagstiftning mot könsdiskriminering.

Utskottsmajoriteten avstyrker enligt det föreliggande utskottsbetänkandet utredningskravet.

Vi reserverar oss fortfarande vid utredningskravet. I reservationens första kläm talas det emellertid om "utredning och förslag angående lagstiftning mot könsdiskriminering på arbetsmarknaden". Varken herr Oskarson, jag eller mina andra kamrater i moderata samlingspartiet anser att lagstiftning i det här fallet är lämplig väg. Däremot anser vi det fullt motiverat med den utredning som herr Wennerfors begär i sin motion.

Sedan jag nu, herr talman, fått tillfälle att i protokollet markera vårt avståndstagande från direkt lagstiftning mot könsdiskriminering, yrkar jag bifall till reservationen av herr Eriksson i Arvika m. fl.

I detta anförande instämde herr Oskarson (m).

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Som herr Nordgren sade är den traditionella uppdelningen av den svenska arbetsmarknaden i manliga och kvinnliga yrken ett av de allvarligaste hindren för jämlikhet mellan män och kvinnor och för individuell valfrihet.

Uppdelningen är ju som vi alla vet sådan, att de kvinnliga yrkena i regel ger lägre status, lägre lön, mindre inflytande, sämre framtidsmöjligheter än de manliga eller blandade yrkena, och ofta har karaktären av underordnade och upppassande befattningar i förhållande till de män, som finns inom samma arbetsområde. Vi vet att denna uppdelning inte motsvaras av skillnader i lämplighet mellan män och kvinnor generellt sett.

Jag skulle kunna åberopa en mängd siffror för att belysa detta förhållande, men jag skall inte göra det. Vi har redan ägnat en avsevärd tid i dag åt överläggningar, trots att det inte har varit särskilt många reservationer, och jag skall därför försöka begränsa mig. Jag skall endast påminna om att enligt låginkomstutredningens undersökningar 67 procent av de s. k. extremt lågavlönade är kvinnor. Det säger ganska mycket.

En hel del görs för att komma till rätta med dessa missförhållanden, arbetsmarknadspolitiska insatser, utbildning, omskolning osv. Men man måste ändå ställa frågan om de åtgärder som vidtas är tillräckliga.

Vi inom folkpartiet anser inte det. Därför har vi lagt fram partimotio-

Nr 138

Fredagen den  
3 december 1971

*Lagstiftning mot  
könsdiskriminering  
på arbetsmarkna-  
den, m. m.*

Fredagen den  
3 december 1971

*Lagstiftning mot  
könsdiskriminering  
på arbetsmarkna-  
den, m. m.*

nen om utredning och förslag om lagstiftning mot könsdiskriminering. När det gäller en sådan viktig fråga – och ingen kan väl förneka att bristen på jämlikhet mellan män och kvinnor är en av vårt samhälles största jämlikhetsfrågor – måste man försöka använda sin uppfinningsrikedom och undersöka om det finns ytterligare åtgärder. Man måste också undersöka om det har gjorts något på andra håll som vi skulle kunna ta efter. Vi har kommit till den slutsatsen, att man borde kunna lagstifta mot könsdiskriminering och dra lärdom av de erfarenheter som gjorts utomlands i det avseendet.

En del argument har anförts mot detta förslag. Bl. a. uttalade allmänna beredningsutskottet redan förra året att utvecklingen ju ändå går åt rätt håll. Visst går den åt rätt håll – det vore ju hemskt annars – men den går så oerhört långsamt att det inte är tillfredsställande.

En av de mest tydliga illustrationerna till långsamheten kan man få om man går till statistiken över ungdomarnas studieval. Vilka studievägar väljer ungdomen i yrkesskolan i dag? Jag kan lämna några uppgifter, som jag fått från ett föredrag av utbildningsminister Carlsson, där han talar om yrkesskolan. Han påvisar att av de 32 000 eleverna i yrkesskolans heltidskurser för industri och hantverk för ett par år sedan var 2 000 flickor. Av dessa 2 000 flickor valde inte mindre än 1 900 utbildning i textil och sömnad, medan det i utbildningslinjerna för metallarbete fanns bara 60 flickor mot 17 000 pojkar. Omvänt fanns det bara ungefär 700 pojkar bland de över 8 000 eleverna i yrkesskolans vårdutbildning. Det är dessa ungdomar som kommer att utgöra arbetskraften under en generation framåt.

Mycket av orsaken till denna fördelning är attityder och föreställningar om vad som är lämpligt för män och kvinnor, något som det inte går att komma åt genom lagstiftning. Men man kan inte frigöra sig från misstanken, att det också spelar en betydande roll hur dessa ungdomar väntar sig att bli bemötta när de kommer ut på arbetsmarknaden. De vet, att om man i dag väljer yrkesutbildning okonventionellt och går mot strömmen, löper man en betydande risk att bli diskriminerad. I slutet av föredraget kommer utbildningsministern in på detta och säger: "En intensiv bevakning från massmedias sida när det gäller könsdiskriminering, och ännu större aktivitet både från de centrala arbetsgivarorganen och de fackliga organisationernas sida, skulle troligen kunna påskynda upplysningen. Men om inte detta hjälper, måste vi ha en offentlig och ingående debatt om vilka andra åtgärder från samhällets sida som kan komma i fråga. Arbetsgivarna måste garantera att de som har gjort ett okonventionellt yrkesval får arbete på samma villkor som andra, annars kommer vi aldrig att kunna bryta det könsbundna yrkesvalet i skolan. Samhället gör enorma investeringar i utbildning av båda könen, och vi kan inte låta dem bli outnyttjade på grund av irrationella fördomar hos dem som kontrollerar urvalet av personer vid anställning."

Det är just detta resonemang som har lett oss fram till diskussionen om vilka andra åtgärder man kan vidta. En av de åtgärderna är lagstiftning. Man kan invända att detta löser inte problemen. Nej, det är klart, det har jag redan sagt. Här behövs fler åtgärder av olika slag. Men om en lagstiftning verkar åt rätt håll är det ju skäl nog för att vidta åtgärden.

Den skulle i varje fall ge *ett* påtagligt resultat omedelbart och det är att de, som söker arbetskraft, inte i sina annonser och meddelanden skulle få tala om att de kommer att diskriminera arbetskraft av det ena könet. I och med detta skulle man ju få tillgång till arbetssökande av båda könen i större utsträckning än hittills, och därmed skulle man ha skjutit ett första skott mot slentriantänkandet på detta område.

På tåget in till riksdagen i morse roade jag mig med att gå igenom vår största morgontidning och titta på platsannonserna. Jag skall be att på TV-skärmen få visa för kammarens ledamöter ett axplock av vad jag då hittade.

Här är ett företag som annonserar efter en kvinnlig verkstadskontorist. Inte nog med att man talar om att man kommer att diskriminera manliga sökande, utan man säger också att den som man vill ha skall vara i lämplig ålder, nämligen 17–25 år. Detta exempel var inte det enda i den genren. Jag kan visa ytterligare några.

Här söker man en kontorist. Det skall vara en dam i åldern 25–35 år. Det är nog typiskt för många som söker kontorsarbetskraft. Vad som kan vara motivet kan vi i detta sammanhang lämna därhän. Här vill man ha en receptionist. Det skall vara en representativ person. Jag antar att i det fallet är det också en ung kvinna man vill ha.

Det är inte bara på kontor utan också inom butiksområdet som man är intresserad av att ha unga, vackra, kvinnliga anställda. Både när det gäller att försälja herrkläder och när det gäller att försälja sybehör framgår det av de annonser som jag nu visar att man vill ha kvinnliga anställda. De skall vara unga och vackra och ha låga löneanspråk, kan man förstå.

Hur är det då när man söker manlig personal? Då är det andra krav. Man vill t. ex. som chef ha en erfaren, branschkunig man.

Herr talman! Jag tror inte att jag behöver illustrera mer. Det var alltså bara några axplock ur en av dagens tidningar. I fråga om hushållsarbete kan säkert var och en förstå hur tendensen var. Jag kan väl också tillägga att jag tror inte att denna tidning är särskilt illa ute i detta avseende. Dagens Nyheter har ju gått i spetsen för att åtminstone avskaffa de olika avdelningarna för annonser om manlig och kvinnlig arbetskraft. Jag tror att det är minst lika illa i övriga tidningar.

Om det hade gällt statliga inrättningar hade dessa annonser stått i strid med grundlagen. Statliga institutioner får inte annonsera på detta diskriminerande sätt. Man kan onekligen ställa frågan: Varför skall vi i 1970-talets Sverige i detta avseende ställa lägre krav på enskilda och kommunala arbetsgivare? Varför skall vi ställa lägre krav på organisationer som arbetsgivare?

Man kan också, utöver den direkta och begränsade effekten av en lagstiftning, peka på en lagstiftnings idealbildande effekt. Jag skall be att här få citera vad första lagutskottet anförde i sitt utlåtande angående lagstiftning mot rasdiskriminering.

”För en skärpt lagstiftning talar också att ett längre gående straffrättsligt förbud mot yttringar av rasdiskriminering än det vi nu har bör kunna få inte bara betydelse för de enskilda fall, i vilka det kan tillämpas, utan också en normbildande verkan på näraliggande områden.” Detsamma

måste rimligen gälla en lagstiftning mot könsdiskriminering. Också den bör kunna få en normbildande verkan.

Nu kan man måhända invända att det är svårt att utforma, kontrollera och upprätthålla en sådan lagstiftning, kanske särskilt på arbetsmarknaden. Man kan misstänka att det förekommer överträdelser, men arbetsgivaren kan därvid säga att den lämpligaste kandidaten fått platsen och att inga som helst hänsyn tagits till vilket kön vederbörande tillhör. Jag skall be att än en gång få dra en parallell med lagstiftningen om rasdiskriminering. Den utredning som låg till grund för denna lagstiftning uttalade bl. a. följande:

”Om det framdeles skulle befinnas nödvändigt att överväga kriminalisering för att komma till rätta med rasdiskriminering på arbetsmarknaden får kommittén uttala, att avgörande hinder ej kan anses möta med hänsyn till bevisvärigheter.” Man vill alltså inte när det gäller rasdiskriminering skylla på bevisvärigheter. Då kan man inte heller göra det när det gäller könsdiskriminering.

Det bör väl tilläggas att en sådan lagstiftning naturligtvis i första hand skulle fungera så att den som anser att det föreligger diskriminering, skulle få vända sig till en kommission, som då hade att ta upp förhandlingar mellan parterna, på det sätt som sker i t. ex. Amerika och som nu även tillämpas hos oss i samband med marknadsföringslagen.

Jag tror också att bara vetskapen om denna lag och om den mindre smickrande uppmärksamhet, som ett företag skulle utsättas för om det blev beskyllt för könsdiskriminering vid anställningsförfarandet, skulle verka sanerande med tanke på det diskussionsklimat som råder i våra massmedia på detta område.

Den invändning som man slutligen gör är att vi väl ändå inte skall lagstifta. Vi brukar ju överlåta sådana här problem till arbetsmarknadens parter. Då kan man ställa frågan: Är det troligt att arbetsmarknadens parter har några förutsättningar att komma till rätta med detta? De har ju onekligen haft mycket god tid på sig att arbeta med könsdiskrimineringsfrågorna. Inga tecken tyder på att man när det gäller diskriminering vid anställning och befordran inom enskilda företag har några större förutsättningar att enbart genom fackliga aktioner komma till rätta med detta.

Jag skall be att återigen få citera vad första lagutskottet sade vid behandlingen av frågan om förbud mot rasdiskrimineringen på arbetsmarknaden:

”Utskottet har uppfattningen att man för närvarande bör avstå från lagstiftning mot rasdiskriminering på arbetsmarknaden. — — — Utskottet vill emellertid understryka att, om en påtaglig tendens till rasdiskriminering skulle visa sig i arbetslivet och arbetsmarknadens parter inte skulle kunna bemästra svårigheterna på ett tillfredsställande sätt, man måste överväga att ingripa med lagstiftningsåtgärder.”

Herr talman! Låt mig läsa om den sista meningen ur detta citat en gång till, men med utbyte av ett ord:

”Utskottet vill emellertid understryka att, om en påtaglig tendens till könsdiskriminering skulle visa sig i arbetslivet och arbetsmarknadens parter inte skulle kunna bemästra svårigheterna på ett tillfredsställande

sätt, man måste överväga att ingripa med lagstiftningsåtgärder.”

Herr talman! Jag måste ställa frågan: Är det någon som kan förneka att vi i dag har ”en påtaglig tendens till könsdiskriminering i arbetslivet” och att arbetsmarknadens parter inte kan bemästra dessa svårigheter på ett tillfredsställande sätt? Jag tror inte att någon vill förneka detta.

Det har, särskilt på senare år, i Sverige förts en omfattande debatt om § 32 i Arbetsgivareföreningens stadgar, vilken som bekant ger arbetsgivarna rätten att fritt antaga och avskeda arbetskraft m. m. Jag instämmer med dem som sagt att denna paragraf är föråldrad och bör avskaffas, men jag vill också understryka att denna åtgärd i och för sig inte löser några problem. Det har påpekats i riksdagen av andra lagutskottet, liksom av Arne Geijer och Axel Strand — för att ta ett par exempel på framstående fackföreningsmän som varit inne på dessa frågor — att även om man tog bort § 32, skulle det inte rubba arbetsgivarnas rätt att fritt antaga och avskeda arbetskraft, så länge man inte på andra sätt inskränker denna rätt. Den följer nämligen av allmänna rättsgrundsatser och prejudikat.

Här finns en möjlighet att inskränka rätten för arbetsgivarna att fritt anta arbetskraft och att ställa samma krav på enskilda och kommunala arbetsgivare som vi i dag gör på staten när det gäller behandlingen av arbetssökande.

I Amerika har man, som jag nämnde, en sådan här lag. Det är egentligen en lag mot rasdiskriminering, men man har också hängt på förbud mot könsdiskriminering på arbetsmarknaden. Man får varje år ungefär 10 000–12 000 anmälningar, varav en fjärdedel rör könsdiskriminering. Vilka erfarenheter har man gjort av den här lagstiftningen?

I debatten förra året sade allmänna beredningsutskottets ordförande att Amerika tydligen är något slags idealland för dem som talar för den här motionen. Så är naturligtvis inte alls fallet. Vi tycker bara att om man kan, som vi i Sverige gör, ta efter så många mindre lyckade saker från Amerika, borde man även kunna ta efter någonting som är vettigt.

Men framför allt borde man studera vilka erfarenheter som USA har haft av lagen. Man kommer kanske att finna att det har varit vissa svårigheter att tillämpa den här lagen. Jag utesluter inte det. Man kommer kanske också att finna att den kompletterande lag, som föreskriver att särskilt hårda krav skall ställas på de företag som utför arbete för statens räkning, ger större effekt än en mera allmän lagstiftning. Men i varje fall borde man kunna studera erfarenheterna från USA och även från England som har en motsvarande lagstiftning gällande rasdiskriminering.

Herr talman! I dag har vi en lagstiftning mot rasdiskriminering, vilket glädjande nog är ett begränsat problem i vårt land. Det är bra att vi har den lagstiftningen. Men det är märkligt att inrikesutskottets majoritet fortfarande vägrar att ta itu med frågan om en liknande lag mot könsdiskriminering, som är och länge har varit ett stort problem i vårt samhälle.

Vi har helt nyligen anslutit oss till en FN-konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. I den konventionen förpliktar vi oss att tillförsäkra män och kvinnor lika rätt att åtnjuta de ekonomiska, sociala

Nr 138

Fredagen den  
3 december 1971

*Lagstiftning mot  
könsdiskriminering  
på arbetsmarkna-  
den, m. m.*

Fredagen den  
3 december 1971

*Lagstiftning mot  
könsdiskriminering  
på arbetsmarkna-  
den, m. m.*

och kulturella rättigheter som upptas i konventionen. Bland de rättigheter nämns särskilt rätten till arbete.

Herr talman! Det skulle ligga mycket väl i linje med vår anslutning till den konventionen, om riksdagen i dag ville bifalla reservationen till inrikesutskottets betänkande och ge ett uppdrag åt regeringen att utreda och lägga fram förslag om lagstiftning mot könsdiskriminering.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Fru LUDVIGSSON (s):

Herr talman! I de två motioner, nr 1117 och 1146, som vi nu behandlar, yrkas, som här redan har sagts, på en utredning och förslag till lagstiftning emot könsdiskriminering, respektive parlamentarisk utredning om åtgärder för att öka jämlikheten mellan könen.

Det finns knappast någon anledning att i det här sammanhanget dra i gång en debatt om könsrollerna. I långa stycken kan vi väl vara överens. Den företeelse som kallas för könsdiskriminering eller bristande jämlikhet mellan män och kvinnor lever kvar fortfarande. I båda motionerna påtalas det otillfredsställande i att arbetsmarknaden i stor utsträckning är uppdelad i manliga och kvinnliga yrken och att de kvinnliga yrkena i regel ger mindre av det något obestämda som vi kallar för status, lägre lön osv. Man tar också fram frågan om hur traditionellt könsbundet som ungdomar fortfarande väljer yrke och utbildning, och visst förhåller det sig tyvärr på det viset. Det vill ingen bestrida, och det finns sannerligen alla skäl till vaksamhet och opinionsbildning omkring de här frågorna.

Utskottet har emellertid ej kunnat ansluta sig till motionärernas uppfattning att utrednings- och lagstiftningsvägen är den som man nu skulle beträda för att komma till rätta med problemen. Folkpartiets och moderaternas representanter i utskottet har gått samman i en gemensam reservation, där man hemställer om utredning och förslag angående lagstiftning mot könsdiskriminering på arbetsmarknaden, men vi har nyss hört att moderaterna har tagit avstånd från tanken på lagstiftning. Man vill således denna gång i motsats till tidigare begränsa sin hemställan att gälla arbetsmarknaden.

Ett liknande motionsyrkande som det som nu föreligger behandlades av riksdagen så sent som förra året. Det var då allmänna beredningsutskottet som hade att avge yttrande över motionen.

När inrikesutskottet i dag avstyrker de nu aktuella motionerna är det med samma sakskaäl som allmänna beredningsutskottet då anförde, och de finns även redovisade i vårt utlåtande. Vi har pekat på att 1966 års riktlinjer för arbetsmarknadspolitiken gäller lika för män och kvinnor, och vidare framhålls exempelvis i dessa riktlinjer att den latent arbetslösheten bland framför allt gifta kvinnor måste effektivt bekämpas.

Till detta kan sägas att arbetsmarknadspolitikens syfte i detta avseende har givit resultat. Vi har verkligen under de senaste åren fått en tillströmning av gifta kvinnor ut på arbetsmarknaden.

Utskottet påminner vidare om att principen om lika lön för män och kvinnor för likvärdigt arbete har slagits fast inom den privata sektorn genom överenskommelse mellan LO och Arbetsgivareföreningen. Platsannonseringen på den icke statliga sektorn, som tagits upp här, berörs

också i motionen. På den statliga sektorn råder ju förbud mot att annonsera platser som manliga eller kvinnliga. Frågan om platsannonseringen är väl en detalj i detta problemkomplex, men det är givetvis nog så anmärkningsvärt när annonseringen försiggår på det sätt som demonstrerats här. Det finns alla skäl att ingripa mot dessa yttringar av diskriminering. På den punkten förutsätter vi i utskottets utlåtande att fackorganisationerna och i förekommande fall Kommunförbundet har till uppgift att uppmärksamma dessa frågor och ingripa i fall av uppenbar könsbunden annonsering. Hela detta problem hänger också för övrigt, som herr Romanus anmärkte, samman med lönefrågorna.

Både i motionen och i diskussionen här har man återkommit till jämförelsen med konventionen om förbud mot rasdiskriminering. När den konventionen godkändes var också frågan om förbud mot könsdiskriminering uppe men avslogs av riksdagen. I detta sammanhang kan det väl räcka att erinra om att enligt ett av riksdagen antaget uttalande i propositionen om rasdiskriminering råder i vårt land principen att lagbestämmelser skall användas för att reglera förhållanden mellan arbetsmarknadens parter endast om problemen inte kan lösas avtalsvägen. Utskottet anser att detta resonemang också är tillämpligt på könsdiskrimineringen på arbetsmarknaden.

Vad beträffar löneläget för kvinnorna har låginkomstutredningen som redan påpekats bekräftat att en mycket stor del av kvinnorna tjänar dåligt. Men här är det inte bara fråga om att kvinnorna är diskriminerade, utan om ett låglöneproblem som sådant. Det verkligt diskriminerande i detta sammanhang är ju att det fortfarande finns grupper som arbetar – och grupper som arbetar full tid – för mycket låga löner. Det gäller både män och kvinnor. Men det är framför allt kvinnorna som återfinns i dessa yrken och branscher. I och med årets avtalsuppgörelse har ett steg tagits på vägen – det skall erkännas – att utjämna skillnaderna i lönehänseende, men naturligtvis är det mycket som återstår. Jag förmodar emellertid att det knappast är en lagstiftning i detta avseende som reservanterna förespråkar.

På många punkter – det måste väl ändå sägas – har utvecklingen mot större jämlikhet mellan könen gjort betydande framsteg, och det intresse och den debatt som de här frågorna är föremål för visar på att den utvecklingen skall fortsätta utan någon förbudslagstiftning.

Utskottet har förstäelse för motionens syfte men kan alltså inte biträda utredningskravet. Vi menar – och det har varit avgörande för vårt ställningstagande – att en övergripande utredning av hithörande frågor inte är lämplig eftersom så många av de delproblem som ingår i komplexet redan är föremål för utredningar eller aktualiserats i reformarbetet. Vi har exempelvis familjelagssakkunniga, som under nästa år kommer att lägga fram förslag till ny familjerättslagstiftning. I direktiven för den utredningen finns klart utsagt bl. a. att familjelagstiftningen bör vara ett av instrumenten i strävandena mot ett samhälle där varje vuxen individ kan ta ansvar för sig själv och inte behöver vara beroende av anhörig och där jämlikhet mellan män och kvinnor är en realitet. En del av de frågor motionerna berört har också prövats eller prövas i andra utredningar.

Fredagen den  
3 december 1971

*Lagstiftning mot  
könsdiskriminering  
på arbetsmarkna-  
den, m. m.*

Utöver det här redovisade motivet för avslag vill jag gärna ha sagt att jag tror att det är i det brett upplagda och allmänna arbetet på att skapa jämlikhet — det må gälla löner, förhållanden på arbetsplatserna, på socialförsäkringsområdet eller i äktenskapet — som också jämlikheten mellan män och kvinnor skall förverkligas. Här har de politiska partierna ett stort ansvar och en uppgift att verka som opinionsbildare.

Jag vill, herr talman, avslutningsvis erinra om skolans väsentliga roll i sammanhanget. Man går just nu igenom läromedel i ämne för ämne för att rensa ut sådant som bidrar till att konservera gamla könsrollsuppfattningar. Vi hoppas att den omdaning som håller på att ske i skolan också på det här området skall leda till att ungdomar som lämnar skolan skall ha en helt annan och fördomsfriare inställning både till yrkesval och till könsrollerna i allmänhet. Det är nämligen en förutsättning för en reell jämlikhet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Under detta anförande övertog herr tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Fru Ludvigsson och jag är uppenbarligen i långa stycken överens om att dagens situation är otillfredsställande och att vi verkligen har en påtaglig brist på jämlikhet och en diskriminering, framför allt naturligtvis av kvinnor, på arbetsmarknaden. Det är när det gäller att dra slutsatser av denna verklighetsuppfattning som våra åsikter skiljer sig.

Jag hoppas att fru Ludvigsson ursäktar, men vi kan inte uppfatta utskottsmajoritetens inställning på något annat sätt än att ni är för passiva. Ni säger att "utvecklingen går ju ändå åt rätt håll och därför skall man inte ta till lagstiftning: det är så allvarligt att inskrida med lagstiftning". Ibland kan man inskrida på arbetsmarknaden med en våldsam lagstiftning, men här är det tydligen inte tillräckligt angeläget.

Fru Ludvigsson säger att vi har en tillströmning av kvinnor till arbetsmarknaden, och att vi har slagit fast principen om likalön. Ja, men det är bara det att tillströmningen sker så ensidigt. Jag visade statistik över yrkesutbildningen, enligt vilken det fortfarande under minst en generation framåt kommer att vara samma skevhet som nu. Och så länge man har en uppdelning av arbetsmarknaden, kommer den naturligtvis också att avspeglar sig i löneskillnader.

Det är klart att detta med platsannonser inte är någon huvudsak — det är, som jag också sade, en detalj, men det är en ganska viktig detalj. Hur skall man få bort uppdelningen av arbetsmarknaden i manliga och kvinnliga yrken, om man inte ens kan få arbetssökande av båda könen, utan redan från början stänger ute vissa och säger: "Ni kan inte söka det här jobbet. Ni kommer ändå inte att få det."

Fru Ludvigsson förutsätter att fackorganisationerna följer den här frågan, och ingriper på den enskilda sektorn — på den statliga är ju annonsdiskriminering förbjuden. Men hur kan man förutsätta det? De gör ju uppenbarligen inte så: det här var bara ett litet plock ur en enda tidning. Och hur skall de fackliga organisationerna ingripa? De har inget

underlag för att ingripa mot en sådan här annonsering.

Jag kan kanske få tillåta mig att göra den reflexionen, att just i dagens arbetsmarknadsläge är det alldeles särskilt omänskligt med annonser där man ensidigt skjuter in sig på vissa åldersgrupper och vissa typer av arbetssökande, när vi har en så stor arbetslöshet och när så många människor ur alla åldersgrupper behöver nya jobb.

Man kan naturligtvis ställa frågan: Om vi nu är så ense om bakgrunden, varför har det här blivit en partifråga? Varför är det folkpartiet och moderata samlingspartiet som står ensamma för den här reservationen?

Herr Nordgren gav i sitt anförande kanske någonting av en förklaring av moderata samlingspartiets anslutning till reservationen, men jag hoppas att den inte gäller för samtliga moderata ledamöter. Den slutsats man kunde dra av hans inlägg var väl närmast att han nu inte helt vill stå för reservationen. Jag hoppas att jag inte hörde fel när jag ändå tyckte mig uppfatta att han yrkade bifall till reservationen. Jag kan bara konstatera att förra året var det också moderata ledamöter med på en motsvarande reservation, och då röstade de, såvitt jag kan minnas, för den utan några sådana krumbukter som herr Nordgren gjorde i dag.

Varför får vi liberaler i stort sett ensamma tala för en lagstiftning till skydd för den enskildes rätt, medan andra slår vakt om arbetsmarknadens parterers frihet, dvs. i praktiken om företagets rätt att fritt antaga arbetskraft, som det står i § 32, eller med andra ord rätten att fritt diskriminera arbetssökande med hänsyn till kön?

Jag vet inte, herr talman, varför vi står så pass ensamma på den här punkten. Jag kan bara notera att mönstret från en tidigare diskussion följs ganska väl. I många år fick liberala talesmän med fru Nettelbrandt i spetsen i riksdagen tala förgäves för lagstiftning mot obefogad uppsägning. Man fick svaret att det här skulle arbetsmarknadens parter klara, så det behövdes inget lagskydd. Nu har vi nått framgång på den punkten, nu har det tillsatts en utredning som skall ge ett lagskydd mot obefogade uppsägningar. Man skall alltså oskadliggöra den del av § 32 som talar om arbetsgivarnas rätt att fritt avskeda arbetare.

Vi kommer inte att ge oss, herr talman, förrän vi når samma framgång när det gäller arbetsgivarnas rätt att fritt antaga arbetskraft. Det bör bli en rättighet för de arbetssökande att inte diskrimineras för att de är män eller för att de är kvinnor.

Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr WENNERFORS (m):

Herr talman! Låt mig för att begränsa debatten så mycket som möjligt bara göra en liten kommentar till herr Romanus och en liten kommentar till fru Ludvigsson.

Kommentaren till herr Romanus bygger inte på det utomordentliga innehållet i hans tidigare anförande — jag kan instämma i väldigt mycket av det — utan är en liten fundering, som jag har haft hela tiden och fick ännu mera nu när herr Romanus frågade: "Hur kan det komma sig att det bara är vi liberaler som vill ha den här lagstiftningen?" Det förbryllar mig att en liberal talar så varmt för lagstiftning på ett område, där en sådan verkligen kan diskuteras, där det finns både nackdelar och fördelar med

Nr 138

Fredagen den  
3 december 1971

*Lagstiftning mot  
könsdiskriminering  
på arbetsmarkna-  
den, m. m.*

Fredagen den  
3 december 1971

*Lagstiftning mot  
könsdiskriminering  
på arbetsmarkna-  
den, m. m.*

just lagstiftning. Det var den ena kommentaren.

Den andra kommentaren gäller fru Ludvigsson. Vi har ju samma mål, både herr Romanus och fru Ludvigsson och jag. Men, fru Ludvigsson och därmed utskottsmajoriteten, det är bara det att med er metod går det så förskräckligt långsamt. Det var den kommentar som jag skulle vilja lämna till fru Ludvigsson.

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag är ledsen att vi förbryllar herr Wennerfors, men han borde gå hem och läsa historia. Det har alltid varit ett liberalt program att genom lagstiftning skydda den enskilde mot övergrepp från de stora ekonomiska maktfaktorerna i samhället, i det här fallet att skydda den enskilde mot diskriminering från arbetsgivarna.

Herr Wennerfors förbryllade emellertid mig. Jag har framför mig voteringsprotokollet från förra året när herr Wennerfors, såvitt jag kan se, röstade för en utredning och förslag angående lagstiftning mot könsdiskriminering.

Fru LUDVIGSSON (s):

Herr talman! Jag fick av herr Romanus' andra inlägg ytterligare bestyrkt att det hela i mycket stor utsträckning är en låglönefråga; och sådana frågor löser vi inte lagstiftningsvägen, utan dem får vi lösa på den traditionella vägen — mellan arbetsmarknadens parter.

Vidare tycker jag att konsekvensen av det han säger måste bli att vi händanefter skulle få en obligatorisk arbetsförmedling av alla tjänster. En sådan lagstiftning måste vara den enda herr Romanus syftar till i detta fall.

Herr Wennerfors vill inte ha någon lagstiftning, men han tycker ändå att det går för långsamt fram. Jag vill säga till honom att detta är en fråga om att förändra attityder och inställningar hos människor — och att förändra attityder går tyvärr långsamt.

Herr WENNERFORS (m) kort genmäle:

Herr talman! Vi ser väl alla en smula liberalt på olika frågor, herr Romanus, och även jag gör det. Då tar vi naturligtvis ställning till om det verkligen är nödvändigt med lagstiftning för att skydda människor på det sätt som herr Romanus anförde. Den frågeställningen har jag också ställts inför, och jag tror inte att lagstiftning är nödvändig i det här fallet. Jag förstår att det i vissa fall måste vara besvärligt för en liberal anhängare att ta ställning till olika former av lagstiftning. Men jag kan inte riktigt förstå varför man kräver sådan just på detta område, när man genom allsköns annan lagstiftning kan nå samma resultat. Det är det som i någon mån har förbryllat mig.

Herr CARLSHAMRE (m):

Herr talman! Jag har suttit en lång stund och försökt förstå någonting av vad som menas med det här betänkandet, och jag har nästan givit upp. Låt mig, herr talman, läsa några rader ur majoritetens skrivning, t. ex.:

”Med anledning av att man i årets motion kritiserar ett uttalande av

beredningsutskottet om att en lagstiftning mot könsdiskriminering skulle vara svår att utforma och upprätthålla och därvid hänvisar till att motsvarande svårigheter inte hindrat kriminalisering av rasdiskriminering, vill inrikesutskottet tillägga att motionärernas kritik inte synes bärkraftig, eftersom beredningsutskottets resonemang anknöt till samtidigt föreliggande motionsförslag om en allmän lagstiftning mot könsdiskriminering. Inrikesutskottet avstyrker alltså den nu aktuella motionen.”

Var det någon som förstod detta? Jag gjorde det inte.

Går man till reservationen blir man inte så förskräckligt mycket gladare. Där heter det:

”Utskottet vill” – detta är alltså reservanternas uppfattning om vad utskottet borde ha skrivit – ”liksom motionärerna framhålla att införande av en lagstiftning av nu avsett slag skulle få en förebyggande effekt men dessutom skulle bidra till att snabbare få fram ett omtänkande i företagens rekryteringspolitik. En omedelbar effekt skulle bli att könsbunden platsannonsering upphörde på den privata sektorn i likhet med vad som redan skett på den statliga sektorn.”

Herr talman! Jag tänker inte ta ställning i den här frågan förrän inrikesutskottet till äventyrs återkommer ett annat år med en framställning som jag är i stånd att förstå. Jag kommer att avstå från att delta i voteringen.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Jag beklagar att herr Carlshamre har svårt att förstå inrikesutskottets betänkande. Om han håller sig till motionen och reservationen tror jag att han har det lättare. Men att det kan finnas svårigheter också att förstå reservationen framgår av fru Ludvigssons senaste inlägg. Hon sade att folkpartiet tydligen är ute efter en lag om obligatorisk arbetsförmedling av alla arbeten.

Nej, det är det faktiskt inte fråga om. Jag förstår inte riktigt hur man kan få detta intryck. Vad det gäller är ju att den som anser sig diskriminerad, när man söker ett arbete, skall kunna vända sig någonstans för att få rättelse. Jag vet inte hur väl det fungerar i Amerika, men där finns ändå en kommission – Equal Employments Opportunities Commission – som får 12 000 anmälningar om året, varav ungefär en fjärdedel rör könsdiskriminering. De flesta ärendena klaras ut genom förhandlingar, och blir man inte nöjd med det kan man gå till domstol. Det är något sådant som det är fråga om.

Sedan till herr Wennerfors! Han säger att det kan vara nödvändigt med lagstiftning ibland, men här är det kanske inte nödvändigt, för det går att nå resultat på så många andra sätt. Ja, vilka andra sätt? Problemet är att man försökt lösa frågan på vissa andra sätt, som inte har givit tillräckligt goda resultat. Det ser vi ju på dagens arbetsmarknad, och vi ser det ännu mer på morgondagens arbetsmarknad, så som den avspeglar sig i ungdomens studieval. Det är därför vi vill ta till lagstiftning.

Man kan naturligtvis rent allmänt säga, att för en liberal vore det bra om man kunde klara sig utan en ingripande lagstiftning. Men jag har aldrig kunnat förstå att det från liberal synpunkt skulle vara särskilt svårsmält att tillgripa lagstiftning för att skydda den enskilde mot olika

Fredagen den  
3 december 1971

*En parlamentarisk  
utredning angående  
jämlikhetspolitiken*

maktfaktorer i samhället. Det är just sådan lagstiftning som vi i första hand bör tillgripa.

Herr WENNERFORS (m):

Herr talman! Med de andra sätt som jag talade om avsåg jag de snabba åtgärder som man skulle kunna vidta genom att en parlamentarisk utredning fick granska de här spörsmålen. Det var min mening med den motion som jag väckte.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Eriksson i Arvika m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Romanus begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller inrikesutskottets hemställan i betänkandet nr 35 röstar ja,  
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Eriksson i Arvika m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Romanus begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

|        |   |     |
|--------|---|-----|
| Ja     | — | 177 |
| Nej    | — | 61  |
| Avstår | — | 21  |

## § 9 En parlamentarisk utredning angående jämlikhetspolitiken

Föredrogs inrikesutskottets betänkande nr 36 i anledning av motion om en parlamentarisk utredning angående jämlikhetspolitiken.

I detta betänkande behandlades motionen 1971:517 av herr Hedlund m. fl. (c), vari yrkats att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhänga om skyndsamt tillsättande av en parlamentarisk kommitté med uppdrag att utarbeta förslag till handlingsprogram för jämlikhetspolitik enligt de grunder som i motionen angivits.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1971:517.

Reservation hade avgivits av herrar Mattsson i Skee, Fransson och Gustafsson i Säfle (samtliga c), som ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen med bifall till motionen 1971:517 i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhänga om skyndsamt tillsättande av en parlamentarisk kommitté med uppdrag att utarbeta förslag till handlingsprogram för jämlikhetspolitik i enlighet med vad reservanterna anförde.

Fredagen den  
3 december 1971

*En parlamentarisk  
utredning angående  
jämlikhetspolitiken*

Herr talman! I sitt betänkande över centerpartimotionen nr 517 om tillsättande av en parlamentarisk kommitté med uppdrag att utarbeta förslag till handlingsprogram för jämlikhetspolitik konstaterar inrikesutskottet att det finns anledning att angripa jämlikhetsfrågorna med mera långsiktiga bedömningar. Det skriver utskottet efter att ha konstaterat följande: "Med hänsyn till de skilda ämnesområden som är berörda måste i praktiken utredningsarbete bedrivas och ställningstaganden i anslutning därtill göras från fall till fall i det löpandet reformarbetet."

Behovet av mera långsiktiga bedömningar har utskottet utformat på följande sätt: "Programarbete av det slaget kan innefatta uppställande av långsiktiga mål för politiken, översiktliga inventeringar av problemen, resonemang i prioriterings- och metodfrågor."

Efter ett sådant konstaterande av utskottet hade man väntat att utskottet skulle föreslå riksdagen bifalla centerpartiets motion, så att riksdagen kunde ta itu med detta omfattande arbete. Men i stället föreslår utskottet att motionen avslås av riksdagen med hänvisning till att det angivna angelägna arbetet i första hand är en uppgift för partiernas programskrivningar.

För centerpartiets vidkommande är detta redan i princip avklarat. Jag tillåter mig att här citera en grundsats i vårt program: "En primär målsättning för våra ansträngningar nationellt och internationellt måste vara att åstadkomma jämlighet på alla områden." Det gäller alltså att på olika sätt leva upp till det programmets målsättning.

På grundval av alla människors lika värde eftersträvar centern jämlighet mellan människor såväl i social behandling som i levnadsbetingelser i övrigt. Samhället skall verka för att olikheterna i inkomstfördelningen blir så små som möjligt. Utbildning ökar också den enskilda människans möjligheter till ett rikt och meningsfullt liv. Det är samhällets uppgift att svara för att alla ges möjlighet till god och likvärdig utbildning, oavsett yrkesinriktning, bostadsort och social bakgrund.

Den jämlikhetspolitiska målsättningen skall enligt centerpartiets uppfattning vara grundläggande för utformningen av skattepolitiken, social- och miljöpolitiken, näringspolitiken och kulturpolitiken. Ett viktigt mål för centerpolitiken är att människorna i olika delar av landet och i landsdelar med olika bebyggelsetyper beredes likvärdiga standardmöjligheter och levnadsbetingelser. För tätorter och glesbygder skall eftersträvas likvärdig standard. Skillnaderna skall elimineras genom en aktiv regional-, lokaliserings-, närings- och trafikpolitik samt genom skatteutjämning och en fördelning av samhällets service som stöder det lokaliseringspolitiska syftet.

Den inriktning av vår politik som jag här skisserat klargör att målsättning och programarbete är avklarat för vår del. Det är därför förståeligt att partiet nu vill gå över till det parlamentariska planet för att där precisera ett handlingsprogram för jämlikhetspolitiken som kan ge en enhetlig samordning av strävandena till jämlighet.

I motionen konstateras att vi inte nått fram till godtagbara jämlikhetsförhållanden. Om tidsperspektivet begränsas till efterkrigstiden har vi till och med haft en misslyckad jämlikhetspolitik. Som exempel på detta kan

Fredagen den  
3 december 1971

*En parlamentarisk  
utredning angående  
jämlikhetspolitiken*

nämnas inkomst- och lönebildningen. Denna ligger genom de fria avtalsrörelserna på arbetsmarknaden visserligen utanför de direkta politiska besluten, men det måste konstateras att inkomst- och löneskillnaderna trots låglönesatsningar fortfarande är stora. Detta har klart visats i låginkomstutredningens redovisningar av utvecklingen på dessa områden och har också berörts tidigare i debatten här i dag. Låginkomsterna förekommer speciellt i vissa branscher, t. ex. textil, trä, skogs- och lantbruk samt vissa värdyrken. Även om den senaste avtalsrörelsen ändrat förhållandena för vissa är det riktigt att konstatera att stora skillnader föreligger.

Ett drag som speciellt bör uppmärksammas är de stora regionala skillnaderna i inkomstbildningen. Nya siffror över detta har nyligen presenterats. De visar effekterna av den stora regionala snedvridning som skett här i landet under efterkrigstiden. Genom koncentrationen till vissa regioner av de högre inkomstagarna i både tjänste- och varuproduktionen har de drabbade områdenas möjligheter att ge sina invånare en med andra orter jämlik service minskats eller i vissa fall helt försvunnit, och detta även om man försökt mildra konsekvenserna genom skatteutjämning.

Vi anser alltså att det nu är hög tid att sätta in åtgärder. I motionen uppräknas ett flertal områden av samhällsdaningen med angivande i korthet av vilka åtgärder som i första hand bör vidtas för att åstadkomma ett mer jämlikt samhälle. Utöver lönebildningen som nyss berörts och den regionala politiken vill jag peka på ytterligare några punkter i den förteckning som finns i vår motion.

Dyrortsgrupperingen, som vi nyligen diskuterat här i riksdagen, är kanske en liten sak, men man ville ändå inte gå så långt som till ett uttalande från riksdagen att dyrortsgrupperingen borde avskaffas. Vårt parti blev tvunget att markera sitt ståndpunktstagande i detta ärende genom en reservation.

Vidare inriktas arbetsmarknadspolitiken särskilt på att ge sysselsättningsmöjligheter åt äldre och handikappade och på att särskilt observera den dolda arbetslösheten som ofta utgörs av kvinnor, bosatta i områden med sysselsättningssvårigheter.

Ett annat område som berörs är vuxenutbildningen. Vi kräver väsentligt ökade insatser, som främst inriktas på de sämst utbildade grupperna.

Jag kan vidare peka på stödet till barnfamiljerna för att ge dem ökade förvärvsmöjligheter — utformningen av åtgärderna bör främja en jämlikhetspolitisk målsättning — och kravet på sänkt pensionsålder, 65 år.

Jag kan inte underlåta att understryka den sista av de 27 punkterna, där vi talar om nödvändigheten av förstärkt kommunal demokrati och länsdemokrati för att ge medborgarnas inflytande över de egna samhällsangelägenheterna ett större utrymme.

Utskottet har i sitt betänkande funnit anledning att påpeka att det i 27-punktsförteckningen inte medtagits någonting om förmögenhetsfördelningen. Jag vill då först framhålla — något som också står i motionstexten — att det här naturligtvis inte är en definitiv uppräknings av samtliga områden där åtgärder skulle erfordras. Man får se 27-punkts-

förteckningen som en exempelsamling över områden där åtgärder skulle behöva vidtas. I motionen anføres också att skattepolitiken bör vara ett huvudmedel för jämlikhetssträvandena. Till yttermera visso sägs i punkt 21: "Skattepolitiken måste i ökad utsträckning användas i jämlikhetspolitiskt syfte." Skattepolitiken innefattar ju förmögenhetsbeskattning och inkomstbeskattning. Vi har angivit på vilket sätt vi anser att skattepolitiken bör utformas. Det skulle då vara berättigat att fråga vilka metoder utskottsmajoriteten tänker på, eftersom man inte accepterar att skattepolitiken är det medel genom vilket man skulle kunna åstadkomma jämlikhet på detta område.

I utskottsbetänkandet konstateras alltså att motionen berör stora och väsentliga områden där det skulle finnas anledning att göra en mer långsiktig bedömning. Det borde då, som jag inledningsvis nämnde, ha varit konsekvent att utskottet avslutat sitt betänkande med att föreslå riksdagen att bifalla centerpartiets motionsyrkande. Så har inte skett, utan centerpartiets ledamöter i utskottet har reserverat sig.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till vår reservation.

Herr NILSSON i Östersund (s):

Herr talman! Jag skall haka på där herr Mattsson i Skee slutade och försöka motivera varför utskottsmajoriteten inte tillstyrkt centerpartimotionen.

Centern har i sin motion presenterat en katalog med 27 allmänt formulerade jämlikhetskrav som täcker in det mesta av vad man kan önska sig i det fallet.

I reservationen kräver centern en parlamentarisk kommitté med uppdrag att utarbeta förslag till ett handlingsprogram för jämlikhetspolitiken. Centerledamöterna står isolerade bakom detta utredningskrav och har alltså inte fått stöd från de andra borgerliga partierna i utskottet. Det är nog i och för sig inte så underligt att den borgerliga fronten sprack i den här frågan.

Reservanterna menar alltså att representanter för olika partier skulle sätta sig ned och i borgfredens namn försöka formulera ett övergripande handlingsprogram med långsiktiga bedömningar och målsättningar för samhällets jämlikhetspolitik. Detta är helt orealistiskt ur olika synpunkter.

Först och främst har naturligtvis det parti jag representerar en helt annan grundsyn, och vi lägger helt andra värderingar på jämlikhetsfrågorna än vad de andra partierna gör. Kampen mot klasskillnader och kvardröjande orättvisor har förts alltsedan partiet bildades, oftast i strid med de borgerliga partierna som representerat en helt annan samhällssyn och haft helt andra värderingar när det gällt att angripa dessa problem.

Att man nu helt plötsligt skulle sätta sig ned i en parlamentarisk utredning och kompromissa bort sin jämlikhetsprofil ter sig minst sagt verklighetsfrämmande.

En utredning av detta slag skulle spänna över alla departements verksamhetsområden — ja, över praktiskt taget alla samhällslivets små och stora problem. Den skulle aldrig bli färdig, eller i varje fall inte inom överskådlig tid. Den skulle fördröja snabba lösningar när det gäller

## Nr 138

Fredagen den  
3 december 1971

*En parlamentarisk  
utredning angående  
jämlikhetspolitiken*

Fredagen den  
3 december 1971

*En parlamentarisk  
utredning angående  
jämlikhetspolitiken*

påträngande orättvisor och förkväva den fria och öppna debatt som vi från vårt håll vill ha i dessa frågor.

Utskottet har också skrivit in följande i sitt utlåtande: "I detta sammanhang kan utskottet inte underlåta att peka på att motionärerna i sin uppräknings inte tagit med den mycket stora ojämlikhet som råder i fråga om förmögenhetsfördelningen i samhället. Detta är en av de stora frågorna som man inte kan bortse ifrån."

Det är alltså ett mycket omfattande problemkomplex som motionärerna här har tagit upp. Jag tror att det är riktigt som utskottsmajoriteten menar, nämligen att vi bör låta de olika partierna formulera sin egen syn på dessa frågor och presentera den i en öppen och fri debatt. Så har vi gjort inom socialdemokratin och fackföreningsrörelsen, och så kommer vi också att göra i fortsättningen.

Det finns dock ett påstående i centerpartimotionen, som inte kan få stå obemött. Det sägs nämligen där att efterkrigstiden har präglats av en misslyckad jämlikhetspolitik. Åtskilligt har emellertid skett, som tycks ha förbigått motionärerna. Låt mig därför helt kort påminna om följande fakta.

Omedelbart efter krigsslutet gav vi ut "Arbetarrörelsens efterkrigsprogram", som var det samlade uttrycket för socialdemokratin och fackföreningsrörelsens syn på efterkrigstidens samhälle. Där intogs fördelnings- och jämlikhetsfrågorna en mycket framskjuten plats. Kraven konkretiserades i förslag om höjda folkpensioner, införande av allmänna barnbidrag och en rättvisare fördelning av skattebördan. Där om uppstod en bitter strid i 1948 års valrörelse. Under 1950-talet påbörjades reformeringen av skolväsendet i olika etapper. Den allmänna sjukförsäkringen infördes och treveckorsemestern lagfästes.

Sedan kom ATP-stridens år, då de borgerliga partierna gick till hänsynslösa angrepp mot den stora jämlikhetsreform som ATP-frågan i grunden innebar. Den moderna arbetsmarknadspolitiken fick sitt genombrott på 1960-talet, och striden om den offentliga sektorns utveckling började. På den fackliga sidan drogs riktlinjerna upp för den solidariska lönepolitiken. Låglönesatsningarna gjordes för att minska inkomstklyftorna. Detta är några av de stora jämlikhetssatsningar som kom efter kriget och som fortsatte fram genom åren.

Men skall jämlikhetspolitiken få något reellt innehåll, måste resurserna fram. Där har de andra partierna inte tagit konsekvenserna av sin löftespolitik utan har ständigt blåst till strid när det gällt att skaffa fram de ekonomiska resurserna — alltså att lägga grunden till det starka och handlingskraftiga samhället.

Jag har, herr talman, velat erinra om dessa fakta för att färskas upp minnet på motionärerna, som påstår att ingenting, eller i varje fall ganska litet, som verkat i utjämnande syfte har skett på det här området under senare tid.

Socialdemokratin har alltså brottats med jämlikhetsfrågorna under åtskilliga år tidigare. Och ingen skall tro att vi är nöjda med dagens situation. Vi om några är djupt medvetna om de orättvisor som finns runt omkring oss och de risker för nya klass- och generationsklyftor som utvecklingen i sig själv kan skapa. Vi blir ständigt påmindas om detta av

våra medlemmar, ute på arbetsplatserna, i rådslagsverksamheten, på distrikts- och partikongresser. De frågor som man i dag för fram och vill prioritera är anställningstryggheten, arbetsmiljön, regionalpolitiken, den yttre miljön, vuxenutbildningen, insynen i företag osv.

Vi känner oss från vårt håll stimulerade av den öppna och fräna debatt som på olika håll förs i jämlikhetsfrågorna. Och vi har i konsekvens med detta sedan några år tillbaka startat ett omfattande programarbete i jämlikhetsfrågorna i samarbete med den fackliga rörelsen. Socialdemokratiska partiets och LO:s studiegrupp för jämlikhetsfrågor avlämnade för något år sedan sin första rapport, som skall vara vägledande vid utformningen av partiets praktiska politik. Studiegruppen fortsätter sitt arbete och förväntas avlämna en ny rapport till nästa partikongress. Vi har alltså hunnit en god bit på väg när det gäller att utforma ett handlingsprogram som präglas av vår grundsyn i jämlikhetsfrågorna. Det förvånar mig att centern har vaknat först nu och vill beställa ett jämlikhetsprogram av riksdagen. Det är sannerligen att komma ordentligt på efterkälken!

Vad väntar man på inom centerpartiet? Det finns ju ett mycket omfattande material, som låginkomstutredningen har presenterat. Det är inte mindre än 15 betänkanden och rapporter, där man har tagit upp jämlikhetsfrågorna från olika aspekter. Dessutom sitter en arbetsgrupp på departementsnivå och analyserar och utvärderar låginkomstutredningens material, som så småningom kommer till riksdagen i form av konkreta förslag från departementen.

Herr talman! Sammanfattningsvis anser alltså utskottsmajoriteten att det är en uppgift för varje enskilt parti att utforma sitt eget jämlikhetsprogram, byggt på egna värderingar och synsätt, och att dessa program sedan får ställas mot varandra i en öppen och fri politisk debatt. De konkreta uppslag som kommer fram ur denna programdebatt bör sedan vara vägledande för de politiska ställningstaganden som krävs till de många och skiftande problem som vi möter ute i vardagslivet. Utskottet tror för sin del att detta är den mest framkomliga vägen.

Jag yrkar alltså bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr Olsson i Asarum (s).

Herr MATTSSON i Skee (c):

Herr talman! Det är riktigt att de politiska partierna måste bedriva ett programarbete på alla de samhällsområden som vi har att behandla. Jag redogjorde också för att vi i vårt parti har gjort det. Jag tror emellertid att herr Nilsson i Östersund måste inse att det inte räcker med det arbete som utförs inom partierna, utan det gäller att på det parlamentariska planet utforma förslag som kan genomföras genom beslut här i riksdagen. Det är därför vi trycker på angelägenheten av att få till stånd den parlamentariska kommitté som vi har föreslagit i motionen. Vi menar inte därmed att denna parlamentariska kommitté skulle göra allting färdigt i ett enda sammanhang, utan den skulle naturligtvis bedriva arbetet fortlöpande. Det skulle inte vara någon svårighet att arbeta fram ett program på olika områden som överensstämmer med de mål som en

Fredagen den  
3 december 1971

*En parlamentarisk  
utredning angående  
jämlikhetspolitiken*

sådan kommitté kunde ställa upp för samhällsarbetet. Jag kan peka på att man har utformat ett program för bostadspolitiken, att man håller på att utforma nya program för regionalpolitiken osv.

Vi står isolerade, säger herr Nilsson i Östersund. Ja, det gör vi, men jag höll på att säga att det är vi i så fall vana vid att göra när vi för fram sådana yrkanden på ett tidigt stadium. Det räcker kanske för mig att hänvisa till miljömotionen som väcktes i början på 1960-talet och som då också betraktades som en omöjlig motion, men sedan har den följts upp på många olika sätt.

Skulle man här arbeta i borgfred? Nej, naturligtvis inte! De olika partierna har att redovisa sina ståndpunkter, men det gäller ju att – även om vi har skilda ståndpunkter – försöka få fram beslut om åtgärder i rätt riktning. Vi står nu isolerade i detta krav. Man skulle kunna fråga sig, om socialdemokrater, moderater och folkpartister är ense i sin uppfattning om detta, eftersom de förenat sig om majoritetsskrivningen.

Den fråga som togs upp av herr Nilsson i Östersund om förmögenhetsbildningen har jag redan klarat av i mitt första inlägg; den saken har inte på något sätt förbigåtts. Min fråga till utskottsmajoriteten kvarstår alltså: Vad är det för ytterligare medel som man tänkter sig att använda för att nå målet?

När vi har konstaterat att det inte blivit ett jämlikhetssamhälle, vill jag bara på nytt peka på den mycket stora frågan om de regionala skillnaderna som har accelererat, framför allt under efterkrigstiden. Jag tror inte man kan undgå att konstatera att vi här fått effekter av en samhällsutveckling som strider mot kravet på ett jämlikhetssamhälle.

Herr Nilsson i Östersund talar om att det vill till att det finns resurser för att genomföra ett sådant program. Han säger att vårt parti vägrar att ställa dessa till förfogande. Vi har hela tiden deklarerat att vi varit beredda att svara för finansieringen av de åtgärder som vi på olika sätt fört fram för att få ett beslut om. Det skulle vara intressant att höra om herr Nilsson i så fall kan ge belägg för sitt påstående att vi vägrat ställa resurser till förfogande.

Herr NILSSON i Östersund (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill upprepa vad jag sade i mitt inledningsanförande. Jag tror att det är en uppgift för varje enskilt parti att utforma sitt jämlikhetsprogram, byggt på de värderingar som man har inom partiet. Med hänsyn till det omfattande material som föreligger i dessa frågor vet jag inte vad som skulle hindra att man inom centerpartiet sätter sig ned och försöker utforma ett jämlikhetsprogram. Det vore väl ändå ett underkännande av de politiska partierna, om man vill överlåta detta arbete på en parlamentariskt sammansatt kommitté.

Slutligen vill jag säga att vi väl nu inte skall ta upp någon skattediskussion. Om herr Mattsson i Skee går tillbaka och granskar centerpartiets förslag kommer även han att upptäcka att partiet under åren inte har ställt de ekonomiska resurser till förfogande, som skulle ha krävts för att täcka in alla de förslag på utgiftsökningar som centerpartiet lagt fram inför riksdagen.

Herr MATTSSON i Skee (c) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nilsson i Östersund säger att man inte kan ha en parlamentarisk kommitté för detta ändamål utan att det är varje partis uppgift att självt utforma sitt jämlikhetsprogram. Sedan säger han att ett mycket stort material har redovisats, bl. a. låginkomstutredningens.

I stället för att fortsätta denna utredning har regeringen funnit det vara riktigt att låta departementet överta saken, dvs. den har vidtagit en ytterligare minskning av möjligheterna till offentlighet och parlamentarisk medverkan. Vi har klara ståndpunkter i jämlikhetspolitiskt hänseende. Vår önskan är att komma över till det parlamentariska planet för att kunna utforma förslag, som överensstämmer med vårt program.

Herr PERSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Det är kanske litet tråkigt att vi fick upp den här frågan strax innan vi är beredda att avsluta överläggningarna. Jag skall därför fatta mig kort.

Att jag trots tidsnöden begär ordet beror på att jag skulle vilja ha ökad klarhet i ämnet med tanke på den allmänna debatt som vi säkert kommer att få. Jag blir alltid intresserad och glad när någon tar upp det här temat. Att jag känner mycken frändskap med vad som finns i det här programmet är självfallet.

Men centern säger sig vilja minska klyftorna. Är det målsättningen? Socialdemokratin vill ha ett rättfärdigt samhälle, vilket är något helt annat. För den offentliga debattens skull vill jag nog veta om ni tänker göra en del liksom *marginella saker*, eller vill ni verkligen skapa om samhället mot jämlikhet och rättfärdighet? I ett annat sammanhang tycker ni att stat och kommun skall beakta utjämningskravet. Ni måste väl också avse den privata arbetsmarknaden, som är den dominerande. Vill ni alltså sätta in en ordentlig stöt även där? Jag ifrågasätter inte det ärliga uppsåtet, jag vill bara ha en bekräftelse på vad ni menar så att vi vet vilken debatt vi för.

I likhet med herr Nilsson i Östersund undrar jag vart förmögenhetsproblematiken tagit vägen. Tror någon att vi kan skapa en riktig känsla av jämlikhet och få uppleva rättfärdighet om vi glömmar bort den, även om andra saker är mera centrala åtminstone mängdmässigt sett?

Vidare skulle jag vilja fråga: Är centern beredd att lagstifta om detta? En parlamentarisk utredning måste ju lägga fram förslag. Man kan givetvis göra vad som helst med dessa förslag, men om man skall få resultat måste man vara beredd att lagstifta. Det är en oerhört intressant fråga om centern är beredd att göra detta.

Det har sagts att de mindre företagen arbetar under mindre gynnsamma förhållanden än de större företagen. Det är ett vanligt talesätt i den allmänna debatten och agitationen, i varje fall från centerpartiets sida. Finns det något som helst bevis för att tesen är riktig? Vilka företag är det som effektivast bidrar till löneutvecklingen och standardutvecklingen och till skatterna i samhället? Är det småföretagen eller de större företagen? Jag tror att massor av småföretag här i landet faktiskt hålls under armarna av samhället och av storföretagen i egenskap av leverantörer av resurser till samhället. Därför får vi vara något försiktiga

Nr 138

Fredagen den  
3 december 1971

*En parlamentarisk  
utredning angående  
jämlikhetspolitiken*

Fredagen den  
3 december 1971

*En parlamentarisk  
utredning angående  
jämlikhetspolitiken*

med sådana här uttalanden så att vi inte hindrar en strukturrationalisering, som behövs för att över huvud taget öka vårt välbefinnande och våra utvecklingsmöjligheter.

Herr Mattsson i Skee sade i en replik till herr Nilsson i Östersund, vars anförande jag tror mig kunna helt ansluta mig till, att centern är van vid att få aktualisera jämlikhetsfrågor och sedan kommer andra travande efter. Men herr Mattsson bestred inte ett ord av herr Nilssons historieframställning, som egentligen visar hur ensamma på täppan, i varje fall intill allra senaste tid, socialdemokratien har varit när det har gällt att verkligen ta itu med jämlikhetsproblemen.

Herr MATTSSON i Skee (c):

Herr talman! Trots tidspressen skall jag något kommentera inlägget från herr Persson i Stockholm.

Vi anser att det här rör sig om stora och besvärliga frågor, och det har också utskottet i sin skrivning konstaterat. Det är nödvändigt med en samverkan mellan partierna för att åstadkomma lösningar som kan leda fram till målet. Herr Persson säger att vi talar om det allmänna och undrar om vi inte avser också det privata näringslivet. Självfallet avser vi åtgärder även på det området.

Herr Persson ifrågasätter de mindre företagens berättigande och undrar om de inte till och med hålls under armarna av samhället och av de större företagen. Detta resonemang är ett uttryck för en koncentrationssideologi, som skulle definitivt ta livet av de regionalpolitiska målsättningarna, och vi bedömer dessa målsättningar som helt nödvändiga för att vi skall kunna uppnå ett mera jämlikt samhälle.

Vad beträffar att minska klyftorna är det möjligt att vi använder olika uttryck. Om man konstaterar att det finns klyftor i dag av olika slag som man vill ha bort därför att det är ett hinder för ett rättvist samhälle, måste det praktiska arbetet bestå i att man föreslår åtgärder för att fylla igen dessa klyftor. Vi har ingenting emot uttrycket "ett rättvist samhälle".

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Mattsson i Skee m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Mattsson i Skee begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller inrikesutskottets hemställan i betänkandet nr 36 röstar ja,  
den det ej vill röstar nej.  
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Mattsson i Skee m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Mattsson i Skee begärde

rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 192  
Nej — 48  
Avstår — 11

Nr 138

Fredagen den  
3 december 1971

*Om snabbare handläggning av ärenden angående ägoutbyte*

## § 10 Om snabbare handläggning av ärenden angående ägoutbyte

Herr civilministern LUNDKVIST erhöll ordet för att besvara herr Fågelsbos (c) den 14 oktober framställda interpellation, nr 125, och anförde:

Herr talman! Herr Fågelsbo har frågat mig om jag är villig att medverka till att resurser sätts in och åtgärder vidtas för att åstadkomma en snabb och smidig behandling av frågor om ägoutbyten av skogsskiften.

Under 1970 och 1971 års riksdagar har beslutats betydande reformer på fastighetsbildningens område. Reformerna träder i kraft den 1 januari 1972. Då får vi sålunda bl. a. en ny fastighetsbildningslag och en ny organisation av lantmäteriverksamheten. Vidare övertar de nya fastighetsdomstolarna prövningen av fastighetsbildningsmål. Ett av huvudsyftena med dessa reformer har varit att nå enklare, snabbare och effektivare handläggning av fastighetsbildningsfrågorna. Detta gäller både åtgärder för jordbrukets och skogsbrukets rationalisering och andra fastighetsbildningsuppgifter. Reformerna berör fastighetsbildningsprocessens alla led.

Den nya lantmäteriorganisation som nu byggs upp utformas med sikte på att resurserna skall kunna snabbt och smidigt anpassas till varierande lokala behov. Den nya lagstiftningen ger vidare möjligheter att avgränsa och snabbt genomföra ägoutbyten som kan ske på frivillig grund. Kan utbyte inte ske på grundval av överenskommelse, skall de motstridiga partsintressena prövas, vilket enligt sakens natur måste leda till längre handläggningstid. I sådana fall kan också vissa för fastighetsägarna befogenhetsinskränkande föreskrifter behöva meddelas. Den nya lagstiftningen ger emellertid bättre möjligheter att anpassa sådana föreskrifter till behovet i det enskilda fallet.

Sammanfattningsvis vill jag alltså uttala att de beslutade reformerna innebär att ägoutbyten och andra fastighetsbildningsåtgärder i fortsättningen kommer att kunna genomföras på enklare, snabbare och smidigare sätt än hittills.

Herr Fågelsbo har i sin interpellation berört ett särskilt ärende som blivit fördröjt. Jag är förhindrad att här behandla ett enskilt fall och kan alltså inte gå in på de särskilda skäl som i detta fall lett till en fördröjning. Jag vill emellertid framhålla att sådana fördröjningar hör till undantagen och inte skall behöva uppstå, såvida inte särskilda omständigheter föreligger.

Herr FÅGELSBO (c):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet Lundkvist få framföra ett tack för att jag fått min interpellation besvarad.

Det är nu snart tre år sedan den ägoutbytesförrättning som jag berört i

interpellationen avslutades. Den blev dock överklagad, och det har sedan dess gått två och ett halvt år. Det är därför inte så underligt att de skogsägare som är inblandade ställer sig frågan hur länge det egentligen skall dröja innan det blir klart, särskilt som någon avverkning inte fått äga rum sedan 1966 på de skogsskiften som berörs. Jag såg dock för några dagar sedan en tidningsnotis där det meddelades att ägodelningsrätten vid sammanträde den 30 november behandlade det ärende som jag åsyftar.

Civilministern säger sig vara förhindrad att här ta upp ett enskilt fall som detta. Jag trodde att här skulle kunna redovisas godtagbara skäl till dröjsmålet.

Jag tycker emellertid att svaret är positivt och noterar med tacksamhet att det inte i fortsättningen skall kunna uppstå så långa dröjsmål som i detta fall, om inte särskilda omständigheter föreligger. Jag ber därför ännu en gång att få framföra ett tack för svaret på min interpellation.

Överläggningen var härmed slutad.

## § 11 Anmälades och bordlades

Finansutskottets betänkande:

Nr 47 angående konjunkturstimulerande åtgärder

Justitieutskottets betänkanden:

Nr 23 i anledning av motioner angående avräkning av häktningstid vid ådömande av straff

Nr 24 i anledning av motion angående förbättrad ersättning åt oskyldigt häktade

Nr 25 i anledning av motion angående ökad möjlighet till biträde av offentlig försvarare åt misstänkt under förundersökning i brottmål

Nr 26 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om straff för trafikbrott som begåtts utomlands, m. m.

Nr 27 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar m. m. jämte motion.

Lagutskottets betänkanden:

Nr 23 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om försvarsuppfindingar jämte motion

Nr 24 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen (1929:116) om tillsyn över stiftelser

Nr 25 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i föräldrabalken, m. m.

Utrikesutskottets betänkanden:

Nr 15 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående svenska bidrag till Internationella utvecklingsfonden (IDA) jämte motion

Nr 16 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av fördrag om förbud mot placering av kärnvapen och andra massförstörelsevapen på havsbotten och i dennas underlag

Nr 17 i anledning av motion om en konvention mot ekocid

Nr 18 i anledning av motion angående säkerhetspolitiken

**Nr 138**

Fredagen den  
3 december 1971

---

Socialutskottets betänkanden:

Nr 42 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om höjda bostadstillägg för barnfamiljer, m. m. jämte motioner

Nr 43 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa beslut fattade av Internationella arbetsorganisationens konferens år 1970 vid dess femtiofemte sammanträde (åttonde sjöfartskonferensen)

Nr 44 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1971/72 i vad avser anslag inom socialdepartementets verksamhetsområde

Utbildningsutskottets betänkande:

Nr 30 i anledning av motioner angående skolans inre arbete m. m.

Trafikutskottets betänkanden:

Nr 25 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1971/72 i vad avser anslag inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde

Nr 26 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överenskommerelser rörande en internationell telesatellitorganisation, Intelsat

Jordbruksutskottets betänkanden:

Nr 66 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i förordningen (1930:247) om utrotande av nötbromsen, m. m.

Nr 67 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om upphävande av förordningen (1934:320) angående grunder för förvaltningen av viss kronoegendom, m. m.

Nr 68 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förbud mot dumpning av avfall i vatten, m. m. jämte motion

Näringsutskottets betänkande:

Nr 43 i anledning av motioner angående kontrollen över utländska investeringar i Sverige

§ 12 Herr tredje vice talmannen meddelade att socialutskottets betänkande nr 42 skulle uppföras närmast efter finansutskottets betänkande nr 47 på föredragningslistan för kammarens nästa sammanträde.

### § 13 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor denna dag framstälts, nämligen av

Nr 405 Herr *Karl Bengtsson* i Varberg (fp) till herr justitieministern angående permissionerna för personer som dömts för narkotikabrott:

Kan statsrådet upplysa om i hur stor utsträckning personer som dömts för grov narkotikabrottslighet har beviljats permission och i samband därmed avvikit, t. ex. till utlandet?

Nr 406 Herr *Möller* i Göteborg (fp) till herr utrikesministern angående den östpakistanska konflikten:

Vilka slutsatser i fråga om möjligheterna att få till stånd aktiva internationella insatser för en politisk lösning av Östpakistanfrågan – där östbengalerna i demokratiska former får bestämma sin egen framtid – drar statsrådet av den vidgade stridsaktiviteten mellan Indien och Pakistan, som ytterligare markerat att kriget i Östpakistan utgör ett hot mot fred och säkerhet enligt FN-stadgan?

Nr 407 Herr *Rosqvist* (s) till herr jordbruksministern angående spridningen av tungmetaller genom förslitning av däckdubbar:

Anser jordbruksministern att den genom förslitning av däckdubbar orsakade spridningen av tungmetaller till natur och avloppsreningsverk kan föranleda åtgärder ur miljöskyddssynpunkt?

§ 14 Kammaren åtskildes kl. 15.09.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

*/Solveig Gemert*